

NIYOZMETOVA R., MATYOQUBOVA T., YO'LDOSHEVA N.

O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI

**FANIDAN KURS ISHLARINI BAJARISH BO'YICHA
O'QUV-USLUBIY QO'LLANMA**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI

NIYOZMETOVA R., MATYOQUBOVA T., YO'LDOSHEVA N.
O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI
FANIDAN KURS ISHLARINI BAJARISH BO'YICHA
O'QUV-USLUBIY QO'LLANMA

TOSHKENT
«INNOVATSIYA-ZIYO»
2020

29731

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
ToshDO'TAU
AXBOROT-RESURS MARKAZI

UDK: 950 (575.1)

BBK: 63.3 (5Y3)

N- 15

Niyozmetova R., Matyoqubova T., Yo'ldosheva N.

"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan kurs ishlarini bajarish bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma/ Toshkent: "INNOVATSIYA-ZIYO" nashriyoti, 2020. 104 b.

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETINING "O'ZBEK TILI VA
ADABIYOTINI O'QITISH" FAKULTETI USLUBIY KENGASHI
TOMONIDAN NASHRGA TAVSIYA ETILGAN.**

ISBN 978-9943-6213-7-4

© Niyozmetova R. va b., 2020.
© "INNOVATSIYA-ZIYO" -2020.

KIRISH

Mamlakatimiz istiqbolga erishgach, ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotning barcha sohalarida bo'lgani kabi ta'lim tizimida ham islohotlar amalga oshirilmoqda. Islohotlar Respublikamizning rivojlanish va taraqqiyot yo'li deb e'tirof etilmoqda va demokratik, insonparvar, huquqiy jamiyatni barpo etishga xizmat qilmoqda. Ta'lim-tarbiyaning maqsadi jamiyat taraqqiyoti, uning rivojlanish yo'nalishi mazmunidan kelib chiqib belgilanmoqda. Bugungi kunda har jihatdan barkamol insonni shakllantirish, yuksak ma'naviyatli kishilarni tarbiyalash, yetuk mutaxassislar tayyorlash muhim masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Bu esa ta'lim tizimini takomillashtirish, sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarishni taqozo qiladi.

Mamlakatimiz Prezidenti SH.M.Mirziyoyev "Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz!" –degan da'vatlari ta'limning sifatiga va uning samarali tashkil etilishini, ayniqsa, boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va mahnaviy salohiyatga ega shaxs sifatida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Keyingi yillarda uzliksiz ta'limning hayotga tatbiq etila borishi natijasida yangicha yo'nalishdagi dastur, o'quv qo'llanma va darsliklar yaratilmoqda. Zero, bu manbalar yoshlarning bilim olishlariga, erkin va mustaqil fikrlashlariga yordam beradi, millat va jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Oliy o'quv yurtlarining O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi umumta'lim maktablari uchun ona tili va adabiyoti o'qituvchilari tayyorlashga yo'naltirilgan. Adabiy mashg'ulotlarning yozma nazorat ishi, referat, mustaqil ish, kurs ishi, ilmiy ma'ruzalar, ilmiy va amaliy anjumanlar, fan olimpiadalari, bitiruv-malakaviy ishlari va boshqalar talabalarda ilmiy ko'nikmalar hosil qiladi, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Oliy o'quv yurtlarida asosiy mashg'ulotlar bilan bir qatorda ta'lim jarayonining eng muhim tarmoqlaridan bo'lgan kurs ishlari ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Kurs ishi talabaning nafaqat nazariy bilimini aniqlash vositasi, balki uning mustaqil va ijodiy ishlash qobiliyatini, nazariy bilimini amaliy faoliyatga tatbiq eta olish malakalarini aniqlash shakllaridan biridir. "O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan bajariladigan kurs ishlaridan ham xuddi shu maqsad ko'zda tutilgan.

¹ Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. –Тошкент: Ўзбекистон, 2016.

– kurs ishi mavzusiga aloqador ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish asosida mavjud nazariy va metodik qarashlarga tanqidiy munosabat bildirish ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar;

– nazariy-metodik xulosalarini misollar asosida izohlay olish hamda umumlashtirish ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar;

–o‘zi tanlagan mavzu bo‘yicha muayyan adabiyotlarni o‘rganish va zaruriy ma’lumotlarni aniqlay olish;

- sohaga oid yangi adabiyotlarni tahlil qilish orqali o‘rganilayotgan masalaning holatini izchil bayon qilish;

- materialni qayta ishlash, tahlil qilish’ tizimga solish, izohlash va zaruriy xulosalarni chiqarish.

KURS ISHINI BAJARISHDA AMALGA OSHIRILISHI KERAK BO‘LGAN ISHLAR

A) Kurs ishini yozishda kafedraning asosiy vazifalari

Kafedra tomonidan kurs ishini yozishda quyidagi ishlar amalga oshirilishi kerak:

-kurs ishi mavzularini tasdiqlash va qayta ko‘rib chiqish;

-talaba mavzuni tanlashida unga kerakli ko‘rsatmalar va amaliy yordam berish;

-talabaga ilmiy rahbarlarni tayinlash va biriktirish;

-talabaning kurs ishini bajarishini nazorat qilish;

-talaba tomonidan bajarilgan ishning sifatiga taqriz berish.

B) Ilmiy rahbarning vazifalari

Talabaning ilmiy rahbari kurs ishiga rahbarlik qilishda quyidagi vazifalarni bajarishi kerak:

-talabaning kurs ishini bajarishi uchun vazifani belgilab berishi;

-kurs ishining rejasini tuzishda talabaga yordam berishi va adabiyotlarni tavsiya etishi;

-kurs ishining rejasi bo‘yicha muntazam ravishda ishning borishini tekshirishi, maslahatlar va ko‘rsatmalar berishi;

-talabaning kurs ishini bajarishida tashkiliy va uslubiy yo‘nalishlar berib borishi.

B) Talabaning vazifalari

Talaba kurs ishini yozish jarayonida quyidagilarni bajarishi lozim;

- kurs ishining mavzusini kafedraning talablaridan kelib chiqqan holda tanlashi;
- ilmiy rahbarning tuzib bergan rejası asosida berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishi;
- o'rnatilgan tartib bo'yicha kurs ishini himoya qilishi;
- kurs ishining hisobotini o'z vaqtida kafedraga taqdim etishi.

Tadqiqot mavzusini tanlash

Kurs ishi mavzularini tavsiya etishdan oldin kafedra uning asosiy maqsad va muammolarini belgilab beradi. Shundan kelib chiqib, kafedrada kurs ishi mavzulari tuziladi. Mavzular bir yil oldin tegishli kafedra yig'ilishida muhokama qilinadi va tasdiqlanadi. Mavzular kafedra tomonidan tasdiqlangach, talabalarga tavsiya etiladi. Kurs ishlari mavzulari guruhdagi talabalarning o'rtacha miqdoriga mo'ljallab tuzilgan bo'lib, ikki yoki bir necha talabaning bir xil mavzuda ishlashiga yo'l qo'yilmaydi. Mavzu semestr boshida talabaga o'qituvchi tomonidan beriladi yoki talaba o'zi tanlagan mavzu haqida rahbar bilan kelishib oladi. Mavzular rang-barang bo'lishi, yil sayin yangilanib borishi zarur. Mavzu uchun soha bo'yicha kam o'rganilgan yoki ancha murakkab muammo va masalalar tanlab olinishi lozim.

Kurs ishi mavzulari quyidagi talablarga javob bera olishi zarur:

- zamonaviy ilmiy-pedagogik tadqiqotlar yo'nalishlari va muammolarini hisobga olish;
- bo'lg'usi o'qituvchilarni tayyorlash vazifalariga mos kelishi;
- kafedra ilmiy yo'nalishi muammolariga talabalarni jalb qilish;
- talabalarning xilma-xil qiziqishlarini e'tiborga olish;
- hozirgi kunda dolzarb, kam o'rganilgan muammolarni aniqlash maqsadida yetakchi olimlar bilan maslahatlashish;
- yetakchi mutaxassislar tomonidan amalga oshirilgan ilm-fan yutuqlarining qisqa tahliliy tafsilotlarini o'rganish;
- tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan, ammo o'rganilmagan gipotezalarni tekshirish.

Kurs ishi talabani ilmiy tadqiqot ishiga yo'naltiruvchi dastlabki amaliy ish bo'lganligi sababli talabaga ilmiy rahbar tayinlanadi. Kurs

ishiga ilmiy salohiyatga ega malakali professor-oituvchilar rahbarlik qilishadi. Ilmiy rahbar mutaxassislik kafedrası tomonidan belgilanadi.

Ilmiy rahbar talabaga kurs ishini yozish metodikasi bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatib boradi. Kurs ishi ilmiy rahbari:

- talabaga kurs ishining maqsad va vazifalarini belgilashga yordam beradi;

- belgilangan muammoning o'rganilganlik darajasini aniqlash yuzasidan tavsiyalar beradi;

- talabaga mavzu bo'yicha zarur adabiyotlarni tavsiya etadi;

- talabani ilmiy manba bilan ishlashga, mavzuga oid daliliy misollar kartotekasini tuzishga o'rgatadi;

- talaba tuzgan kurs ishi rejasini tahlil qiladi va zarur hollarda rejaga o'zgartirishlar kiritish yuzasidan yo'l-yo'riq ko'rsatadi.

"O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI"

FANIDAN YOZILADIGAN KURS ISHINING MAQSADI VA UNDA AMALGA OSHIRILADIGAN VAZIFALAR

"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan kurs ishining bosh maqsadi muayyan mavzu bo'yicha chuqur ilmiy-nazariy bilimga ega bo'lish, egallangan nazariy bilimlar asosida umumlashma xulosalar chiqarish, fikrni izchil va ifodali bayon etish ko'nikmasini namoyon etishdir. Shuningdek, muayyan mavzu yuzasidan mavjud nazariy qarashlarni solishtirish, ularga xolisona munosabat bildirish, mavzuga oid ilmiy manbalarni sinchiklab o'rganish va tahlil qilish hamda mavzu mohiyatini ochib berishda adabiyotshunoslikning tavsiflash, qiyoslash, zidlash, umumlashtirish, komponent tahlil qilish, modellashtirish, transformatsiyalash kabi qator usullarini qo'llash ushbu fandan yoziladigan kurs ishlarining muhim jihati hisoblanadi.

Kurs ishining maqsadi talabalarning mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirish, olingan nazariy bilimlarini qo'llashda amaliy ko'nikmalar hosil qilish, bevosita ta'lim jarayonidagi real sharoitlarga mos yechimlar qabul qilish va zamonaviy texnika va texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini hosil qilishdir. Kurs ishi mavzulari bevosita ona tili fanini o'qitish jarayonlari bilan bog'liq holda aniq bir mavzu yuzasidan amalga oshiriladi. Kurs ishining mavzulari talabalarning umumiy sonidan 20-30 % ko'proq hajmda oldindan tayyorlanadi. Har bir talabaga alohida mavzu beriladi. Kurs ishi obyekt sifatida maktab,

akademik lisey, kasb-hunar kollejlari ona tili darslari mavzulari olinadi. Ma'lum bir mavzu yuzasidan talaba nazariy tushuncha va ko'nikmaga ega bo'lgani holda mavzuni mustaqil ravishda metodik jihatdan ishlashi lozim. Unda talaba olingan bilimlarini amalda qo'llashini misollar asosida yoritib beradi.

"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fani yuzasidan belgilangan kurs ishlarini yozish va ochiq himoya qilishda quyidagi vazifalarni amalga oshirish ko'zda tutiladi:

- kurs ishi mavzusining dolzarbligini aniqlash, tadqiq darajasini o'rganish va unga munosabat bildira olish;

- kurs ishining maqsad va vazifalarini, tadqiq usullarini to'g'ri belgilash;

- kurs ishi mavzusiga oid eng so'nggi ilmiy va metodik manbalarni tahlil qilish va unga munosabat bildira olish;

- kurs ishi mavzusi yuzasidan mustaqil mushohada yuritish;

- og'zaki va yozma nutq malakalarini o'stirish;

- yangi axborot texnologiyalarni ta'lim jarayoniga jalb qila olish;

- kurs ishi mavzusini yoritishda adabiy manbalar, umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb hunar kollejlari darsliklaridan mavzuga oid misollarni tanlay olish va ularni to'g'ri tahlil etish asosida ma'lum ilmiy-nazariy va metodik xulosalar chiqara bilish;

- kurs ishi mavzusini yoritishda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lay olish;

- kurs ishida ilgari surilgan muammolar yuzasidan umumlashma xulosalar chiqara olish;

- muayyan masala tahliliga oid kurs ishini ochiq himoya qila olish va boshqalar.

“O‘ZBEK ADABIYOTINI O‘QITISH METODIKASI” FANI BO‘YICHA YOZILADIGAN KURS ISHLARINING ILMIY- AMALIY AHAMIYATI

Kurs ishi talabaning amalga oshiradigan ilk yirik tadqiqot ishi sifatida muhim ahamiyatga egadir.

Ma'lumki, fanlar bo'yicha yoziladigan kurs ishlarida talabalardan muayyan mavzu yuzasidan umumlashma ilmiy-nazariy xulosalarini bayon etish talab etiladi. Talabalarining nazariy jihatdan asoslangan xulosalari mavzu bo'yicha shakllangan ilmiy-metodik qarashlarni boyitishga xizmat qilishi, shubhasiz.

Talabalar tomonidan yozilgan bunday kurs ishlari orqali o'zbek adabiyotini o'qitish metodikasining o'ziga xos xususiyatlari haqida atroflicha ma'lumotga ega bo'lish mumkin.

“O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi” fanining muayyan bo'limlari yuzasidan yoziladigan kurs ishlarida talabalar badiiy asarni tahlil qilish va baholash usullari va yo'larini bilishi lozim. Talabaning umumta'lim maktablari, akademik lisey, kasb-hunar kollejlari ta'limining mohiyati va prinsiplarini qay darajada o'zlashtirganligiga e'tibor beriladi. Kurs ishini yozish jarayonida talabaning mavzuga muvofiq usullar tanlay olishi; badiiy asarni mustaqil tahlil qila olishi; milliy mafkura va mustaqillik g'oyasini targ'ib qila olishi zarur.

Bo'lg'usi ona tili va adabiyoti o'qituvchisi ta'limning turli bosqichlarida mazkur fan yuzasidan zamon talabidagi darslarni tashkil qila olish, namunali dars o'tish, turli tadbirlarni o'tkaza olish qobiliyatini namoyon etadi. Shuningdek, ta'limning turli bosqichlarida o'quvchilarning yosh xususiyatlariga qarab ta'lim va tarbiyaning metod va usullarini amaliyotga tatbiq eta olishi lozim.

Kurs ishida masalaga oid nazariy va metodik manbalar yuzasidan bayon etilgan qiyosiy tavsif va chuqur ilmiy tahlillar muayyan mavzuning tadqiq darajasi haqida to'liq tasavvur hosil qilishga imkon beradi. Chuqur ilmiy tahlillarga boy kurs ishlaridan o'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi fani bo'yicha ma'ruza matnlarini, amaliy va tajriba mashg'ulotlari ishlanmalarini tuzishda keng foydalanish mumkin bo'ladi.

KURS ISHINING TARKIBIY TUZILISHI

O'zbek adabiyotini o'qiyish metodikasidan kurs ishini yozishga kirishish kurs ishlari tematikasida taqdim etilgan adabiy, ilmiy va metodik adabiyotlarni o'rganib chiqishdan boshlanadi. Shundan so'ng talaba kurs ishining rejasini tuzib chiqadi.

"O'zbek adabiyotini o'qiyish metodikasi" fanidan yoziladigan kurs ishlari quyidagi tarkibiy qismlardan tarkib topishi maqsadga muvofiq:

- kurs ishining titul varag'i;
- mundarija;
- kurs ishining umumiy tavsifi;
- kirish;
- asosiy qism;
- umumiy xulosalar;
- foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati.

Kurs ishining birinchi titul varag'i ishning qayerda, qachon va kim tomonidan bajarilganligi, mavzusi, ilmiy rahbari haqida ma'lumot beradi(1-ilova).

Kurs ishining birinchi titul varag'ida quyidagi ma'lumotlar aks etadi:

1. Oliy o'quv yurtining nomi.
2. Fakultet nomi.
3. Talabaning familiyasi, ismi, otasining ismi.
4. Kurs ishi mavzusi.
5. Ilmiy rahbarning familiyasi, ismi, ilmiy darajasi, unvoni.
6. Kurs ishi yozilgan joy nomi va yili.

Kurs ishining ikkinchi titul varag'ida quyidagi ma'lumotlar aks etadi (2-ilova):

1. Kurs ishi bajarilgan kafedra nomi.
2. Ilmiy rahbar familiyasi, ismi, ilmiy darajasi va unvoni.
3. Kurs ishi himoyasi o'tkazilishi belgilangan yig'ilish manzili.
4. Kurs ishi bilan tanishish mumkin bo'lgan kafedra nomi.
5. Kurs ishi kafedraga topshirilgan sana.

Kurs ishining keyingi varag'ida mundarija beriladi. Mundarijada kurs ishining tarkibiy tuzilishi aks etadi. Mundarija quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

1. Kurs ishining umumiy tavsifi.

2. Kirish.
3. Asosiy qism.
4. Umumiy xulosalar.
5. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.
6. Ilovalar.

Kurs ishining umumiy tavsifida quyidagi masalalar bayoni aks etadi:

- kurs ishi mavzusining belgilanishi;
- kurs ishining maqsadi va vazifalari;
- kurs ishining tadqiq obekti va metodi;
- kurs ishining ilmiy va amaliy ahamiyati;
- kurs ishining tarkibiy tuzilishi.

Umumiy tavsifning “Kurs ishi mavzusining belgilanishi” bandida mavzuni tavsiya etgan kafedra va mavzuning tasdiqlanganligi haqidagi ma'lumot aks etadi.

“Kurs ishining maqsadi va vazifalari” bandida mavzuni yoritishda ko'zlangan maqsad belgilanadi hamda amalga oshiriladigan vazifalar keltiriladi.

Umumiy tavsifning “Kurs ishining tadqiq obyekti va metodi” bandida o'rganilayotgan muammoning tahlilga tortilgan jihati qayd etiladi hamda tanlangan mavzuni yoritishda qanday tahlil usullaridan foydalanish ko'zda tutilganligi ma'lum qilinadi.

“Kurs ishining ilmiy va amaliy ahamiyati” bandida erishilishi ko'zda tutilgan ilmiy natija va ishning amaliy ahamiyati haqida ma'lumot beriladi.

Umumiy tavsifning “Kurs ishining tarkibiy tuzilishi” bandida yozilgan ishning tarkibi va umumiy hajmi haqida ma'lumot beriladi.

Kurs ishining Kirish qismida mavzuning o'rganilish darajasiga baho berish lozim. Mavzuga oid ilmiy manbalar chuqur tahlil etilib, ularga munosabat bildiriladi. Kurs ishining Kirish qismida mavzuning dolzarbligiga munosabat bildirish zarur.

Kurs ishining Asosiy qismida mavzu yuzasidan ko'tarilgan muammo bo'lim (bob) bandlari orqali yoritiladi. Kurs ishining asosiy bo'lim (bob)lari, bo'lim (bob) bandlarida mavzuning asl mohiyati daliliy misollar tahlili asosida izchillikda ochib beriladi. Daliliy misollar badiiy asarlar, umumta'lim maktablari. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari darsliklaridan tanlab olinadi.

Kurs ishi boblarida hal etilishi ko'zda tutilgan masalalar nazariy-

metodik xarakter kasb etishi lozim. Zarur hollarda nazariy masalaning amaliyotga tatbiqi xususida fikr-mulohazalar bayon etiladi. Agar kurs ishida ilovalar berish lozim topilsa, ular ish so'ngigida keltiriladi. Ilovalarda muayyan masalaning mohiyatini ochib berishga qaratilgan jadvallar, chizmalar, masalani yechishga doir namunalarni berish ko'zda tutiladi.

Kurs ishining Umumiy xulosalar qismida talabaning mavzuga oid tahliliy materiallar asosida chiqargan nazariy xulosalari umumlashtiriladi hamda uning nazariy qarashlarga qisqa munosabati, mavzuni o'rganish yuzasidan tavsiyalari beriladi.

Kurs ishining Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati qismida kurs ishini yozish jarayonida foydalanilgan barcha ilmiy manbalar qayd etiladi.

Kurs ishi mavzusini yoritishda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ish so'ngida beriladi. Ilmiy manbalar alfavit tartibida ketma-ket raqamlanadi. Avval asar muallifining ismi-sharifi, so'ngra ilmiy manba nomi (darslik, qo'llanma, monografiya...), asar nashr etilgan shahar, nashriyot nomi va ilmiy manbaning umumiy sahifasi aniq ko'rsatiladi. Agar ilmiy manba jurnal yoki to'plamda e'lon qilingan bo'lsa, muallifning ismi sharifi, so'ngra maqola yoki tezis nomi, nashr etilgan jurnal, to'plam nomi, jurnal yoki to'plam nashr etilgan shahar nomi, so'ngra maqola yoki tezisning ilmiy jurnal, to'plamdagi sahifasi ko'rsatiladi.

KURS ISHI MAVZUSIGA OID ILMIY MANBALARDAN FOYDALANISH

Talaba adabiyotlarni o'rganishdan oldin yana bir bor mavzuni to'g'ri tanlanganligiga ishonch xosil qilish lozim. Talaba adabiyotlarni kurs ishi mavzusini to'g'ri tanlashi kerak. Ilmiy rahbarning vazifasi talaba tanlagan manbalarni qayta ko'rib asosiylarini qoldirishdir.

Manbalarni to'plashda talaba uning chop etilgan yiliga ham alohida e'tibor berishi lozim. Eski manbalardan olingan ma'lumotlar bugungi kundagi dolzarb hisoblangan muammolarni yechishda unchalik ahamiyatli bo'lmay qoladi.

Talaba bir nechta manbalarni qiyosiy tahlil qilgan holda o'ziga eng ma'qul deb topgan ma'lumotlarni olgandagina olib borgan tadqiqoti samara beradi.

“O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi” fanidan kurs ishini yozishda eng avvalo qanday manbalarga suyanganda holda ishning metodologik asosini belgilashni hal etish lozim bo‘ladi. Bu fan bo‘yicha yoziladigan kurs ishining metodologik asosini belgilashda dialektika qonunlari qatorida mavzuga oid ilmiy-nazariy manbalar, O‘zR DTS, fanga oid namunaviy o‘quv dasturlar, O‘zR Prezidenti asarlari ham muhim o‘rin tutadi.

Kurs ishining metodologik asosi belgilangach, mavzuga oid eng zarur adabiyotlarni tahlil qilish, ularning ro‘yxati (bibliografiyasi)ni tuzish lozim bo‘ladi.

“O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi” fanidan kurs ishini yozishda masalaga aloqador eng so‘nggi ilmiy-nazariy, metodik adabiyotlar: darsliklar, uslubiy qo‘llanmalar, monografiyalar, ilmiy maqolalardan, shu bilan birga, elektron darsliklardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, respublikamizda nashr etib kelinayotgan adabiyotshunoslik va metodikaning dolzarb masalalarini yoritadigan jurnal va ilmiy to‘plamlar materiallaridan ham talaba kurs ishini yozishda foydalanishi mumkin.

Kurs ishi mavzusiga oid ilmiy adabiyotlarning yetarli bo‘lishi, ularda mavzuning chuqur tahlil etilishi talabaga kurs ishi rejasini hamda yoritiladigan asosiy masalalarni to‘g‘ri belgilab olishiga imkon yaratadi. Mavjud adabiyotlarni sinchiklab o‘rganish orqali talaba mavzuni atroflicha yoritishi, ilmiy manbalardagi nazariy xulosalarga tanqidiy munosabat bildirishi lozim.

Mavzuga oid ilmiy-metodik adabiyotlarni o‘rganish orqali talaba kurs ishining maqsad va vazifalarini belgilab oladi, ishda nimaga e‘tibor qaratishi lozimligini fahmlaydi, asosiy va ikkilamchi masalalarni ajratadi. Ilmiy manbalarni o‘rganish asosida talaba mavzuning o‘rganilganlik darajasini belgilaydi, mavzuning qaysi jihatlarini hali o‘rganilmaganligini anglab yetadi. Shu orqali o‘zi o‘rganayotgan mavzuning dolzarbligini yoritadi.

Ilmiy adabiyotlarning rahbar tavsiyasi asosida belgilanishi maqsadga muvofiq. Negaki hozirgi davrda ko‘plab kitoblar nashr etilayotgani quvonarli bo‘lsa-da, ularda ayrim bir-biriga zid nazariy qarashlarning aks etishi talabani chalg‘itishga, xato xulosa chiqarishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli mavzuga oid

foydalanish uchun tavsiya etiladigan adabiyotlarni adabiyotshunos va metodist olimlar tomonidan ma'qullangan eng so'nggi nazariy xulosalar asosida yozilganligiga e'tibor qaratish muhim ahamiyatga egadir.

Kurs ishi mavzusiga oid ilmiy manbalarni o'rganishni darslik va o'quv qo'llanmalaridan boshlash lozim. Darslik va o'quv qo'llanmalarida mavzuga oid eng muhim masalalar yoritilgan bo'ladi. Ularni tahlil qilish asosida mavzu bo'yicha umumiy tasavvurga ega bo'lish mumkin. Ammo darslik va qo'llanmalarda keltirilgan fikrlarni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish mumkin emas.

Talaba mavzuga aloqador qancha ko'p ilmiy manbani o'qib o'rgansa, ularni birma-bir tahlil qilsa, mavzu yuzasidan shunchalik ko'p ma'lumotga ega bo'ladi. Mavjud ilmiy manbalarni zukkolik va bilimdonlik bilan o'rganish orqali talaba mavzuning o'rganilgan va o'rganilmagan jihatlarini aniqlaydi, mavzu bo'yicha umumlashma xulosalar chiqara oladi.

Darslik va o'quv qo'llanmalaridan so'ng mavzuga oid qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Kurs ishini yozish jarayonida adabiyotlardan muhim nazariy va metodik qarashlarni ko'chirma qilib keltirish mumkin. Buning uchun ko'chirmani ilmiy-metodik manbadan hech o'zgartirishsiz aynan ko'chirib yozish lozim. Ilmiy va metodik manbadan keltirilgan bunday ko'chirmalar talabaning nazariy xulosasini asoslashga yordam beradi. Adabiyotlardan ko'chirma sifatida olingan nazariy va metodik qarashlarga sahifa so'nggida yoki qavs ichida manbaning adabiyotlar ro'yxatidagi raqamini ko'rsatgan holda havola berish lozim bo'ladi. Havolada asar muallifi, nomi, nashr joyi, nashriyoti, nashr yili va sahifasi aniq ko'rsatilishi zarur.

Talaba mavzuga oid asosiy ilmiy manbalarni sinchiklab o'rgangach, kurs ishining xomaki rejasini tuzadi. Rejada ko'rsatilgan asosiy masalalar kurs ishining qanday bo'limlardan tarkib topishini belgilab beradi.

KURS ISHI MAVZUSI YUZASIDAN ILMIY-NAZARIY XULOSALAR CHIQARISH VA ULARNI UMUMLASHTIRISH

Talaba kurs ishi mavzusida ko'tarilgan nazariy muammoni daliliy misollar yordamida ilmiy asoslashi va umumlashma xulosalar

chiqarishi lozim bo'ladi. Talaba nazariy xulosalarini dalillash uchun asosiy hollarda badiiy asarlardan, umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb hunar kollejlari darsliklaridan tanlab olingan misollarga murojaat qiladi. Bunday misollar to'g'ri va o'rinli tanlanishi, mavzuning mohiyatiga muvofiq kelishi hamda talabaning ilmiy xulosalarini ilmiy asoslashga xizmat qilishi lozim.

Talabaning kurs ishi rejasida ko'tarilgan nazariy-metodik muammoni to'laqonli ochib berishi, umumlashma ilmiy xulosalar chiqarishi tanlagan tadqiq usuliga ham bog'liq. Kurs ishida sistem-struktur adabiyotshunoslikning tavsiflash, qiyoslash, zidlash, bevosita ishtirokchilarga ajratish, transformasiyalash, modellastirish kabi eng ilg'or tahlil usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday tadqiq usullari o'ranilayotgan muammoning eng nozik jihatlarini ham aniqlash hamda u haqida to'g'ri umumlashmalar chiqarishga imkon beradi.

Talaba mavzuga oid nazariy-metodik xulosalarni umumlashtirish jarayonida ko'tarilgan muammo yuzasidan o'z shaxsiy qarashlarini ham ifoda etishi lozim bo'ladi. Ba'zan talabaning kuzatishlari asosida chiqargan shaxsiy xulosalari mavjud ilmiy-metodik adabiyotlardagi nazariy xulosalarga mos kelmasligi mumkin. Bunday holatda talaba o'z ilmiy-metodik qarashlarini to'plagan daliliy misollari asosida to'g'ri asoslay olsa, kurs ishining ilmiy-nazariy hamda metodik qimmatini yanada oshadi.

Talaba kurs ishi mavzusida ko'tarilgan muammo yuzasidan to'g'ri nazariy xulosalar chiqarishi uchun mavzuga aloqador barcha ilmiy va metodik adabiyotlarni chuqur o'rganishi, ularni qiyosiy tahlil qilishi lozim. Shundan so'ng u umumlashma xulosalar chiqarishi va to'plagan daliliy misollari asosida rejadagi masalalarni yoritib berishi lozim bo'ladi.

KURS ISHI MAVZUSINI REJA ASOSIDA IZCHIL BAYON ETISH

Talaba "O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan yozayotgan kurs ishining bo'lim (bob)larida ko'tarilgan masalalar bo'yicha o'z kuzatishlari, tahlillari asosida umumlashma xulosalar chiqarishi va ularni ishda izchil tarzda bayon etishi lozim bo'ladi. Kurs ishida, ayniqsa, bo'lim (bob)larning bir-biri bilan o'zaro bog'liqligi, bo'lim (bob) bandlarining aloqadorligi, ular o'rtasidagi

mantiqiy ketma-ketlikka rioya qilish zarur. Kurs ishining umumlashma nazariy xulosalarni izchil bayon etish bosqichi ishning tugallangan holatda ekanini ko'rsatadi.

Fikrning izchilligini ta'minlash maqsadida kurs ishi rejasi tuziladi. Muayyan reja asosida yozilgan har qanday kurs ishining asosiy qismi mantiqan o'zaro bog'liq bo'lim (bob)lardan tashkil topadi.

Reja asosida yozilgan kurs ishlarining umumiy tuzilishi o'zaro mantiqan bog'liq quyidagi qismlardan tarkib topishi lozim:

- 1) umumiy tavsif;
- 2) kirish qism;
- 3) mavzu bayoni (asosiy qism);
- 4) umumlashma xulosalar bayoni;
- 5) foydalanilgan adabiyotlar;
- 6) ilova (izohlar, jadval va chizmalar).

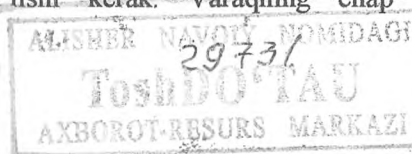
Qayd etilgan bu masalalar kurs ishida ketma-ketlikda yoritilsa, fikr izchilligiga putur yetmaydi.

“O‘ZBEK ADABIYOTINI O‘QITISH METODIKASI” FANIDAN YOZILADIGAN KURS ISHLARINI RASMIYLASHTIRISH TARTIBI

“O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi” fanidan yoziladigan kurs ishlarini reja asosida, izchillikka rioya qilingan holda, o‘zbek adabiy tilida, tartibli, aniq va bexato yozish talab etiladi. Kurs ishini yozishda o‘zbek adabiy tilining orfografik me'yoriga muvofiq kelmaydigan turli qisqartmalardan, noadabiy qatlamga oid har xil qo'llanishlardan foydalanish man etiladi.

Kurs ishi elektron yoki qo'lyozma shakllarda yoziladi. Kurs ishi qo'lyozma shaklida bajarilganda ko'k siyohli ruchkada, chiroyli dasxat bilan yozilishi lozim. Mavzu bayonida qizil siyohli ruchka ishlatilmaydi. Zarur o'rinlarda yashil, qora siyohli ruchkalardan foydalanish lozim.

Elektron shakldagi kurs ishining hajmi A4 formatdagi qog'ozda 20-25 varaqdan iborat bo'lishi lozim. Har bir sahifada 30 ta satr, har bir satrda esa 60 ta belgi (so'zlar orasidagi o'tishlar va tinish belgilarini hisoblagan holda) bo'lishi kerak. Varaqning chap

tomonidan 3 sm, o'ng tomonidan 1,5 sm, yuqoridan 2,5 sm, quyidan 2,5 sm hoshiya qoldiriladi. Satrlar oralig'i 1,5 interval bo'lishi lozim.

Qo'lyozma shaklidagi kurs ishining hajmi esa 35-40 varaqdan iborat bo'lishi shart. Qo'lyozma shaklidagi kurs ishida ham varaqning chap tomonidan 3 sm, o'ng tomonidan 1,5 sm, yuqoridan 2,5 sm, quyidan esa 2,5 sm hoshiya qoldirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatida adabiyotlar soni kamida 20-25 ta atrofida bo'lishi kerak.

Kurs ishining har bir sahifasi hoshiyalanadi. Kurs ishining titul varag'idan boshqa barcha varaqlari birma-bir sahifalanadi.

Varaqlarni raqamlash pastdan ketma-ketlikka rioya qilgan hoda 3-varaqdan (kirish) boshlab, ya'ni titul varag'i va mundarijadan so'ng belgilanadi.

Kurs ishining birinchi va ikkinchi titul varag'i 1-, 2-ilovalarda berilgan tartibda rasmiylashtiriladi. Keyingi varag'ida kurs ishi mavzusining rejasi yoziladi. Rejada ko'tarilgan masalalar alohida bo'limlarda (boblarda) beriladi.

Kurs ishi mavzusini ikki yoki uch bo'lim (bob) orqali yoritish tavsiya etiladi. Har bir bo'lim (bob) raqamlanadi. Bo'lim (bob) nomlari sarlavha tarzida yozilishi lozim. Bo'lim (bob)larning nomlari bosh harflar bilan, uning bandlari kichik harflar bilan yoziladi.

Bo'lim (bob) nomlarini yozishda bo'g'in ko'chirishga ruxsat berilmaydi, shunga ko'ra bo'lim (bob) nomlari qisqa va aniq ifodasiga ega bo'lishi lozim. Sarlavhalar oxirida nuqta qo'yilmaydi. Ishning har bir bo'limi (bobi) yangi sahifadan yoziladi.

Talaba kurs ishida mavzuga doir o'z ilmiy qarashlarini asoslash maqsadida boshqa ilmiy manbalardan izohlar (sitatalar) keltirilishi mumkin. Bunday izohlar (sitatalar) kurs ishida aynan berilsa, qo'shtirnoqqa olinadi. Agar izohlar (sitatalar) rus yoki boshqa tillarda yozilgan bo'lsa, ularning tarjimasi beriladi. Ishda keltirilgan bunday izohlarning muallifi, uning qaysi ilmiy manbadan olinganligi, manba chop etilgan nashriyot, sana, ishning sahifasi belgilangan tartibda satr ostidagi havolalar orqali yoki "Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati"dagi ilmiy manbaning tartib raqami bo'yicha qavs ichida qayd etiladi.

Kurs ishining muhim tarkibiy qismlaridan biri ilmiy havolalardir. Ilmiy havolalar talabanning kurs ishini yozishda qanday manbalarga

tayanib ish olib borganligini ko'rsatib turadi. Kurs ishida beriladigan havolalar, asosan, ikki xildir. Bular:

- a) daliliy materiallar, tajriba-sinov ishlariga havolalar;
- b) ilmiy tadqiqotlarga, tadqiqotchilarning fikrlariga havolalar.

Kurs ishida talaba nazariy xulosasini daliliy misollar orqali asoslab berishi lozim bo'ladi. Umuman, har qanday ilmiy tadqiqot ishida bo'lgani kabi kurs ishida ham daliliy materiallarga tayanib ish ko'riladi. Kurs ishida keltirilgan har bir daliliy materialning manbasi aniq ko'rsatilgan bo'lishi kerak. Odatda, daliliy material keltirilgach, uning manbasi qavs ichida to'liq, ba'zan shartli qisqartmalar bilan beriladi. Masalan: "Yarim tunlar ochib har bandkim bor. Yana ollinda har darbandkim bor... (Navoiy. "Farhod va Shirin")

Ba'zi ishlarda tajriba-sinov ishlari natijalari daliliy material sifatida keltiriladi. Agar natijalar e'lon qilingan bo'lsa, ishda nashr manbai; e'lon qilinmagan bo'lsa, o'tkazilgan o'rni va vaqti, uni qayd etgan muassasa ko'rsatilishi zarur.

Daliliy materiallar arxiv yoki muzeylardan olinganda, arxiv (muzey), uning joyi, fond raqami (nomi), qayd raqami ko'rsatiladi.

Kurs ishida berilishi mumkin bo'lgan havolalardan yana biri ilmiy tadqiqotlarga, tadqiqotchilarning fikrlariga havolalardir. Kurs ishida havolalarning bu turi ham keng qo'llaniladi. Bunday havolalar, asosan, quyidagi uch usul bilan beriladi:

1. Sahifaosti izohlari;
2. Matn ichida ajratilgan izohlar;
3. Bob (bo'lim) oxirida keltirilgan izohlar.

Kurs ishida havolalarni 4 turda berish mumkin:

- 1) muallif va uning asari nomi, asar chop etilgan nashriyot nomi, nashr yili, zarur betlarni to'liq ko'rsatgan holda;
- 2) raqamlash usuli bilan;
- 3) muallif va uning asari nashr etilgan yilni ko'rsatuvchi qisqartma holda;
- 4) tadqiqotchi lozim ko'rgan qisqartma shakllaridan birida beriladi.

Havolalarni qayd etishning birinchi turidan, asosan, sahifaosti izohlarda foydalaniladi. Bu usul fikrlar manbayini kitobxonga yetkazishning eng qulay usulidir. Ammo bu usul kurs ishi sahifasining ko'p hajmini egallaydi, shu bilan birga, o'quvchi diqqatini chalg'itishi mumkin.

Bu turdan kurs ishida beriladigan izohlarda ham foydalanish mumkin. Bu holda kurs ishi matni ichida havolalar arab raqamlari bilan ketma-ket tarzda belgilab boriladi va sahifaostida har bir tartib raqamiga mos manba aniq va to'liq ko'rsatiladi. Ishda bir muallifning ayni bir tadqiqot ishi takror-takror keltirilganda, birinchi keltirilishda to'liq berilib, qolgan o'rinlarda faqat muallif ko'rsatiladi va "Ko'rsatilgan asar" havolasi beriladi va unga aloqador betlarga ishora qilinadi.

Havolalarni raqamlash usuli bilan berish eng tejamlı usuldir. Bunda ilmiy manbalar kurs ishining oxirida "Foydalanilgan adabiyotlar" sarlavhasi ostida qat'iy alifbo tartibida joylashtiriladi. Matn ichida havola berishga ehtiyoj tug'ilganda manbaning "Foydalanilgan adabiyotlar" ro'yxatidagi tartib raqami, undan keyin vergul qo'yilib, zarur betlar ko'rsatiladi. Masalan: "O'quv tahlili bir qator qirralari bilan filologik tahlildan muayyan darajada farq qilsada, unga zid narsa emas. Har qanday didaktik tahlil ilmiy tahlil darajasiga ko'tarilishga intiladi va unga yetganda o'quv tahlilidan ko'zda tutilgan maqsadga to'liq erishilgan bo'ladi. Ayni vaqtda, badiiy asarni didaktik tahlil qilish filologik tahlil etishdan jiddiy farq ham qiladi" [40, 120].

Ushbu izoh Q.Yo'ldoshyev va M.Ismoilovalarning "Badiiy tahlil asoslari" deb nomlangan kitoblaridan olingan bo'lib, u kurs ishining "Foydalanilgan adabiyotlar" ro'yxatida 41-raqam ostida keltirilgan, izoh kitobning 120- sahifasidan olingan. Matn ichida bir o'rinda bir necha manbaga havola etilganda, har bir manba raqami nuqtali vergul bilan ajratib boriladi.

Hozirgi vaqtda barcha turdagi mustaqil tadqiqot ishlarida, jumladan, o'quv fanlari bo'yicha yoziladigan kurs ishlarida ham havola berishning birinchi usulidan – muallif, uning asari nomi, nashriyoti, nashr yili, zarur betlarini to'liq ko'rsatgan holda sahifaosti izohlarida berish ko'p tavsiya etiladigan an'anaviy hamda eng qulay usullardan hisoblanadi.

"O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI" FANIDAN KURS ISHLARINI OCHIQ HIMOYA QILISH

Kurs ishlarining yakunini o'tkazishga ham jiddiy e'tibor berish kerak. Kurs ishlari o'qituvchi rahbarligida guruh talabalari bilan o'tkaziladigan hisobot yig'ilishida yakunlanadi. Ishlangan mavzular

himoyaga tavsiya etiladi. Berilgan mavzuni himoya qilishda talaba tomonidan tayyorlangan tezis o'qib beriladi va erkin fikr bildirish, munozara asosida himoya qilinadi, baholanadi.

Kurs ishi muqovalangan holatda kafedraga topshiriladi, ilmiy rahbarning taqrizi bilan kafedrada saqlanadi.

Kurs ishi yakunlariga bag'ishlangan konferensiyalar ham uyushtirish mumkin. Bunday tadbir eng yaxshi bajarilgan kurs ishlarini tanlab olishga imkon beradi. Natijada eng yaxshi tayyorlangan kurs ishlari namunalaridan ko'rgazmalar, tanlovlar tashkil qilinishi mumkin va bunday tadbirlar ta'lim-tarbiya jarayoniga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi.

"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fani bo'yicha tashkil etiladigan kurs ishlari mutaxassislik kafedralarida belgilangan tartibda himoya qilinadi.

Kurs ishi ilmiy rahbar taqrizidan o'tib (4-ilova), himoyaga tavsiya etilgach, talaba ishni kafedraning maxsus yig'ilishida ochiq himoya qiladi.

Kurs ishini himoya qilish yakuniy baholash nazorati haftasi oralig'ida o'tkaziladi. Himoya kuni oldindan belgilanib, talaba talabalarga e'lon qilinadi. Talaba kurs ishini maxsus tuzilgan hay'at huzurida himoya qiladi.

Himoya talabaning o'z ishi yuzasidan tayyorlagan qisqa (10-12 daq) dokladidan iborat. Dokladda mavzuning dolzarbligi, foydalanilgan manbalarning xarakteristikolari, umumlashtirilgan xulosalar, muallifning bu masala yuzasidan qilgan fikr-muloxazalari va takliflari bayon etiladi. Illyustratsiya sifatida talba oldindan tayyorlangan sxema, jadval, grafik, diagramma, rasmlardan foydalanishi mumkin. Dokladni tugatgach talaba komissiya a'zolarining savollariga javob beradi.

Himoya natijalari "a'lo", "yaxshi", "qoniqarli" va "qoniqarsiz" baholarda aniqlanadi.

Kurs ishiga "a'lo" baho mavzuni har tomonlama to'g'ri yoritgan, amaliyotni hozirgi zamon voqyeli bilan uyg'unlashtira olgan, adabiyotlar va hujjatlar bilan ishlashda bilimni ko'rsata olgan, qo'yilgan barcha talablarga rioya qilib yozgan talabalarining ishiga qo'yiladi.

“Yaxshi” baho asosiy talablarga javob bergan, talab materiallar bilan tanish, lekin ayrim savollarni yoritishga to‘liq va har tomonlama javob bera olmaydigan, ayrim kamchiliklari bor ishga qo‘yiladi.

“Qoniqarli” baho talablarga javob beradigan, lekin talaba tomonidan savollargi yuzakiroq jeavob bergan, ishni rasmiylashtirishda kamchilikka yo‘l qo‘yilgan ishlarga qo‘yiladi.

“Qoniqarsiz” baho qo‘yilgan talablarga javob bermaydigan, yomon yozilgan ishlarga qo‘yiladi.

Kurs ishi himoyasidan “qoniqarsiz” baho olgan talabalar o‘quv rejasida ko‘rsatilgan mazkur fandan yakuniy baholashga kirish huquqidan chetlashtiriladi.

KURS ISHINI BAHOLASH TARTIBI

Kurs ishlari O‘zR Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2013-yil 13-dekabrda 470-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan va O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013- yil 13-dekabrda № 981-2-son raqami bilan ro‘yxatdan o‘tgan “Oliy ta’lim muassasalarida talabalar bilimni baholashning reyting tizimi to‘g‘risida Nizom”ga ko‘ra 100 ballik tizim orqali baholanadi.

Reyting nizomiga muvofiq ballar taqsimoti quyidagicha belgilanadi:

86 - 100 ball – “a’lo”

71 - 85 ball – “yaxshi”

55 - 70 – “qoniqarli”

0 - 54 ball – “qoniqarsiz”.

Kurs ishlarini baholashda talabani kurs ishini yozish va himoya qilishga qo‘yilgan talablarga qay darajada amal qilganligi muhimdir.

“O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi” fanidan kurs ishlarini yozish va himoya qilishga quyidagi talablarni qo‘yish maqsadga muvofiq:

1. Kurs ishi mavzusining dolzarbligini ochib berish, mavzuning tadqiq darajasini belgilash va unga xolisona tanqidiy munosabat bildirish.

2. Kurs ishining maqsad va vazifalarini to‘g‘ri belgilash.

3. Kurs ishi mavzusi yuzasidan mustaqil mushohada yuritish, mavzuni atoroflicha va izchil yoritish olish.

4.Kurs ishi mavzusini yoritishda adabiy va metodik atamalarning o'xshash va farqli jihatlariga aniqlik kiritish.

5.Kurs ishi mavzusini yoritishda masalaga oid daliliy misollarni to'g'ri tanlash, ularni tahlil etish asosida nazariy xulosalar chiqara bilish.

6. Kurs ishi mavzusini yoritishda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash.

Kurs ishi himoyasini tashkil etish vaqti	Baholash ko'rsatkichlari	Baholash mezonlari
2020-yil may	56 – 70 ball	- kurs ishining dastlabki himoyasi dalolatnomasi, ilmiy rahbar taqrizi mavjudligi (10-12 ball); - kurs ishining rasmiylashtirish talablariga javob berishi (10-12 ball); -talaba tomonidan kurs ishining mazmunini ochib berish (ma'ruza) darajasi (16-18 ball); -prezentatsiyaning tayyorlanish holati va undan foydalanish darajasi (10-13 ball); - komissiya a'zolari tomonidan berilgan savollarga berilgan javoblar (10-15 ball. Har bir to'g'ri javobga 3 balldan)
	71-85 ball	- kurs ishining dastlabki himoyasi dalolatnomasi, ilmiy rahbar taqrizi mavjudligi (10-12 ball); - Kurs ishining rasmiylashtirish talablariga javob berishi (10-12 ball); -talaba tomonidan kurs ishining mazmunini ochib berish (doklad) darajasi (16-18 ball); -prezentatsiyaning tayyorlanish holati va undan foydalanish darajasi (10-13 ball); - komissiya a'zolari tomonidan berilgan savollarga berilgan javoblar (10-15 ball. Har bir to'g'ri javobga 3 balldan); - kurs ishi mavzusi bo'yicha tarqatma materiallarning mavjudligi va undagi ma'lumotlarning asoslanishi darajasi (5

	ball); -soha rivoji uchun talaba tomonidan ishlab chiqilgan dolzarb g'oya uchun (10 ball);
86-100 ball	- kurs ishining dastlabki himoyasi dalolatnomasi, ilmiy rahbar taqrizi mavjudligi (10-12 ball); - Kurs ishining rasmiylashtirish talablariga javob berishi (10-12 ball); -talaba tomonidan kurs ishining mazmunini ochib berish (doklad) darajasi (16-18 ball); -prezentatsiyaning tayyorlanish holati va undan foydalanish darajasi (10-13 ball); - komissiya a'zolari tomonidan berilgan savollarga berilgan javoblar (10-15 ball. Har bir to'g'ri javobga 3 balldan): - kurs ishi mavzusi bo'yicha tarqatma materiallarning mavjudligi va undagi ma'lumotlarning asoslanishi darajasi (5 ball); -soha rivoji uchun talaba tomonidan ishlab chiqilgan dolzarb g'oya uchun (10 ball); -talabaning xorijiy davlatlar metodikasida bo'layotgan o'zgarishlardan xabardorligi va ishda ulardan foydalanishi, ishni xorijiy tillarning birortasida himoya qilish (5 ball); - kurs ishi himoyasi davomida talaba o'z fikrlarini aniq ifodalashi va ravon yetkazib berishi darajasi (5 ball); - kurs ishi himoyasi uchun belgilangan vaqtdan unumli foydalanganligi (5 ball);

O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI FANIDAN KURS ISHI MAVZULARI

№	kurs ishi mavzulari
1.	Didaktik o'yin texnologiyasi asosida Zulfiya hayoti va ijodi bo'yicha kompyuter darsni tashkil etish
2.	Dramatik asarlarni o'rganishda ta'limiy o'yinlar, video lavhalardan foydalanish
3.	Yozuvchi tarjimai holini o'rganishda o'lkashunoslik materiallaridan, AKT va multimediya vositalaridan foydalanish
4.	Adabiyot faniri KHKlarida kasbga yo'naltirib o'qitishda fanlararo integratsiyadan foydalanish.
5.	Adabiyot darslarida o'quvchilarni asar qahramonlarini tanqidiy baholashga o'rgatish
6.	Matn mazmunini o'zlashtirishda tegishli lug'atlar hamda tabdil usulidan foydalanish. ("Xamsa" dostonlari misolida).
7.	Lirik asarni o'rganishda ifodali o'qish.
8.	Dramatik asarlar bilan ishlashda ta'limiy o'yinlardan foydalanish.
9.	Maktab adabiy ta'limida Muhammad Yusuf hayoti va ijodini kasbga yo'naltirib o'rganish usullari.
10.	Umumta'lim maktablarida imom Buxoriy hadislarini izohlab o'rganish
11.	Badiiy matn ustida ishlash usullari
12.	Akademik litseylarda Erkin Vohidov va Abdulla Oripov ijodini qiyoslab o'rganish.
13.	Xalq dostonlari - o'quvchilar ma'naviyatini shakllantirish va rivojlantirish omili
14.	Innovatsion texnologiyalar yordamida adabiy ta'lim samaradorligini oshirish usullari
15.	O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda muammoli ta'limning o'rni
16.	Adabiyotdan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasi (Oybek ijodi misolida)
17.	Yozuvchi(shoir) tarjimai holini o'rganishda shaxsiy saytlardan foydalanish usullari.
18.	Adabiyot o'qitishda pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish
19.	Badiiy asar tahlilida Blum taksonomiyasini qo'llash texnologiyasi
20.	Adabiyot o'qitishda fanlararo integratsiyaning o'rni va ahamiyati
21.	Adabiyot darslarida adabiy nazariy tushunchalarni uzviylikda o'rganish usullari

22.	Adabiy asarni san'at asarlarining boshqa turlari bilan qiyoslab o'rganish
23.	Akademik litseylarda Maqsud Shayhzodaning «Jaloliddin Manguberdi» dramasi o'rganishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish.
24.	Badiiy asarni tur va janr xususiyatlariga ko'ra tahlil qilish usullari
25.	Akademik litseylarda Abdulla Oripovning «Sohibqiron» she'riy dramasi interfaol usullarda o'rganish
26.	Mumtoz lirik asarlarni o'rganishda ifodali o'qishning o'rni va ahamiyati
27.	Adabiyot darslarida audiovizual va texnik vositalardan foydalanish
28.	Lirik asarlarni o'rganishda audio, videodan foydalanish.
29.	Adabiyot fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning turlari va ularni tashkil etish usullari
30.	Adabiyot darslarida ifodali o'qishning talab va me'yorlari
31.	Savol va topshiriqlar ustida ishlash
32.	Badiiy asar tilini o'rganish ("Navoiy" romani misolida)
33.	Bobur ruboiylarini sharhlab o'rganish
34.	Erkin Vohidov hayoti va ijodini o'rganishda musiqadan foydalanish
35.	Adabiyot darslarida Blum taksomoniyasidan foydalanish.
36.	O'quvchilar og'zaki nutqini oshirishda yozma ish shakllaridan foydalanish.
37.	O'quvchilarni mantiqiy fikrlashga o'rgatishda bayonning roli.
38.	Shukur Xolmirzayev hikoyalarini muammoli o'rganish.
39.	XX asr o'zbek she'riyatining kamolotini ta'minlashda Abdulla Oripov ijodining o'rni.
40.	Adabiyot o'qitishda fanlararo bog'lanishni amalga oshirish yo'llari.
41.	Adabiyot fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish pedagogik mahoratni oshirish omili.
42.	Behbudiyning "Padarkush" dramasi muammoli tahlil asosida o'rganish
43.	Zamonaviy ta'lim vositalarining ta'lim -tarbiya jarayonida tutgan o'rni va ahamiyati
44.	Lirik asarlardagi badiiy san'at turlarini sharhli o'rganish usullari
45.	Adabiyot o'qitishning interfaol metodlari
46.	Maktab adabiy ta'limida jahon adabiyoti namunalari o'rganishning o'ziga xosliklari
47.	O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" qissasini obrazlar tizimi asosida o'rganish
48.	Akademik litseylarda maqol va matallarni o'rganishda yangi texnologiyalardan foydalanish
49.	Yozuvchi hyoti va ijodini o'rganishda savol va topshiriqlarning o'rni
50.	«Farhod va Shirin» dostonini o'rganishda doston qahramonlari tilini

	ta'lim qilish usullari.
51.	She'riy san'atlarni o'rganishda Lutfiy ijodidan foydalanish.
52.	Bobur g'azallarida yor va diyor sog'inching ifodalanish xususiyatlarini o'rganish.
53.	Shayxzoda dramalarini o'rganishda rolli o'yinlardan foydalanish
54.	Adabiyot darslarida o'qituvchi va o'quvchi hamkorligi
55.	Maktabda Tog'ay Murod hayoti va ijodini o'rganishda interfaol usullar
56.	Abdulla Qahhor hayoti va ijodi yuzasidan konferensiya dars tashkil etish
57.	Uvaysiy hayoti va ijodini o'rganishda interfaol metodlar.
58.	Nodirabegim hayoti va ijodini o'rganishda zamonaviy texnologiyalar
59.	O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" qissasini klaster usulida o'rganish
60.	Mumtoz asarlarni sharhli o'rganish
61.	"Maktub" usuli o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini o'stirish vositasi sifatida.
62.	Behbudiyning "Padarkush" dramasi muammoli tahlil asosida o'rganish.
63.	Rabg'uziyning "Qissasi Rabg'uziy" asarini o'rganishda munozara usuli
64.	Umumta'lim maktablari "Adabiyot" darsligida yozuvchi (shoir)larning tarjimai hollarining berilishi
65.	Zamonaviy ta'lim vositalarining ta'lim -tarbiya jarayonida tutgan o'rni va ahamiyati
66.	Integratsiya- pedagogik samaradorlik omili.
67.	Adabiyot o'qitishda uzviylik va uzluksizlik
68.	Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari
69.	O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda muammoli ta'limning o'rni
70.	Matn ustida ishlash orqali o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil qilish
71.	Adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda ta'lim metodlarining o'rni
72.	Uzluksiz ta'lim jarayonida adabiy materiallarni o'rganishning psixologik asoslari
73.	Insho o'quvchilarning mantiqiy fikrlash salohiyatini o'stirish omili sifatida.
74.	Akademik litsey adabiyot darslarida tarixiy mavzudagi asarlarni o'rgatishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish

75.	Adabiy asar tahlili jarayonida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish
76.	Epik asarlarni o'rganishda texnik vositalardan foydalanish
77.	Adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda ta'lim metodlarining o'rni
78.	Adabiy ta'limda Zulfiya hayoti va ijodini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'rganish
79.	Badiiy asarlarni tahlil qilishda ta'lim metodlardan foydalanish
80.	Adabiyot darslarida "Kirish suhbat" va "Yakunlovchi mashg'ulotlar" o'tkazish
81.	«Ogahiy lirikasi» mavzusida nazm darsi tashkil etish
82.	Navoiy adabiy faoliyatini o'rganishning nazariy va pedagogik asoslari
83.	Navoiy hayoti va ijodini o'rganishda xronologik jadvallardan foydalanish
84.	Navoiy hayoti va ijodini o'rganishda audio va video materiallarining o'rni.
85.	Ta'lim bosqichlarida Navoiy hayoti va ijodini o'rganishda uzviylik va uzluksizlik
86.	Ta'lim bosqichlari dastur va darsliklarida Alisher Navoiy hayoti va ijodining berilishi
87.	Navoiy asarlarini o'rganishda qo'llaniladigan interfaol metodlar.
88.	Navoiy asarlari matni bilan ishlash prinsiplari
89.	Shoir asarlari tahlilida lug'at bilan ishlash, sharhlab o'qish, izohlardan va tabdillardan foydalanish.
90.	Navoiy asarlarini germeneytik yondoshuv asosida o'rganish
91.	Navoiy lirikasini o'rganishda AKT va multimediya vositalaridan foydalanish
92.	Navoiy g'azallarining umumta'lim tizimida o'qitilishi.
93.	Shoir g'azallarining mavzu va g'oyaviy yo'nalishi, badiiy xususiyatlari
94.	Shoir ruboiy va tuyuqlari tahlili orqali o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish
95.	Navoiy ruboiy va tuyuqlarini o'rganishda interfaol metodlar
96.	Navoiy qit'alarini o'rganishda ta'limiy o'yinlardan foydalanish
97.	Shoir qit'alarini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish.
98.	Audio va video vositalar orqali Navoiy lirik asarlarini ifodali o'qish malakasini shakllantirish
99.	Navoiy lirik asarlarini ifodali o'qish malakasini shakllantirishda "Videotopishmoq" metodi
100.	Navoiy epik asarlarining matniiy tahlili
101.	Navoiy epik asarlari tahlilida asarning hajmi, tasvirning murakkablik darajasi hisobga olingan holda yondoshish
102.	Navoiy epik asarlarini o'rganishda taqdimot strategiyasining o'rni

103.	Navoiy nasriy asarlari tahlilida lug'atlardan foydalanish. Mavzuni o'rganishda "Zinama zina", "Muloqot", "Savol-javob" metodlari
104.	Xamsanavislar ijodini o'rgatishga integrativ yondashuv
105.	Sharq adabiyotidagi xamsanavislik an'analari
106.	"Xamsa"dagi syujet va obrazlardagi mushtarakliklarni o'rganish
107.	Xamsanavislar mahoratining o'ziga xos qirralarini tahlil etish
108.	Navoiy "Xamsa"si turkiy adabiyotning yetuk namunasi sifatida
109.	Navoiy "Xamsa"sining yetakchi xususiyatlarini o'rganish
110.	Navoiy dostonlarida ulug' xamsanavislar an'analarning ijodiy davom ettirilganligi
111.	"Hayrat ul abror" dostonini o'qitishda kognetiv strategiyalar
112.	"Hayrat ul abror" - maqolot va hikoyatlarini elektron jadvallar asosida o'rgatish
113.	Asar vositasida o'quvchida his etish, qabul qilish, xotira, fikrlash kabi bilish faoliyatini ta'minlovchi jarayonlarni shakllantirish
114.	"Farhod va Shirin"dostonini o'rganishda Blum taksomoniysi
115.	"Farhod va Shirin"dostonini o'qitish orqali bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintezning shakllanishi
116.	"Layli va Majnun" dostonining psixologik tahlili
117.	"Layli va Majnun" dostonining qahramonlari ruhiy kechinmalari tahlili
118.	"Saddi Iskandariy" ni o'rganish metodikasi
119.	"Saddi Iskandariy" dostonida voqelik, tuyg'u va kechinmalarning uyg'unligi
120.	"Saddi Iskandariy" ni o'rganishda munozara, suhbat metodi
121.	"Mahbub ul-qulub" asarini o'rganishda didaktik tahlil usuli
122.	"Mahbub ul-qulub" asarida umuminsoniy va davr muammolari in'ikosini o'rganish
123.	Navoiy asarlarida tasavvufona g'oyalarning o'rni
124.	Navoiy asarlarida zohiriy va botiniy ma'nolar uyg'unligi
125.	Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlarini o'rganishda taqdimot usuli
126.	Navoiy ijodiga oid adabiy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish
127.	Navoiy asarlari joriy nashrini san'atdagi talqinlari bilan qiyosiy o'rganish
128.	Navoiy ijodini o'rgatish orqali o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikma va malakalarini shakllantirish
129.	Kasb-hunar kollejlarda Navoiy adabiy merosini o'rganishga muloqot texnologiyasi
130.	Shoir ijodiga oid darslarda kirish va yakunlovchi mashg'ulotlar
131.	Umumta'lim maktablarida Navoiy hayoti va adabiy merosini o'rganishning zamonaviy uslublari
132.	Adabiy ta'limda hamkorlik texnologiyasidan foydalanish

133.	Adabiyot darslarida o'quvchilarni tushunib o'qishga qiziqtirish usullari
134.	Adabiyot darslarida matn ustida ishlash yo'llari
135.	"Kecha va kunduz" romani tahlilida tarixiy-biografik talqin masalasi
136.	Adabiy ta'limda ijodiy ishlarning o'rni
137.	Abdulla Qahhor ijodini o'rganishda adabiy-tanqidiy maqollaradan foydalanish
138.	O'quv (didaktik) tahlilda bahs-munozaradan foydalanish
139.	O'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda yozma ishlarning o'rni
140.	Yozuvchi shaxsiyatini epistolyar namunalar bilan bog'lab o'rganish
141.	Uzluksiz ta'lim tizimida Tog'ay Murod nasrining til va uslubini o'rganish
142.	Chingiz Aytmatov ijodini o'rganishda "Assesment" texnologiyasi
143.	Adabiyot darslarida emotsional madaniyatni tarbiyalash usullari
144.	Shavkat Rahmon ijodini o'rganishda izlanish (evristik) metoddan foydalanish
145.	Rauf Parfi ijodini o'rganishda tadqiqot metodidan foydalanish
146.	Qadimgi turkiy yodgorliklarni o'rganishning noan'anaviy usullari
147.	Abdulla Qodiriy ijodini o'rganishda kognitiv metodlar
148.	Mustaqillik davri adabiyoti namunalarini o'rganishda interaktiv metodlar
149.	Yozuvchi ijodini o'rganishda portfolio metodidan foydalanish
150.	Lirik asarlarni o'rganishda virtual ta'lim texnologiyalari
151.	Adabiyot darslarida "Kakografiya" usulidan foydalanish
152.	"Boburnoma" asarini "Keys-stadi" texnologiyasi asosida o'rganish
153.	Navoiy ijodida ilm va olimlar tasvirini o'rganish usullari
154.	Uzluksiz adabiy ta'lim tizimida badiiy asar tilini o'rganish
155.	Adabiyot darslarida modulli ta'lim texnologiyasidan foydalanish yo'llari
156.	Mumtoz asarlarni o'rganishda miniatyuralardan foydalanish
157.	Adabiyot darslarida qahramon ruhiyatini o'rganish usullari
158.	Adabiyot darslarida grafik organayzerlardan foydalanish
159.	Adabiyot darslarida nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish usullari
160.	Adabiyot darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish

ILOVALAR

1-ILOVA

KURS ISHINING BIRINCHI TITUL VARAG'I

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI KAFEDRASI

Qo'lyozma huquqida

O'zbek tili va adabiyotini o'qitish fakulteti _____ - guruh talabasi

ning

_____ mavzuidagi

K U R S I S H I

Ilmiy rahbar: _____

TOSHKENT - 2020

KURS ISHINING IKKINCHI TITUL VARAG'I

Kurs ishi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasida bajarilgan.

Ilmiy rahbar _____

Himoya 2020-yil _____ oyining _____ kuni soat _____ da Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek tili va adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasida kurs ishlari himoyasi yig'ilishida o'tkaziladi.

Manzil: _____

Kurs ishi 2020-yil _____ oyining _____ kunida kafedraga topshirildi.

Kurs ishi bilan Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasida tanishish mumkin.

Manzil: _____

Yig'ilish kotibi: _____

KURS ISHIGA XULOSA (NAMUNA)

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
O'zbek tili va adabiyotini o'qitish fakulteti IV kurs 301-guruh talabasi
Jumaniyozova Sayyoraning "Adabiyot darslarida modulli ta'lim
texnologiyasidan foydalanish yo'llari" mavzusida yozilgan kurs ishiga

X U L O S A

Kurs ishi mavzusining dolzarbligi, o'rganilganlik darajasining
aniqlanganligi

Kurs ishining maqsad va vazifalari, tadqiq usullarining to'g'ri
belgilanganligi

Kurs ishi mavzusiga oid daliliy materiallarning to'planganligi, mavjud
ilmiy manbalarining qay darajada tahlil qilinganligi

Kurs ishi mavzusi yuzasidan talabaning o'z nuqtayi nazarini haqqoniy aks
ettira olganligi, ko'tarilgan muammoni hal etishga ijodiy yondashuvi

Talabaning kurs ishi mavzusini yozma madaniy nutq talablari asosida chuqur ilmiy mushohada bilan izchillikida yoritib berganligi darajasi

Talabaning kurs ishida ko'rarilgan muammo yuzasidan umumlashma ilmiy-nazariy xulosalar chiqara olganligi

Talabaning kurs ishini rasmiylashtirishi va ochiq himoya qilshi. Himoya vaqtida talabaning mavzuni ilmiy nutq malakasi asosida izchil yorita berish mahorati, uning axborot texnologiyalaridan to'g'iri va samarali foydalanganlik darajasi

Kurs ishiga qo'yilgan ball

Ilmiy rahbar

Kafedra mudiri

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI KAFEDRASI

Qo'lyozma huquqida

O'zbek tili va adabiyotini o'qitish fakulteti 304-guruh talabasi

Otajonova Dilraboning Nodira hayoti va ijodini ta'lim

bosqichlarida o'rganish mavzuidagi

K U R S I S H I

Ilmiy rahbar: _____

TOSHKENT - 2020

Kurs ishi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek tili va adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasida bajarilgan.

Ilmiy rahbar _____

Himoya 2020-yil _____ oyining _____ kuni soat _____ da Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasida kurs ishlari himoyasi yig'ilishida o'tkaziladi.

Manzil: _____

Kurs ishi 2020-yil _____ oyining _____ kunida kafedraga topshirildi.

Kurs ishi bilan Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek tili va adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasida tanishish mumkin.

Manzil: _____

Yig'ilish kotibi: _____

MUNDARIJA

Kirish

1. Nodira hayoti va ijodini o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari
2. Maktab, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarida Nodira hayoti va ijodini o'rganish
3. Nodira g'azallarini tahlil qilish
4. Nodira g'azallarida qo'llanilgan badiiy san'atlarni o'rganish usullari

Xulosa

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

KIRISH

Istiqlol yillarida milliy qadriyatlarga, an'analarimizga, shuningdek, adabiy merosimizga bo'lgan e'tibor yanada kuchaydi. Ajdodlarimiz tomonidan asrlar moboynida yozib qoldirilgan bebaho madaniy merosimizni o'rganish, ularning mazmuni-mohiyatini anglash va kitobxonlarga yetakazib berish g'oyatda muhim ahamiyatga egadir. Endilikda buyuk shoirlar ijodini badiiyat nuqtai nazaridan o'rganish davlat ahamiyatiga molik masala darajasiga ko'tarildi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlaganlaridek: *"Ma'naviyat — insonning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch-qudratidir. U yo'q joyda baxt-saodat bo'lmaydi. Nafaqat ko'hna tarix, balki yaqin tarix ham buning ko'plab misollarini beradi"*.

Mamlakatimizda o'quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantirish, ularning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatini o'stirishda adabiy ta'limning uzviyligini tahminlash borasida ko'plab tadqiqotlar yuzaga keldi. Biroq milliy pedagogika fani oldida adabiy ta'limga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar va tajribalarni joriy etish, uzluksiz ta'lim tizimida adabiyot o'qitish uzviyligini tahminlash masalalari alohida o'rganilmagan. Zero, *"Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va mahnaviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi"*²ga erishishda "...umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish"³ga alohida urg'u berilgani bejiz emas.

Nodira hayoti va ijodi haqida amalga oshirilgan ishlarning eng salmoqdori M.Qodirovaning Mohlaroyim hayoti va ijodiy faoliyatini o'rganish bo'yicha himoya qilgan nomzodlik dissertatsiyasidir⁴. Tadqiqotda asosiy e'tibor Nodira hayot yo'lini o'rganishga qaratilgan bo'lsa-da, shoira ijodining g'oyaviy yo'nalishi, ijodkor sifatidagi mahoratiga oid qimmatli ma'lumotlar keltiriladi. Ammo ushbu

¹ Karimov I. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: Ma'naviyat, 2008

² Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. - Тошкент, Ўзбекистон, 2016. -Б.14.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харажатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сон Фармони. - Тошкент: Адолат, 2018. - Б.35.

⁴ Qodirova M. Nodira hayoti va ijodi. Filol. fan. nom. ...diss. — T., 1961

tadqiqotda ham o'sha davr va hukmron mafkurasini bilan bog'liq kamchiliklarni kuzatiladi. Bu esa Shoira va Umarxon o'rtasidagi samimiy munosabatlarni, shoira ijodiy tub mohiyatini to'raligicha yoritishga muayyan darajada to'siq bo'lgan. Nodira she'rlari bir nechta marotaba nashr etilgan¹. Joriy nashrlarda shoira har ikkala tilga oid she'rlari keltiriladi.

Istiqbol yillarida shoira hayoti va ijodiy merosini yangicha qarashlar asosida tadqiq etish imkoniyatlari kengaydi. Endilikda Nodira adabiy merosi shaxsiyati bilan bog'lab o'rganilmoqda-ki, bu bizga Nodira ijodkor va ayol sifatidagi qiyofasini to'laroq anglashimiz, poetik mahorati asrorini kashf etishimizga yordam beradi.

2011-yilda S.Eshonqulovning «Nodira she'riyatida tarixiy obrazlar talqini» nomli nomzodlik dissertatsiyasi himoya qilindi. Unda Nodira she'riyatida yetakchi o'rin tutgan obrazlar tarixiylik nuqtai nazaridan o'rganildi. Tadqiqotchi Nodira she'rlarining joriy nashrlari va qo'lyozmalari asosida Shoira ijodida uchrovchi tarixiy va mifologik obrazlarni tahlil etadi. Shoira lirikasida keng qo'llanilgan Sulaymon, Xizr, Jamshid, Farhod, Majnun, pari singari obrazlarni tahlilga tortadi. Mazkur obrazlarga murojaat qilishdan shoira ko'zlagan maqsad Nodira mahorati bilan bog'liqlikda yoritiladi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, Nodira bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarning ko'pchiligi filologiya yo'nalishida. Nodira hayoti va ijodini metodik nuqtai nazardan V.Qodirovning "Mumtoz adabiyot: o'qitish muammolari va yechimlar"² mavzusidagi monografiyasida, Q.Husanboyevaning "Tahlil – adabiyotni anglash yo'li"³ nomli monografiyalarida Shoira ijodini o'rganish yuzasidan ayrim tavsiyalarnigina misol qilishimiz mumkin. Nodira hayoti va ijodini o'rganish alohida tadqiqot ob'ekti bo'lgan emas. Shuning uchun biz ushbu bitiruv malakaviy ishimizda Nodira hayoti va ijodini tadqiq etishga harakat qildik:

-Nodira hayoti va ijodining ta'lim bosqichlarida o'rganish yuzasidan tahlil usullaridan foydalanish;

¹ Nodira. Devon. -T.: Fan, 1963; Nodira-Komila. Ikkinchi kitob. -T.: Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2004.

² V.Qodirov. Mumtoz adabiyot: o'qitish muammolari va yechimlar, T: 2009.

³ Q.Husanboyeva. Tahlil – adabiyotni anglash yo'li. T:2013.

-Shoira lirik qahramoni ruhiy kechinmalari tasvirini tahlil etish va o'qitish texnologiyalarini yaratish;

-badiiy san'atlarning qo'llanilishini tahlil qilish orqali o'quvchilarni mustaqil o'qishga o'rgatish;

-badiiy mahoratining o'ziga xos qirralarini tushuntirish va metodik qatlamlar yaratish;

-mavzu yuzasidan namunaviy ochiq dars ishlanmasi tayyorlash;

-o'rganilgan metodik muammo yuzasidan xulosalar chiqarish.

1.Nodira hayoti va ijodini o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari

Nodira hayoti va ijodiy faoliyati o'z davridayoq adabiyotshunoslar, tarixchilar va ijodkorlarning diqqat markazida bo'lgan. Xakimxon To'raning "Muntaxab ut-tavorix", Munshifning "Ansob us-salotin", Avazmuhammad Attorning. "Tuhfat ut-tavorix", Mutribning "Shohnomai devona Mutrib", Nodirning "Haft gulshan", Uveysiyning "Voqeoti Muhammadalixon", Ishoqxon To'ra Ibratning "Tarixi Farg'ona" nomli asarlarida Nodira hayoti va ijodi haqida qimmatli fikr-mulohazalar keltiriladi. Mazkur asarlarda Nodira shaxsiyati, davlat arbobi sifatidagi faoliyati haqida ayrim ma'lumotlarni uchratamiz.

XX asr boshlarida shoira ijodiy faoliyati ilmiy asosda o'rganila boshlandi. Bu davrda shoira hayoti va faoliyati haqida maqolalar yozildi¹, lirik she'rlari antologiya va xrestomatiyalardan o'rin ola boshladi². O'zbek adabiyoti tarixiga oid darsliklarda shoira hayoti va ijodiga alohida o'rin ajratilgan³. Shuningdek, adabiyotimiz tarixini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy ishlarda ham Nodira ijodiy merosi tahliliga alohida e'tibor berildi⁴. Shoira hayoti va ijodini o'rganish, asarlarini to'la holda nashr etish bo'yicha XX asrning 60-yillarida ahchagina muvaffaqiyatlar qo'lga kiritildi. Bu davrda shoira "Devon"i

¹ Lutfillo Olim. Nodira // Bilim o'chog'i, 1923. № 2-3

² O'zbek adabiyoti tarixi xrestomatiyasi. T.2. - T.: 1948; O'zbek poeziyasining antologiyasi. - T.: 1948; O'zbek adabiyoti. T.Z. - T.: 1959; O'zbek she'riyati antologiyasi. T.Z. - T.: 1961

³ Qarang: Zohidov V. O'zbek adabiyoti tarixidan. - T.: 1961; Abdullaev V. O'zbek adabiyoti tarixi. Ikkinchi kitob. - T.: O'qituvchi, 1964

⁴ Qarang: O'tkir Rashid. Uch shoira. - T.: Badiiy adabiyot, 1958; Jalolov T. O'zbek shoirlari. - T.: Badiiy adabiyot, 1959; Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti. - T.: Fan, 1961.

va "Asarlar"i nashr etildi¹. Shoira hayoti va ijodiga oid adabiyotngunos M.Qodirovaning monografiyasi o'zbek va rus tillarida chop etildi².

Bugungi kunda umumta'lim maktablari, akademik litseylarning joriy darsliklarida Nodira hayoti va ijodiga o'rin ajratilgan. Jumladan, 8-sinf "Adabiyot" darsligida Nodira hayoti va ijodi haqidagi muxtasar ma'lumot bilan birga "Firoqnoma" muashshari keltiriladi. Mustaqil o'qish uchun Nodira she'rlaridan ayrim namunalar berilgan.

Akademik litseylarning ikkinchi bosqichi uchun tuzilgan "Adabiyot" majmuasida esa Nodira g'azallari keltiriladi. Oliy ta'lim dasturlarida Nodira hayoti va ijodiy faoliyati ikkinchi kurs talabalariga o'qitiladi.

Ko'rinadiki, Nodira hayoti va ijodini o'rganish, asarlarini kitobxonlarga yetkazib berish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilgan va bu borada kattagina tajribalar to'plangan. Ammo bu borada qilinishi zarur bo'lgan ishlar anchaginadir. Bugungi kunda shoira adabiy merosi va shaxsiyatini yangicha qarashlar asosida o'rganish, she'rlarini tasavvuf falsafasi bilan bog'liqlikda tahlil etish g'oyatda muhimdir. Zero, shoira ijodida tasavvufona qarashlar yetakchi o'rinda turadiki, buni to'g'ri anglab yetish Nodira dunyoqarashi, asarlarining mazmun-mohiyati va badiiyatini chuqurroq tushinishga yordam berishi shubhasizdir.

Nodira yuksak darajadagi davlat arbobi, go'zal insoniy fazilatlar sohibasi bo'lishi bilan birga iste'dodli shoira hamdir. Asli ismi Mohlaroyim bo'lgan shoira Nodira, Komila va Maknuna taxalluslari bilan ijod qilgan. Uning o'n ming misra she'ri o'z ichiga olgan o'zbek va fors tilidagi lirik merosi bizgacha yetib kelgan. Sharq adabiyoti an'alarini davom ettirgan shoira g'azal, muhammas, ruboiy, fard kabi ko'plab janrlarda ijod qilgan.

Tug'ma iste'dodli, o'tkir zehqli, yoshligidan forsiy va turkiy adabiyot namunalarini puxta o'rgangan Nodirada adabiyotga havas erta uygongan. Ma'lumotlarga ko'ra Nodira Umarxon xonadonida she'r yozishni boshlaydi. Har ikkalasi tabiatiga xos adabiyotga muhabbat, she'riyatga ixlos, ijod nashidasi singari tuyg'ular Nodira va

¹ Nodira. She'rlar. - T.: 1958; Nodira. Devon. - T.: Fan, 1963; Nodira. Asarlar. "jildlik. - T.: Adabiyot vasan'at, 1968, 1971.

² Qodirova M. Nodira hayoti va ijodi. - T.: Fan, 1965.

Umarxonni mustahkam va abadiy bog'lovchi rishtalar bo'lgan. Nodira turmush o'rtog'i Amiriy va saroyga taklif etilgan muallima Uvaysiy ustozligida she'riyat sirlarini o'rganadi. Yuksak iste'dodli Shoira sifatida mashhur bo'ladi.

2.Maktab, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarida Nodira hayoti va ijodining o'rganilishi

Bugungi kunda umumta'lim maktablari, akademik litseylarning joriy darsliklarida Nodira hayoti va ijodiga o'rin ajratilgan. S.Olim, S.Ahmedov, R.Qo'chqor muallifligidagi umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun "Adabiyot" darslik-majmuasida Nodira hayoti va ijodi, lirik merosi haqida so'z yuritiladi. "Firoqnoma" muashshari keltiriladi. Shoira firoqnomalari tahlil etiladi. Nazariy ma'lumot sifatida musamman va muashshar haqida ma'lumot beriladi. Nodiraning ushbu janr takomilidagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Mustaqil o'qish uchun esa Nodiraning "Ehtiyoj" radifli g'azali ilova qilinadi¹. Bunda Nodiraning insoniy sifatleri va ijodkor sifatidagi qiyofasi haqida muayyan tasavvurlar hosil bo'ladi.

Ta'lim bosqichlari DTS va dasturida 8-sinfda Nodira hayoti va ijodini o'rganishga 2 soat ajratilgan.

Birinchi darsda muallif, u yashagan davr, Shoira hayotining ikki bosqichi, Qoqon adabiy muhiti, shuningdek, Nodira va Amiriy (Umarxon), Nodira va zamonasi Shoiralari munosabatlari muhokama etiladi. Umumiy tarzda o'zbek adabiyotida shoiralari ijodining o'rni, o'ziga xos tomonlari haqida so'z yuritiladi.

Ikkinchi darsda bevosita o'quv dasturiga kiritilgan, darslik-majmuada berilgan "Firoqnoma" muashshari tahlil qilinadi, shuningdek, musammatning musamman va muashshar degan turlari haqidagi nazariy ma'lumot taqdim etiladi.

Shoiraning hayot yo'li, u yashagan va ijod qilgan tarixiy davr tahlili haqida o'qituvchi ma'lumot beradi:

Mohlaroyim Nodira 1972-yili Andijon hokimi Rahmonqul otaliq oilasida tavallud topganini bilasiz. Uning ota-onasi o'zlarining buyuk sohibqiron Amir Temur, aniqrog'i, uning bevosita avlodi Bobur xonadoniga mansub hisoblaydi. Shuning uchun shoira bir she'rida:

¹ Qarang: Olim S, Ahmedov S, Qo'chqor R. Adabiyot. umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik-majmua. - T.: G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2010. - B. 113-127

Siyodat xonadoni, shohi Bobur nasli pokimen,
Xudoyo, rahmat ayla barcha ajdodi izomimni, —
deb yozadi.

O'n besh yoshlarida Qoqon xoni Olimxonning Marg'ilonda hokimlik qilayotgan ukasi Umarxonga turmushga chiqadi va Marg'ilonga keladi. Uch yil o'tib, Umarxon qatl etilgan akasi Olimxon o'rniga Qo'qon taxtiga o'tiradi. Shoiraning bundan keyingi hayoti to u Buxoro amiri Nasrulloxon tarafidan qatl etilgan 1842-yilga qadar shu shaharda kechadi.

Shoira Komila, Maknuna taxalluslari bilan ham she'rlar bitgani ma'lum.

1822-yili Umarxon vafot etadi. Ularning o'n to'rt yoshli o'g'li Muhammad Alixon taxtga o'tiradi. Biroq davlatni boshqarishda Nodiraning mavqei juda baland edi.

Shoira yashagan davr xususiyatlarini bilish va uni o'quvchiga yetkazish uchun O'zbekiston tarixining XIX asr birinchi yarmidagi Qoqon xonligi vaziyati bilan bog'liq holatini, tamoyillarini yaxshi o'rganish shart.

O'qituvchi o'quvchilarga Nodira hayotini, xususan, uning ijodini ikki qismga bo'lib o'rgatgani ma'qul:

1) Amir Umarxon vafotigacha (1822-yilgacha) bo'lgan davr;

2) Amir Umarxon vafotidan keyingi davr (1822-1842yillar). Chunki buning bevosita shoira asarlari mavzui va motivlariga ta'siri bor. Boshqacha aytganda, shoiraning Umarxon vafotidan keyingi ijodida hijron, ayriliq, sog'inch ohanglari kuchaydi. Asosiy o'rinni egalladi.

Darslik majmuada "Firoqnoma" asari to'liq matni va uning tahlili berilgan.

O'quvchiga, avvalo, shuni ma'lum qilish kerakki, firoqnomalar Nodira ijodida alohida o'rin tutadi. Adabiyotshunosligimizda hijron, ayriliq, yo'qotgan yori sog'inch bilan yozilgan asarlarni umumiy tarzda "firoqnomalar" deyish rasm bo'lgan. Ammo darslik-majmuada berilgan asar maxsus "Firoqnoma". Chunki unda firoq— bosh masala tarzida qalamga olinadi. Adabiyotshunoslikda bu she'rga maxsus firoqnoma janrida yozilgan asar deb qaraladi.

Nodira ijodini o'tayotganda bir narsani alohida qayd etish kerakki, o'zbek shoiralari orasida ikki qalam sohibasi ijodidan hijron motivi nihoyotda kuchli. Buni umr yo'ldoshidan xuddi Nodira kabi

erta, yani yigirma to'qqiz yoshida ayrilib, bir umr firoq dardini chekkan XX asr shoirasi Zulfiya ijodida ham ko'ramiz. Yana bir o'xshashlik ham muhim: Hamid Olimjon ham, xuddi Amir Umarxon kabi, shoir ayoliga ustoz edi.

Bu mavzu o'tib bo'linganidan keyin musamman va muashshar haqida nazariy ma'lumot berish ko'zda tutilgan. Shuning uchun mavzuni oxirida unga aloqador ravishda musammanning ikki turi – musamman va muashshar haqida ma'lumot beriladi. Muashsharning aynan Nodira ijodidagi namunasi hisoblanmish "Firoqnoma" asari nazariy ma'lumotni o'tishda yorqin misol bo'la oladi.

Kamroq uchrasa-da, adabiyotimiz tarixida bu janrlar namunalari ham yaratilganini bilish o'quvchi uchun mumtoz she'riyatimiz janrlar olami bilan kengroq tanishish imkonini beradi.

Ma'lumki, hozirgi paytda o'rta maktablarda adabiyot ta'limi mazmunan xalq og'zaki ijodi, eng qadimgi (islomgacha bo'lgan) davr adabiyoti, mumtoz adabiyot hamda yangi davr adabiyoti tarzida o'qitilmoqda. Bu davrlarga mansub namunalarning o'qitilish saviyasi hamda murakkablik darajasi bir xil emasligi barcha mutaxassislariga birdek ayondir.

Mustaqillik yillari adabiyot bo'yicha DTS hamda o'quv dasturlari ishlab chiqilib, bir necha bor takomillashtirildi, darsliklarning bir necha avlodi chop etildi. Bu borada B.To'xliyev, Q.Yo'ldoshev, M.Mirqosimova, V.Qodirov singari olimlarimizning xizmatlari alohida e'tiborga molikdir.

Nodira she'riyatida hijron motivi yetakchi o'rin tutadi. Shoiraning ko'plab she'rlarida firoq, ayriliq, hajr singari tuyg'u-kechinmalar yuksak mahorat bilan kuylanadi. Bunday she'rlarida Shoiraning she'rlari botinida haqiqiy ishq bilan bog'liq tuygular tasvirlanadi. Nodira firoqnomalarini, shartli ravishda, ikki qismga bo'lish mumkin:

1. *Firoqnoma* ruhidagi turli lirik asarlar.

2. *Maxsus «Firoqnoma» muashshari.*

Hijron motivlari Shoiraning "Firoqnoma" asarida kuchli ifodalangan. Shoiraning muashshar janrida yozilgan ushbu she'rda ayriliq azob uqubatlari natijasida mushkul ahvolga tushib qolgan lirik qahramonning dardi, qaygusi, hasrati shikoyat, iltijo, nola, baxtiyor damlarni eslash tarzida ifodalanadi. Shoiraning tarjimai holidan yaxshi bilamizki, u hayotining so'nggi yigirma yilini umr yo'ldoshidan

ayrilganidan keyingi hijron azobida o'tkazadi. Bu uning she'rlariga ta'sir qilmay qolmadi. Hatto, firoqnoma asarlar bitish, boshqacha aytganda, she'rlarida hijronni kuylash Shoira ijodining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi.

«Firoqnoma» shoiraning hijron mavzusida bitilgan muashshari hisoblanadi. U muashshar janrida bitilgan bo'lib, o'n banddan, ya'ni jami yuz misradan iborat bu asarning har bandi:

Hech kim, yo Rab, jahonda yoridin ayrilmasun,

Jondin ortuq, mehribon dildoridin ayrilmasun.

misralari bilan tugallanadi.

Ushbu ikki satr asarning bosh asosiy yo'nalishini belgilab bergan. Unda hijron azobini chekkan lirik qahramon kayfiyati shundoq bo'rtib turibdi.

Muashsharning har bandi o'n misradan iborat bo'lgani uchun she'ni bandma-band ko'rib, tahlil qilib o'tgan ma'qul. Amalda o'n misrali band besh baytli bir kichik g'azal hajmini tashkil etadi. Shuning uchun shoira yuksak mahorat ko'rsatib, muashsharning har bir bandi badiiy qurilmasini mukammallashtirish, ohangdorlik quvvatini imkon qadar oshirishga harakat qilgan. Banddagi o'n misraning oldingi sakkiz misrasi o'ziga xos qofiya (ba'zilari, hatto, qofiya va radif) tizimiga bo'ysundirilgan.

Birinchi bandda «*aylar falak*», ikkinchi bandda «*aylar meni*», beshinchi bandda «*qilmadi*», yettinchi bandda «*bo'lmadi*», sakkizinchi bandda «*ayladi*» so'zlari radifga olingan. Qolgan besh band esa radifsiz qofiyalar bilan tugaydi. Bandda lirik qahramon aybni *falakka* qo'yadi. Sakkiz misraning ham «*aylar falak*» radifi bilan tugashi shundan.

Ohkim, behad menga javr-u jafo aylar falak,

Furqat ichra qismatim dard-u balo aylar falak,

Erdin ayru menga ko'p mojaro aylar falak,

G'am bila guldek yuzumni kahrabo aylar falak,

Bevafodur, otsibat kimga vafo aylar falak,

Hasrat-u dard-u alamga mubtalo aylar falak,

Erni, albatta, yoridin judo aylar falak,

Gul bila bulbulni bebarg-u navo aylar falak,

Hech kim, yo Rab, jahonda yoridin ayrilmasun,

Jondin ortuq, mehribon dildoridin ayrilmasun.

Falak - mumtoz she'riyatimizdagi an'anaviy timsollardan biri. Uzi, asli, falak osmonni, koinotni anglatadi. Inson takdirini falak jismlarining harakatlari belgilaydi, degan qarash bo'lgan.

Musulmon Sharqida shoirlar taqdirni falakka bog'lab tushuntirishga moyil bo'ladi. *Falakni* dunyo deb ham, tarix — zamon deb ham, takdir deb ham tushunish mumkin. Kengroq ma'noda *falak* timsoli zamirida Alloh ko'zda tutiladi. Chunki, axir, takdir bevosita Yaratganning o'zidan-ku.

Tilimizda, mumtoz adabiyotimiz namunalarida ham «*falakning gardishi*», «*charxi falak*», «*charxi dun*» degan va boshqa shu kabi so'z birikmalariga ko'p duch kelamiz. Poetik tasavvurda doimiy ravishda davom etib turadigan tarix muntazam aylanishda bo'lgan gardish yoki charxga qiyoslangan.

Shoira lirik qahramoni oh chekib, falakning unga behad jabr-u jafo ko'rsatib, ayriliqda qismatini dard-u balo aylashi, boshiga ko'p mojaro solishidan, bu kulfat uning yuzini kahraboga aylantirgani, ya'ni sarg'aytirgani, pgu tariqa g'am-hasratga muhtalo etganidan noliydi, bu ayriliq gul bilan bulbulni «*bebarg-u navo*» qilganini aytib, fig'on chekadi. She'rning keying bandlari tahlili ham shunday davom ettiriladi...

Akademik litseylarning ikkinchi bosqichi uchun tuzilgan "Adabiyot" majmuasida Nodira g'azallari keltiriladi. Akademik litsey dasturida Nodira hayoti va ijodini o'rganish quyidagicha taqsimlangan.¹

- Nodiraning hayoti va ijodi haqida ma'lumot.

- Nodira qismati.

- Nodira zullisonayn shoira. Uning ijodiy merosi. Nodiraning taxalluslari.

- Nodira she'riyatida nozik va hassos qalb egasiga xos ifodalarning namoyon bo'lishi.

- Nodira ijodida Navoiy, Hofiz, Fuzuliy, Bedil an'analarining davom etishi. Shoira asarlarida ishq-muhabbat, hijron iztiroblari, ayriliq og'riqlarining real hayotiy asoslarga tayanishi. Ularning badiiy ta'sirchanligi.

¹ Qdriy: B.Tuxliyev, B.Sarimosoqov. Adabiyot. Akademik liyeylar uayn dastur. Toshkent, 2000.

-“Tiyradur subhi nashotim, soqiyo, keltur sharob”, “Vasl uyin obod qildim, buzdi hijron oqibat”, “Doda keldim, ey salotin sarvari, dodim eshit”, “Kel dardni imtihon etib ket” g‘azallari tahlili.

O‘qituvchi dars yakunida mavzuni mustahkamlash uchun o‘quvchilarga qo‘shimcha savollar beradi.

NODIRABEGIM LIRIKASI

Savollar:

- Nodirabegim qachon va qerda tavallud topgan?
- (Nodirabegim 1792-yili Andijon hokimi Rahmonqulibiy oilasida tavallud topgan).
- Nodirabegim qanday taxalluslarda ijod qilgan?
- (Nodirabegim Maknuna, Mohlaroyim, Komila kabi taxalluslarda ijod qilgan).
- Nodira o‘z ijodida kimni o‘z ustozlari va maslahatgo‘yi deb biladi?
- (Nodira o‘z ijodida turmush o‘rtog‘i Qo‘qon xoni, shoir Umarxonni o‘z ustozlari deb bilgan).
- Nodira qaysi tillarda ijod qilgan?
- (Nodira fors-tojik tillarida ijod qilgan, u ikki til ijodkoridir ya‘ni Zullisonayndir).
- Nodira she‘riyatida ko‘proq nimalarga urg‘u berilgan?
- (Nodira she‘riyatida, hijron ayriliq, adolatsizlik, ilm-ma‘tif, do‘stlik haqidagi fikrlarga ko‘proq urg‘u berilgan).
- Nodiraning fors-tojik tilida yozgan 4182 raqamli “Devon”i nechta misradan iborat she‘ri o‘z ichiga oladi?
- (Nodiraning 4182 raqamli “Devon”ida 5000 misra bo‘lgan 333 she‘ri o‘z ichiga oladi).
- Nodira quyida keltirilgan g‘azalida nima demoqchiligini tahlil qiling?
- Qatrai obam gar az gavhar ba Jayhun merasam,
Zarrai xonamgar az rif‘at ba gardun merasam.
- (Nodira: “Men gavharlikda Jayhun daryoga yetsam ham, bir qatra suvman, qadru martabada osmonga yetsam ham bir zarra tuproqman” deb shu misralarni bitgan).
- Shoiraning 7766 raqamli “Devon”i qaysi yili va kim tamonidan muqovalangan?

-(Ushbu "Devon" hijriy 1329 yilida Muhammad Sahhof tomonidan muqovalangan).

«VENN DIAGRAMMASI» TEXNOLOGIYASI

Mashg'ulot maqsadi: talabalarni berilgan mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o'zla shtirish malakalarini hosil qilishga yo'naltirilgan. Ushbu metod avval talaba bilan yakka ishlash so'ngra kichik guruhda ishlash orqali tashkil etiladi yoki yozuv taxtasini to'rtga ajratib har bir bo'lakka alohida vazifa belgilanadi. Natijada talabalar olgan nazariy bilimlar, ma'lumotlar yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. «Venn diagrammasi» metodidan bo'lim yoki boblar bo'yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

Texnologiyani qo'llanilishi: laboratoriya, seminar, amaliy mashg'ulotlarda va talabalarining bo'sh vaqtlarini samarali tashkil etishda foydalanish mumkin. Mashg'ulotda foydalaniladigan vositalar: yozuv taxtasi, A-4 formatdagi qog'ozlar va markerlar. Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

- talabalar to'rt guruhdan iborat kichik guruhlarga bo'linadilar;
- yozuv taxtasiga topshiriqni bajarish mohiyatini aks ettiruvchi sxema chiziladi;
- har bir guruhga o'zlashtirilayotgan mavzu yuzasidan alohida topshiriqlar beriladi;
- topshiriqlar bajarilgach, guruh a'zolari orasidan vakil tanlanadi;
- tayinlangan vakillar guruh a'zolari tomonidan bildirilgan fikrlarni umumlashtirib, yozuv taxtasida yoki tarqatma materiallarda aks etgan diagrammani to'ldiradilar.

Quyida «Venn diagrammasi» metodidan foydalanib o'quvchilarga Uvaysiy va Nodira hayoti va jodini o'rganishda foydalanish mumkin bo'lgan mavzulardan misollar keltiramiz.

“VENN DIAGRAMMASI”

Nodira

Nodirabegim 1792-yili
Andijonda tug'ilgan.
Andijon hokimi
Rahmonqulibiy otaliq qizi
Taxalluslari Maknuna,
Mohlaroyim, Komila
Asli ismi Mohlaroyim
Turkiy va forsiy tillarda ijod qilgan
Nodira vafu va sadoqat timsoli
Qo'qon xoni Umarxonning rafiqasi
bo'lgan
30 yoshida beva qolgan

Umumiy jihatlari:

Ular bir
zamonda
yashagan,
ijodining
mavzu
ko'larni bir

Uvaysiy

Uvaysiy 1780-yilda
Marg'ilonda tug'ilgan.
Asl ismi Jahon Otin
Turkiy va forsiy tillarda
ijod qilgan
Turmush o'tog'i Hojixon
ismli kishi bo'lgan.
Quyoshxon va Muhammadxon
ismli farzandlari bo'lgan.
She'riyati bosh mavzus – ishq
Yoridan erta beva qolga
1840-yili 65 yoshida vafot etgan

Nodiraning “Marhabo” va “Vasl uyini obod qildim” g'azallarini o'rgatish jarayonida yning mazmunini to'la anglab yetishlariga erishish darsiga tayyorgarlik ko'rish jarayonida bu asarlarni yangi ta'lim texnologiyalari asosidagi ish olib borishni ma'qul ko'rdik. Bunda asardagi ayrim so'zlarning ma'nosini o'quvchilar tushunmaydilar. Shuning uchun o'quvchilarga Nodira g'azallaridagi ma'nosi tushunarsiz bo'lgan ayrim so'zlarni lug'ati beriladi. Shuningdek, darsga tayyorgarlik jarayonida bu asarlar yuzasidan quyidagi tartibda o'quvchilarni o'ylashga majbur qiladigan savollar tuzib oldik:

1. “Marhabo” radifli g'azalningh motivlari nimada ko'rinadi?
2. “Vasl uyini obod qildim” g'azal mutolasi davomida nimalarni his qildingiz?
3. Shoir nima demoqchiligini angladingizmi?
4. Har ikkala g'azalni o'zaro taqqoslab ular yuzasidan o'z qarashlaringizni bildiring.
5. Shoiraning g'azallaridagi qaysi fikrlari sizning tuyg'ularingizga ta'sir qildi?
6. Siz shoiraning qashlariga qanday munosabat bildirasiz?
7. Bunday g'azallarni boshqa shoir va shoiralarda ham o'qiganmisiz?

8. Nodira g'azallari siz o'qigan boshqa ijodkorlar g'azallaridan nimasi bilan farq qiladi?

Nodira g'azallarini o'rgatish darsini, g'azallarning ayrimlarini o'zimiz ham yod olgan holda uni o'quvchilarga ifodali o'qib bersak. Shundan keyin o'quvchilardan g'azalning ularga yoqqan yoki yoqmaganligi so'raladi. O'quvchilarga g'azallar ma'qul bo'lgan bo'lsa bundan hech xafa bo'lmaslik lozim, aksincha g'azallarni sinfdagi g'azalni yaxshi, ifodali o'qiy oladigan o'quvchilarga yana bir marta qayta o'qitilib, yuqoridagi savollar bilan murojaat qilinadi bu orqali o'quvchilarni faollashtirishga erishish mumkin bo'ladi. O'quvchilar savollarga o'z mustaqil qarashlari asosida javob berganlaridan keyin, sinfdagi g'azallarni yaxshi, ifodali o'qiy oladigan o'quvchilarga yana bir qayta o'qitiladi va o'quvchilarni g'azaldan olgan taassurotlarini so'ndirmaslik maqsadida bir muddat ular kuzatiladi. Shundan so'ng o'quvchilarni g'azl mazmunini yanada chuqurroq anglashlari uchun o'zlari ichidan o'qib chiqishlari aytiladi va g'azaldagi ma'nosi tushunarsiz so'zlarning ma'nolarini lug'at daftaridagi lug'at orqali topib tadqiq etish topshirig'I beriladi.

Bundan maqsad: o'quvchilarda g'azallar orqali vujudga kelgan tuyg'ularni yanada jonlantirish va g'azallar yuzasidan o'zlarining mustaqil fikrlariga ega bo'lishlari ta'minlanadi.

Sinf o'quvchilarini uch guruhga ajratib, har bir guruh o'quvchilari Nodiraning "Ey xusho, shisha aro...", "Jom tut", "Jonnona qilur bahs", "Kuyma deb..." va "Menga ishq ichra..." g'azallarni ichidan o'qib, bo'lganlaridan keyin ulardan g'azallardagi voqelikka qanday munosabat bildirishlari so'raladi.

Har bir guruh Nodiraning "Ey xusho, shisha aro...", "Jom tut" g'azallari yuzasidan o'z mulohazalarini bildiradilar. O'quvchi o'quvchilar bildirgan fikrlarni to'ldirib, adabiyotimizda Nodira g'azallari g'oyasiga monand tarzda yaratilgan asarlar ancha ekanligini va Nodira bundan qariyb ikki asr oldin bildirgan fikrlar bugun bizning hayotimizni bezaganligi, yoshlarga muhabbat va sadoqatni qadrlash bilan bir qatorda vatanparvarlik, xalqparvarlik, adolatlilik tuyg'ularini shakllantirishi mumkinligini aytib shoira g'azallari haqidagi mulohazani to'xtatib, shoiranibg "Jonnona qilur bahs", "Kuyma deb..." va "Menga ishq ichra..." g'azallari tahlili boshlanadi.

Bu g'azallarni ham sinfdagi o'quvchilarning ifodali o'qiydiganiga o'qitib, o'quvchilardan g'azallarning ularga yoqqan yoqmaganligini so'raladi, o'quvchilar Nodiraning bu g'azallari ham ularga yoqqanligini, bu g'azallarda ham kishi dilining tub-tubidagi tuyg'ularini uyg'otuvchi nimadir borligini aytishadi. Faol fikrlovchi o'quvchilar o'qituvchining g'azallar tahlili uchun zarur muammoni o'rta tashlashini kutmasdanoq o'zlarining g'azaldan olgan taassuroylari asosida mustaqil fikrlarini bildiradilar.

1- o'quvchi: Bu g'azallarni eshitishim bilan mening ko'z ongimda go'zallikda, sadoqatda yagona lirik komli inson namoyon bo'ldi.

2- o'quvchi: Men bu g'azallarni eshitishim bilan ko'z ongimda Navoiyning Layli va Majnun asari siymolari gavdalandi. Chunki ular ham o'z muhabbatlarida sobit komillikka intilgan qahramonlardir.

3- o'quvchi: Men g'azalni tingashim bilan taniqli shoirimiz Zulfiyaxonimni esladim. Zulfiyaxonim mening nazarimda sadoqat timsoli edi, endilikda ular qatoriga Nodirani ham qo'yish mumkin deb bildim.

Darsda o'qituvchi bir narsani qat'iy nazorat qilib borishi, yani g'azallarning g'oyaviy mazmuni atrofida aylanaveradigan savollar bo'lmasligiga e'tiborni qaratishi lozim. Chunki, o'quvchilar g'azalning g'oyaviy mazmuni atrofida ko'p o'ralashib qolishsa, uning tassirchanligini unutadilar. Shuning uchun savollar ko'p tomonlama ondashish bo'lishini ta'minlash maqsadga muvofiq bo'ladi. Tahlilning ta'sirchan usullaridan biri suhbatdir. Suhbat she'r mazmunini o'zlashtirishga yordam beradi. Mazmunga doir savollar bilan tahlilga doir savollar navbatlashib kelsa, samarali bo'ladi.

Ayniqsa, murakkab savollar berishdan qo'rqmaslik zarur. Biz tuzgan savollarimizni hayot bilan bog'lanib, o'quvchilarda qiziqish uyqotishiga erishish uchun quyidagicha savollar tizimini o'quvchilarga taqdim etish maqsadga muvofiq deb bildik.

1. Sizni hayajonlantirgan g'azalni ifodali o'qib bering.
2. Gazallardagi murojaatlar haqida qanday fikr bildirasiz?
3. Nodira g'azallarining badiyatini ta'minlagan tasviriy vositalarni ko'rsating.

4. G'azallarning qaysi misralari ko'proq tuyg'ularingizga kuchli ta'sir ko'rsatdi?

Buday savollarga o'quvchilarning javob berish jarayonlari asosan suhbat tarzida o'tkazishi ularda mustaqil fikr va o'zlikni anglash, asar yuzasidan tanqidiy mulohaza yuritishni shakllanishiga yaqindan yordam beradi.

3. Nodira g'azallarini tahlil qilish

Mumtoz she'riyatimizdagi yetakchi janrlardan biri g'azaldir. Shoiri ijodida g'azal asosiy o'rin tutib, uning devonidan 180 ta g'azal o'rin olgan. Nodira g'azallarining asosiy qismi 7-9 baytlidir. U aruzning turli vaznlarida ijod etgan. **Nodiraning "Ey sabo..." g'azalini o'rganish**

"Sabo, rozi dil, dardlig' ko'ngil, dildor, hajr, mojaro, ruxsor, savdoi Zulayho, lutf etmoq, talhkom etdi, zahri firoq, yoshurin, la'li shakar bor, oshuftai zor, humoyun, toli'u farxunda atvor" singari so'z va so'z birikmalarining lug'ati berilib, g'azal matni bilan tanishishdan oldin ularning ma'nosi tushuntiriladi. Lug'at ustida ishlash faqat so'zlar ma'nosini anglash va eslab qolishdan iborat bo'lmazligi uchun unda lirik qahramonning shaxsi, ruhiyati aks etgan o'rinlarga alohida e'tibor qaratiladi. Afsonaviy Zulayho timsolining mohiyati tushuntiriladi. Muhabbat dardi, uning lazzatiyu azoblari aks etgan so'zlar ustida maxsus ishlanadi.

Lug'at yordamida o'quvchilar bilan asar sharhi ustida ish boshlashdan oldin g'azal asosida kuylanib, magnitofon tasmasiga yozilgan qo'shiq eshittiriladi. So'ng baytma-bayt sharhlanadi. Bunga o'quvchilar ham jalb etiladi. Ularning javobini o'qituvchi to'ldirib, tuzatib boradi. G'azalni o'qish maxsus tayyorgarlikni talab qilgani uchun ham, g'azallarning paradigmasi ham berilgani ma'qul. Shunda g'azal ohangini topish, uning yo'nalishini belgilash va kuyga solib o'qish yengilroq kechadi.

G'azal paradigmasi va matni:

I rukn	II rukn	III rukn	IV rukn
fo-i-lo-tun	fo-i-lo-tun	fo-i-lo-tun	fo-i-lun

Ey-sa-bo-ro zi-di-lim-ni be-xa-bar-yo rim-g'a-ayt,
Dar-d-lig'-ko'ng lim-ni-ah-vo li-ni-dil-do rim-g'a-ayt
Haj-r-dar-di din-yu-rak-da qol-di-dog'-us ti-da-dog,

Shar-xe-tib-bu mo-ja-ro-ni lo-la-rux-so rim-g'a-ayt.
 Fur-qat-ich-ra tush-ti-sav-do yi-Zu-lay-ho bo-shi-ma,
 Him-ma-ti-Yu suf-ba-ho-top ti-xa-ri-do rim-ga-ayt.
 Lut-fe-tib-so'r sa-me-ni-ho lim-din-ul-no meh-ri-bon,
 Ul-di-hij-ro ning-da-dsb-yo ri-va-fo-do rim-g'a-ayt.
 Sen-din-ay-ru tal-x-kom-et di-de-bon-zax ri-fi-roq,
 Yo-shu-run-dar dim-ni-ul-la' li-sha-kar-bo rim-g'a-ayt.
 Yuz-sa-lom-ay dim-na-bo'l-g'ay bir-yo'-li-ul ham-de-sa,
 Bul-sa-lo-mim ni-o'-shal-o shuf-ta-i-zo rim-g'a-ayt
 No-di-ra-sen siz-ti-rik-lik din-na-ro-hat ko'r-di-deb
 Ul-humo-yun to-li'-u-far xunda-at-vo rim-g'a-ayt

G'azalning baytma-bayt ma'nosini o'quvchilar bilan birga quyidagicha sharhlash mumkin: *"Ey sabo, ko'nglimning sirlarini ulardan bexabar yorga ayt. Dardli ko'ngil holatini dilga orom berguvchi yorga aytib ber.*

Ayriliq dardida yuragimda dog'-ustiga dog' qoldi. bu holatni lola yuzli yorimga sharhlab ber.

Ayriliqda Zulayhoning savdolari mening ham boshimga tushdi. Men bu qiyinchiliklarga bardosh berdim, Yusufning himmati, marhamati o'z bahosini topganini xaridorim, ya'ni yorimga ayt. (Shu o'rinda Yusuf va Zulayho afsonasi haqida tushuncha beriladi).

U nomehribon yor iltifot ko'rsatib, mening ahvolimni so'rasa, ayriliq dardidan o'lar holatiga kelganimii vafodor yorimga ayt.

Labi shakar yog'diruvchi sanamga ayriliq zahri hayotimni achchiq qilganini, yashirin dard ich-etimni kemirayotganini ayt.

Men yuzlab salomlar yo'lladim, ne qilardi ul ham iltifot etib bir bor meni yo'qlasa, bu salomimni meni unutayozgan o'shal parishonxotir yorga ayt.

Nodira tiriklikda nima rohat ko'r-di deb, tolei baland, iqboli porloq. saodatli kishiga ayt.

Mumtoz shoirlar o'z asarlarida inson qalbidagi muhabbat tuyg'usini chuqurlashtirib, ilohiy muhabbat bilan bog'laganliklari haqida tushuncha beriladi. Ayrim asarlarda ma'shuqa timsolida Allohni tasavvur etganlar, unga muhabbat va sadoqat izhor etganlar. Uni ulug'laganlar, jamoliga intilganlar. Nodira g'azallaridagi ishq va sadoqat izhori ham muallifning Yaratuvchiga cheksiz sevgisi ifodasi bo'lishi mumkinligi o'quvchilarga tushuntiriladi.

Yangi mavzuni mustahkamlashga doir quyidagi savollar berilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi:

1.G'azal qahramonining sadoqati aks etgan so'z va iboralarni ajratib o'qib bering.

2.Oshiq o'z ma'shuqasini qanday so'zlar bilan ulug'laganini matndan toping.

Shoira nima uchun ko'ngil dardini ma'shuqaga o'zi ayta qolmay, uni sabodan so'rayapti?

Lirik qahramon o'z muhabbatini, sadoqatini yuqori baholagan baytni topib o'qing va tahlil qiling.

5.Ma'shuqa timsolida adib yana kimni ta'riflagan bo'lishi mumkin?

Uyga vazifa berganda quyidagilarni nazarda tutish maqsadga muvofiq bo'lardi:

lug'at yordamida g'azalni mustaqil sharhlashga tayyorlanish;

- g'azalni sharhlashda yor timsolini Alloh, Yaratguvchi timsoli bilan almashtirib ko'rish va shunday sharhlashga tayyorlanish;

fikr-mulohazalarni qog'ozga tushurish.

Nodira lirikasining badiiy xususiyatlarini salaflari ijodi bilan qiyosiy yo'sinda o'rganish shoiraning she'riy san'atlardan foydalanish sohasidagi an'analarni munosib davom ettirgani, amaliy o'zlashtirib betakror ijodiy salohiyatini namoyon etganini ko'rsatadi.

Ko'ngullar ka'basin bir-bir ziyorat ayladim, emdi

Tavofi Makkau taxti Sulaymon etmasam bo'lmas.

deb, ko'ngillar ka'basidagi dardu hasratlardan xabardor bo'lgandan keyin, unga davo Makka tavofi va Sulaymon payg'ambar taxtining ziyorati ekanligi aytiladi.

"Fido" radifli g'azalida o'z sevgilisini tasvirlayotib, uning beqiyos go'zalligini ko'rsatish uchun tashbeh san'atidan foydalanadi:

Iki la'li nobingni yokutiga,

Iki chaishi gavharafishonim fido.

Qading sarvi noziga, ey gulbadan

Tani logari notavonim fido.

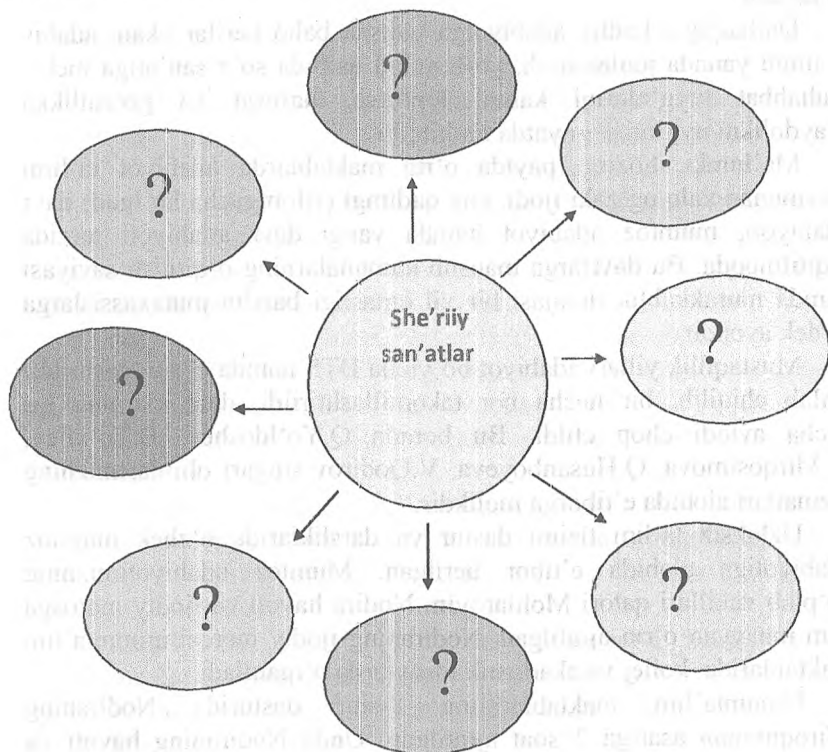
Bunda tashbeh san'ati qo'llanilgan.

Mumtoz shoira o'z lirik qahramonning ichki kechinmalari va ruhiy holatlarini mubolag'ali usulda tasvirlash uchun ushbu obrazlar xarakter-xususiyatlari bilan aloqador ma'no va detallardan ko'p istifoda qilgani kuzatiladi:

*Pora-pora bo'ldi jismim to jafolar tig'idin,
To erur tigi zabon maddoxi bu ixsoningam.
Noz uyqusida sendursen vale men subxi shom,
Muntazirmen Nodira ko'z yummayin xayroningam.*

Aqliy hujum: Qanday she'riy san'at turini bilasiz?

O'quvchilarning javoblari "Klaster" usulidan foydalangan holda doskaga yoziladi.

O'qituvchi tomonidan tayyorlangan savollardan har bir guruh ikkitadan oladi, o'zaro kelishib javob berishadi.

Savollar:

- Tarse' qanday san'at?
- Talmeh san'ati nima?
- Qanday badiiy san'at tashxis deb ataladi?
- Mubolag'a san'ati qanday san'at?
- Tashbeh san'ati haqida so'zlang?
- Tazod qanday san'at?

Topshiriq: Nodira qo'llagan she'riy san'atlarni izohlang va to'ldiring

Darhaqiqat, badiiy adabiyotga yuksak baho berilar ekan, adabiy ta'limni yanada jonlantirish, yosh avlod qalbida so'z san'atiga mehr-muhabbat tuyg'ularini kamol toptirish, nafasat va go'zallikka shaydolikni uyg'otish goyatda muhimdir.

Ma'lumki, hozirgi paytda o'rta maktablarda adabiyot ta'limi mazmunan xalq og'zaki ijodi, eng qadimgi (islomgacha bo'lgan) davr adabiyoti, mumtoz adabiyot hamda yangi davr adabiyoti tarzida o'qitilmoqda. Bu davrlarga mansub namunalarning o'qitilish saviyasi hamda murakkablik darajasi bir xil emasligi barcha mutaxassislarga birdek ayondir.

Mustaqillik yillari adabiyot bo'yicha DTS hamda o'quv dasturlari ishlab chiqilib, bir necha bor takomillashtirildi, darsliklarning bir necha avlodi chop etildi. Bu borada Q.Yo'ldoshev, B.To'xliev, M.Mirqosimova, Q.Husanboyeva, V.Qodirov singari olimlarimizning xizmatlari alohida e'tiborga molikdir.

Uzluksiz ta'lim tizimi dastur va darsliklarida o'zbek mumtoz adabiyotiga alohida e'tibor berilgan. Mumtoz adabiyotimizning ko'plab vakillari qatori Mohlaroyim Nodira hayoti va ijodiy merosga ham muayyan o'rin ajratilgan. Nodiraning ijodiy merosi umumta'lim maktablarida, kollej va akademik litseylarda o'rganiladi.

Umumta'lim maktablarining 8-sinf dasturida Nodiraning «Firoqnoma» asariga 2 soat ajratilgan. Unda Nodiraning hayoti va ijodi haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Qo'qon adabiy muhitida Nodiraning o'rni va ahamiyatiga e'tibor qaratiladi.

S.Olim, S.Ahmedov, R.Qo'chqor muallifligidagi umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun "Adabiyot" darslik-majmuasida Nodira hayoti va ijodi, lirik me'rosi haqida so'z yuritiladi. "Firoqnoma" muvashshari keltiriladi. Shoira firoqnomalari tahlil etiladi. Nazariy ma'lumot sifatida musamman va muvashshar haqida

ma'lumot beriladi. Nodiraning ushbu janr takomilidagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Mustaqil o'qish uchun esa Nodiraning "Ehtiyoj" radifli g'azali ilova qilinadi¹. Bunda Nodiraning insoniy sifatleri va ijodkor sifatidagi qiyofasi haqidamuayyan tasavvurlar hosil bo'ladi.

Akademik litseylarning 2-kursi dasturida Nodira ijodiga 2 soat ajratilgan. Bunda o'quvchilarning umumiy o'rta ta'lim maktablarida olgan bilimlarini imkon qadar to'ldirish va yanada mukammallashtirish maqsadi ko'zda tutilgan. Dasturda Nodiraning hayoti va ijodi, she'riyatida nozik va hassos qalb egasiga xos ifodalarning namoyon bo'lishi, ijodida ishq-muhabbat, hijron iztiroblari tasviri haqida so'z yuritiladi.

Shoira ijodidagi hijron va ayriliq ohanglariga e'tibor qaratiladi. Nodiraning «Firoqnoma» asari, she'ning yozilish tarixi, undagi «yor», «falak» obrazlarining talqiniga urg'u beriladi.

Akademik litseylar uchun tuzilgan "Adabiyot" majmuasida Nodiraning lirik she'rlaridan namunalar keltiriladi. Unda Shoiraning "Marhabo", "Vasl uyin obod qildim...", "Jom tut", "Etmasam bo'lmas", "Aylamas" va boshqa bir qator g'azallari beriladi. "Xating ishtiyoqin" nomli tarji'bandi keltiriladi². Majmuadan o'rin olgan she'rlar g'azal va tarji'band janriga mansub bo'lib, ularda Shoiraning nozik tuyg'ulari tasvirlangan. O'quvchilar bu she'rlar orqali Nodira ijodi, mahorati, san'atkorligi haqida muayyan tasavvurlarga ega bo'ladilar.

Ko'rinadiki, uzluksiz ta'lim tizimi dastur va darsliklarida Mohlaroyim Nodira hayoti va ijodiy merosini o'rganishga e'tibor berilgan, Shoiraning yuksak badiiyat namunasi bo'lgan she'rlaridan namunalar keltirilgan.

Istardikki, kelajakda yaratiladigan dasturlarda Shoira ijodiga ajratilgan dars soatlari yanada kengaytirilsa, darslik va majmualarda keltiriladigan she'rlarining mikdori ko'paytirilsa maqsadga muvofiq bo'lardi.

Zero, bugungi kunda yuksak ma'naviyatli, barkamol avlod tarbiyasida mumtoz adabiyotimizning ko'pgina namunalari singari Shoira Nodira lirikasi ham muhim ahamiyatga egadir.

¹ Qarang: Olim S, Ahmedov S, Qo'chqor R. Adabiyot. umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik-majmua. - T.: G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2010. - B. 113-127

² Qarang: To'xlov B., Mirsamiqova R., Ametova O. Adabiyot (majmua) Akademik litseylarning ikkinchi bosqich o'quvchilari uchun. - T.: Cho'pon, 2010

10-mavzu

Nodira. Lirika. «Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma»

1.1. Ta'lim berish texnologiyasining modeli

Mashg'ulot vaqti - 3 soat	O'quvchilar soni – 25 ta
Mashg'ulot shakli	Mavzu bo'yicha bilimlarni kengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg'ulot.
Amaliy mashg'ulot rejasi	Nodira. Lirika. «Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma». 1.Nodira hayoti haqidagi hikoyatlar orqali kirish mashg'ulotlari o'tkazish. 2.Nodira ijodidan namunalar o'qish va tahlil qilish. 3.«Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma» g'azallarini tahlil qilish va lug'atlardan foydalanib izohli so'zlar jadvalini yaratish.
Maqsad, vazifalar	Ta'limiy: O'quvchining mavzuga oid ko'nikmalarini hosil qilish, ruboiylarni tahlilga tortish va ijodiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish, nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlash. Tarbiyaviy: Insonning eng yaxshi fazilatlar sohibi bo'lib yetishishida, mustaqil, erkin shaxs sifatida shakllanishida, o'z-o'zini tarbiyalashida adabiyotning rolini anglash, lirik asarlarni chuqur idrok etishga o'rgatish. Rivojlantiruvchi: Lirik asarlar yuzasidagi bilimlarini mustahkamlash.
Mavzuni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan adabiyotlar ro'yxati	1.I.A.Karimov. Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor. –T.: “O'zbekiston”, 2009. 2.Rafiyev A., Gulomova N. O'zbek tili va adabiyoti. Kasb-hunar kollejlari uchun darslik. –T.: “Sharq”. 2006. 3.Boltaboyev H. Mumtoz so'z qadri. Adabiy-ilmiy maqolalar. –T.: Adolat, 2004.

	4.Qayumov A. Qo‘qon adabiy muhiti. – T.: Fan, 1961. 5.Abdug‘ofurov A. Qalb qa‘ridagi qadriyatlar. –T.: O‘qituvchi, 1998. 6.Nodira. Asarlar. 2 jildlik. –T.: 1971.
Pedagogik vazifalar: Nodira hayoti va ijodi haqida ma‘lumot berish; «Fig‘onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma» g‘azallarini lug‘atlardan foydalanib tahlilga tortish; Tahlil asosida lirik menni o‘rganish; Nodira lirikasining o‘ziga xos tomonlari xususida suhbat o‘tkazish.	O‘quv faoliyati natijalari: Nodira hayoti yo‘li xronolgik jadval asosida o‘rganiladi; «Fig‘onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma» g‘azallari tahlilga tortiladi va lirik men o‘rganiladi; G‘azallardan namunalar o‘qiladi va tushunarsiz terminlar izohlanadi; «Tarmoqlar» usuli orqali o‘quvchilar faollashtiriladi va bilimlari mustahkamlanadi.
Ta‘lim berish usullari	Keys-stadi, kichik guruhlarda ishlash, savol-javob, “Muxbirlar” usuli asosida tahlil, «Tarmoqlar».
Ta‘lim berish shakllari	Kichik guruhda ishlash.
Ta‘lim berish vositalari	Darslik, tarqatma material, guruhlar uchun izohli savollar.
Ta‘lim berish sharoiti	Texnik ta‘minlangan, guruhlarda ishlash uchun mo‘ljallangan auditoriya
Monitoring va baholash	Og‘zaki nazorat: savol-javob, tahlil

1.2. Nodira. Lirika. «Fig‘onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma» mavzusidagi amaliy mashg‘ulotning texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta‘lim beruvchi	Ta‘lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta‘limiy maqsadni belgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Belgilangan ta‘limiy maqsadlarga mos o‘quv-bilish topshiriqlarini ishlab chiqadi, taqdimot, tayyorlaydi. (1-ilova)	
1.O‘quv mashg‘ulotiga kirish bosqichi	1.1.O‘tilgan mavzuni mustahkamlaydi va yangi mavzuga ko‘prik yasaydi. Mavzu va adabiyotlar ro‘yxatini berib,	Tinglaydilar, yozib oladilar

(15 daqiqa)	ularga qisqacha ta'rif beradi 1.2.Mavzuning nomlanishi, maqsadi va kutilayotgan natijalarini bayon etadi. 1.3.O'quvchilarni kichik guruhlarda ishlash texnikasi qoidalari bilan tanishtiradi. 1.4.Mavzu bo'yicha "Muxbirlar" metodidan foydalanib, mavzu mustahkamlanadi. (2-ilova) 1.5.Ishchi guruhlarda o'quv topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshirilishini e'lon qiladi. Keys-stadi bo'yicha muammoli topshiriq beriladi va 1-,2-,3-ilova bo'yicha ustunini to'ldirishni so'raydi.	Savollar bilan murojaat etadilar, aniq tasavvurlar tizimiga ega bo'ladilar. O'z ahlillarini beradilar. O'quvchilar berilgan muammoli savol jadvalini to'ldirishadi
2.Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1.Suhbat o'tkaziladi. Musobaqa tashkil etiladi. 2.2.Mavzu bo'yicha mashg'ulot rejasi va asosiy tushunchalari bilan tanishishni taklif etadi. 2.3.Slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy ma'lumotni tushuntirib beradi. 2.4.O'quvchilar bilimlarini faollashtirish va mustahkamlash maqsadida «Tarmoqlar» usulida savollar beradi. (3-ilova)	Suhbatda faol ishtirok etadilar. Tinglaydilar, yozadilar. Tinglaydilar, muhim joylarini o'z daftarlariga qayd etadilar. Javob beradilar.
3.Yakuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1.Aniq tasavvurlar shakllanmagan qismlarini qayta tushuntiradi. 3.2.Mavzu bo'yicha o'quvchilarda yuzaga kelgan savollarga javob beradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.3.Mustaqil o'rganish uchun: «Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma» g'azallarini lug'atlardan foydalanib tahlilga tortish. G'azallardan namunalar yodlash. (5-ilova)	Savollar beradilar Topshiriqni yozib oladilar.

Nodira. Lirik. «Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma».

1. Nodira hayoti haqidagi hikoyatlar orqali kirish mashg'ulotlari o'tkazish.

2. Nodira ijodidan namunalar o'qish va tahlil qilish.

3. «Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma» g'azallarini tahlil qilish va lug'atlardan foydalanib izohli so'zlar jadvalini yaratish.

Tayanch tushunchalar: Maknuna, g'azal, ruboiy, lug'at, jadval, adabiyot, bayt, tahlil, ijod, lirika.

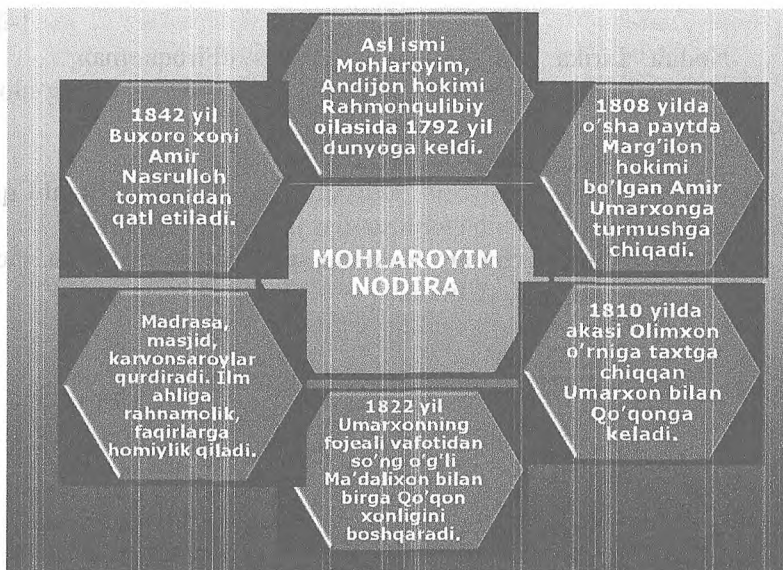
Asl ismi Mohlaroyim bo'lgan Nodira 1792-yilda Andijonda dunyoga kelgan. Otasi Andijon hokimi bo'lib, onasi Oyshabegim bo'lajak shoironing tarbiyasiga alohida e'tibor beradi.

1807-yilda Nodirani Qo'qon xoni Olimxonning ukasi Umarxonga uzatadilar. Umarxon Marg'ilonga bek bo'lgach, shoirani o'zi bilan Marg'ilonga olib ketadi.

Umarxon Qo'qon xoni bo'lgach, Nodira xon kutubxonasidan unumli foydalanadi. Sa'diy, Hofiz, Jomiy, Navoiy, Fuzuliy va Bedil asarlarini chuqur o'rgandi.

Jahonotin Uvaysiy, Mahzuna, Dilshod Barro kabi shoirlarning elga tanilishida va iste'dodlarining kamol topishida Nodiraning xizmatlari beqiyos.

1822-yilda Umarxon vafot etgach, taxtvorisi Madalixon juda yosh bo'lgani uchun mamlakatni boshqarish ishlari Nodira zimmasida edi. Buxoro xoni Nasrullaxon 1842-yil Qo'qonni bosib olgach, Noirabegim o'g'illari Muhammad Alixon va Sulton Mahmudxon bilan birga qatl qilinadi.

Nodiraning she'riy merosi

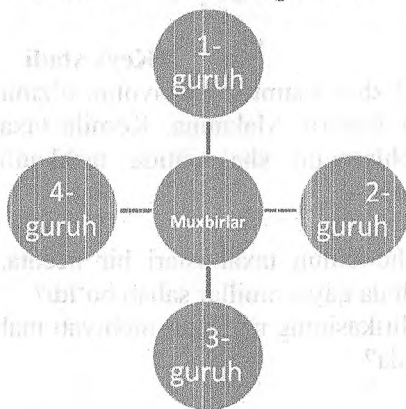

O'zbekcha she'rlarida Komila va forsiyda Maknuna taxalluslari bilan ham asarlar yaratgan. Uning 10.000 misraga yaqin asari yetib kelgan. G'azal, muxammas, ruboiy, fard(ikki misrali she'r) kabi ko'plab janrlardan faol foydalangan. She'rlarida

Navoiy, Fuzuli, Bedil an'analarini davom ettirgan. Nodira g'azallarida firoq, dard iztiroblari samimiy bayon qilingan.

Nodira hayoti va ijodini o'rganish o'z davridanoq boshlangan. Hakimxon To'raning "Muntaxabut-tavorix", Avazmuhammad Atorning "Tuhvatut-tavorix", Ishoqxon To'raning "Tarixi Farg'ona", Mushrifning "Ansobus-salotin va tavorixi xavoqin" kabi tarixiy asarlarda, Uvaysiyning "Voqeoti Muhammadalixon", Nodir-Uzlatning "Haft gulshan" nomli dostonlarida Nodiraning iqtidori, faoliyati borasida qimmatli ma'lumotlar bayon etilgan.

“Muxbirlar” usuli orqali tahlil

Ushbu o‘yin orqali o‘quvchilarning faolligi oshiriladi. Kichik guruhlarda ishlash ta‘minlanadi. 1. Nodira hayoti bilan bog‘liq tarixiy voqealar haqida so‘zlang.

2. Nodira ijodi yuzasidan o‘z fikringizni ayting.

3. G‘azallaridan namunalar ayting va tahlil qiling.

4. Nodira ijodini o‘ziga xos jihatlarini izohlang.

«Tarmoqlar» metodi

Ushbu metodda har bir kichik guruh butun guruh oldida turgan umumiy muammoning bir jihatini hal etishga yo‘naltiriladi. Har bir kichik guruh oldiga umumiy o‘quv muammosining biror qirrasini yechish topshiriladi va barcha kichik guruhlarining faoliyati natijasida o‘quv muammosi to‘la hal qilinadi. Bunda kichik guruh a‘zolari muammoni yechishda qo‘l keladigan dalillarni imkon boricha ko‘proq to‘plashga yo‘naltiriladi.

Masalan:

Nodira ijodi haqida nimalarni bilasiz?

1-guruh: «Fig‘onkim» g‘azalini lug‘atlardan foydalanib tahlilga torting.

2-guruh: «Ehtiyoj» g‘azalini lug‘atlardan foydalanib tahlilga torting

3-guruh: «Firoqnoma» muashshari lug‘atlardan foydalanib tahlilga torting.

Keys-stadi

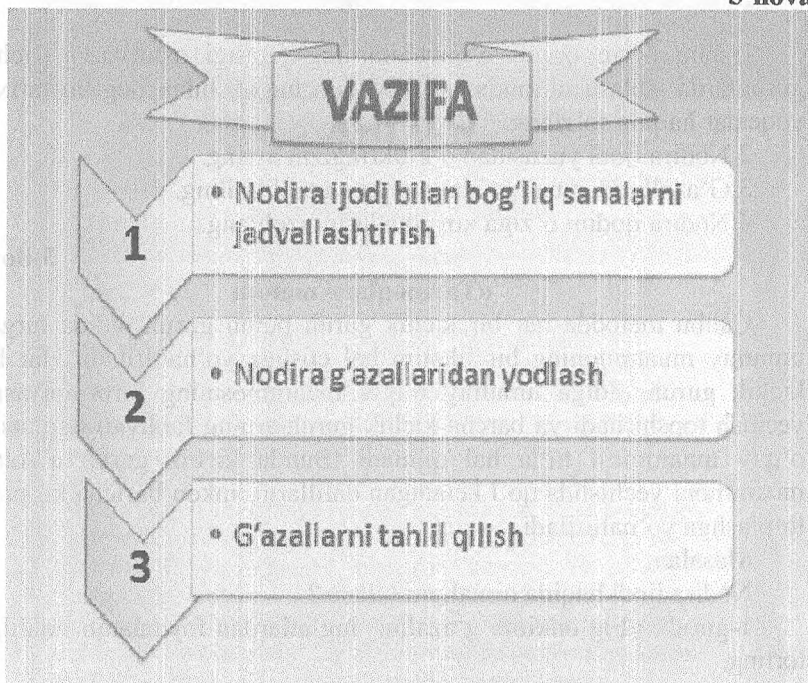
Vaziyat: O'zbek mumtoz adabiyotini o'zining sermahsul she'rlari bilan boyitgan Nodira, Maknuna, Komila taxalluslari bilan shuxrat qozongan Mohlaroyim she'riyatida tushkunlik, hijron tuyg'ulari yetakchilik qiladi.

Savollar:

-Nega Shoiraning taxalluslari bir nechta, uning yetuk Shoirabo'lib yetishishida qaysi omillar sabab bo'ldi?

-Nodira lirikasining mazmun-mohiyati mahzun tus olganligining sabablari nimada?

5-ilova

XULOSA

Qo'qon adabiy muhitining yetuk namoyandasi, san'at va adabiyot homiysi, jamoat arbobi, iste'dodli shoira Mohlaroyim Nodira o'zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotiga o'zining munosib hissasini qo'shgan. Uning forsiy va turkiy tilda yaratilgan lirik merosidan o'rin olgan she'rlari asrlar osha yuksak insoniy tuyg'ularni kamol toptirishga xizmat qilib kelmokda.

Shoira mavzu va goyaviy yo'nalishi rang-barang bo'lgan she'rlarida o'zining yetuk iste'dod egasi ekanligini namoyon etgan. She'rlarida qo'llanilgan tasvir usullari va vositalari, badiiy obrazlar tuyg'u va kechinmani o'ziga xos tarzda tasvirlashga yo'naltirilgan. Nodira hayoti va ijodini o'rganish o'quvchilarda insoniy fazilatlarni yuksaltirishga katta yordam beradi.

Tadqiqotimizda boblarda ilgari surilgan fikr-mulohazalar quyidagicha umumlashtirildi:

Mohlaroyim Nodira mumtoz adabiyotimizning o'ziga xos betakror iste'dod egalaridan biridir. Uning she'rlarida ishq, vafo, sadoqat, hijron, adolat, to'g'rilik, qanoat, himmat singari masalalar tasvirlanadi. Shoir bu masalalar orqali o'z davrining dolzarb muammolarini, zamondoshlarining ma'naviy olamini o'ziga xos tarzda tasvirlaydi.

Shoira ijodida ishq bilan bog'liq holda hijron motiviga ham urg'u beriladi. Nodiraning hijron bilan bog'liq she'rlari zohiriy va botiniy mazmunga ega bo'lib, u turmush o'rtog'idan ayriliq bilan bevosita bog'liqlikda ilohiy ishq bilan aloqador tuyg'ularini ham aks ettiradi. Ishaq va hijron bilan bog'liq holda shoira mumtoz adabiyotimizdagi tasavvufona g'oyalarni yangicha yo'nalishda ifoda etadi.

Shoira mumtoz adabiyotning rang-barang janrlarida ijod qildi. Uning ijodiy merosida g'azal, muhammas, musaddas, musamman, tarji'band, tarkibband, muashshar, ruboiy singari janrlarning go'zal namunalari uchraydi. Ular orqali biz bir jihatdan Nodira she'riy mahorati, poetik janrlar takomilidagi o'rni haqida muayyan xulosalarga kelsak, yana bir tomondan o'sha davrdagi lirik janrlar taraqqiyoti haqida ham muayyan tasavvurga ega bo'lamiz.

Shoiraning "Firoqnoma" muashshari nafaqat adabiy merosida, balki o'zbek adabiyoti tarixida katta o'rin tutadi. Unda o'ziga xos uslubda lirik qahramon dardi, iztirobi, qayg'u-alamlari tasvirlanadi.

Shoira fikrning obrazliligi va ta'sirchanligini ta'minlaydigan, ma'noni bo'rttirishga, kuchaytirishga xizmat qildiradigan ohangdorlik va musiqiylikni oshiradigan she'riy san'atlardan mohirona foydalangan. Tashbeh, tanosib, mubolaga, tazod, talmeh, tajohilu orif singari ko'plab she'riy san'atlarning betakror namunalari shoira ijodida o'ziga xos tarzda qo'llanilgan. Ular vositasida shoira ta'sirchan lirik lavha va manzaralar yaratishga musharraf bo'ladi. Asrlar osha yashab kelayotgan Nodira lirik she'rlari inson qalbini ingichkalashtiradi, go'zallik va nafosatga oshno qiladi.

Uzluksiz ta'lim tizimi dastur va darsliklarida Mohlaroyim Nodira hayoti va ijodiy merosini o'rganishga e'tibor berilgan, shoiraning yuksak badiiyat namunasi bo'lgan she'rlaridan namunalar keltirilgan.

Istardikki, kelajakda yaratiladigan dasturlarda Shoira ijodiga ajratilgan dars soatlari yanada kengaytirilsa, darslik va majmualarda keltiriladigan she'rlarining miqdori ko'paytirilsa maqsadga muvofiq bo'lardi.

Zero, bugungi kunda yuksak ma'naviyatli, barkamol avlod tarbiyasida mumtoz adabiyotimizning ko'pgina namunalari singari Shoira Nodira lirikasi ham muhim ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. - T.: «Sharq» nashriyot-matbaa kontserni, 1998.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. -T.: Ma'naviyat, 2008.
3. Karimov I.A. Adabiyotga e'tibor - ma'naviyatga, kelajakka e'tibor. -T: O'zbekiston, 2009.
4. Valixojayev V. Uzbek adabiyotshunosligi tarixi. X - XIX asrlar. - T.: O'zbekiston, 1993.
5. Zohidov V. Uzbek adabiyoti tarixidan. - T.: Uzadabiynashr, 1961.
6. Islom tasavvufi manbalari (Tasavvuf nazariyasi va tarixi). Ilmiy majmua / Tuzuvchi, so'zboshi va izohlar muallifi H. Boltaboyev - T.: O'qituvchi, 2005.
7. Olim S, Ahmedov S, Qo'chqor R. Adabiyot. umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik-majmua. - T.: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2010.
8. Orzibekov R. O'zbek adabiyoti tarixi. - T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
9. To'xliyev B., Mirsamiqova R., Ametova O. Adabiyot (majmua) Akademik litseylarning ikkinchi bosqich o'quvchilari uchun. - T.: Cho'lpon, 2010.
10. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: Bayoz, 2010.
11. Salayev F., Qurboniyozov G. Adabiyotshunoslik atamalarining izohli so'zligi. - T.: Yangi asr avlodi, 2010. .
12. Abdug'afurov A. Qalb qa'ridagi qadriyatlar. - T.: O'qituvchi, 1998.
13. Adabiy turlar va janrlar. 3 jildlik. J.2. - T.: Fan, 1992.
14. Arastu. Poetika. Axlloqi kabir. - T.: Yangi asr avlodi, 2004. .
15. Atoullloh Husayniy. Badoe' us-sanoe'. - T.: Adabiyot va san'at, 1981.
16. Boltaboyev H. Mumtoz so'z qadri. Adabiy-ilmiy maqolalar. - T.: Adolat, 2004. .
17. Jalolov T. O'zbek shoiralari. - T.: Adabiyot va san'at, 1980. -
18. Ishoqov Yo. Navoiy poetikasi. - T.: Fan, 1983.
19. Ishoqov Yo. G'azal. - T.: «Fan», 1978.
20. Karomatov H. Qur'on va o'zbek adabiyoti. - T.: Fan, 1993.

21. Komilov N. Tasavvuf. - T.: Movarounnahr -O'zbekiston, 2009.
22. Orzibekov R. Lirikada kichik janrlar. - T.: Adabiyot va san'at, 1976.
23. Rustamov A. So'z xususida so'z. - T.: 1987. 156-6.
24. Eshonqulova S. Nodira she'riyatida tarixiy obrazlar talqini. NDA. - T.: 2011.
25. Qayumov A. Asarlar. J.7. - T.: Mumtoz so'z, 2010.
26. Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti. - T.: Fan, 1961.
27. Qodirova M. XIX asr o'zbek shoirlari ijodida inson va xalq taqdiri. -T.:Fan, 1977.
28. Qodirov V. Mumtoz adabiyot: o'qitish muammolari va yechimlar. T: 2009.
29. Muzayyana Alaviya. Nodira // O'zbek xotin-qizlari. 1957. №4. - B.26-27.
30. Qur'onov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. - T.: Akademnashr, 2010.
31. Haqqulov I. Tasavvuf va she'riyat. - T.: Adabiyot va san'at, 1991.
32. Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat malohati, - T.:SHarq, 1999.
33. Homidiy H. Tasavvuf allomalari. - T.: SHarq, 2004.
34. Boborahimov M. Nodira she'riyatiga ta'zim. // O'zbekiston matbuoti, 1995. - № 1.-B.49.
35. Jumaxo'ja N. Mohlaroyim maxorati / Ma'rifat, 1993.24 aprely
36. Zunnun X. Shoir Nodiraxonim. / "O'qituvchi" gazetasi, 1946.
37. O'tkir Rashid. Uch mashhur shoir. //Sharq yulduzi, 1957. - № 4. - B. 83-87
38. Haqqulov I. Taqdir va tafakkur. Esselar va adabiy-tanqidiy maqolalar. - T.:Sharq, 2007. 334-6.
39. Husanboyeva Q. Tahlil – adabiyotni anglash yo'li. T:2013.
40. Husanboyeva Q. Adabiyot- ma'naviyat mustaqil fikrlash omili. T:2009.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zbek tili va adabiyotini o'qitish fakulteti III kurs 301-guruh talabasi Do'lanova Gulhayoning "Akademik litseyda noma janrini o'rganish" mavzusida yozilgan kurs ishiga

X U L O S A

Kurs ishi mavzusining dolzarbligi, o'rganilganlik darajasining aniqlanganligi

Kurs ishining maqsad va vazifalari, tadqiq usullarining to'g'ri belgilanganligi

Kurs ishi mavzusiga oid daliliy materiallarning to'planganligi, mavjud ilmiy manbalarning qay darajada tahlil qilinganligi

Kurs ishi mavzusi yuzasidan talabaning o'z nuqtayi nazarini haqqoniy aks ettira olganligi, ko'tarilgan muammoni hal etishga ijodiy yondashuvi

Talabaning kurs ishi mavzusini yozma madaniy nutq talablari

**asosida chuqur ilmiy mushohada bilan izchillikida yoritib
berganligi darajasi**

**Talabaning kurs ishida ko'rarilgan muammo yuzasidan
umumlashma ilmiy-nazariy xulosalar chiqara olganligi**

**Talabaning kurs ishini rasmiylashtirishi va ochiq himoya qilshi.
Himoya vaqtida talabaning mavzuni ilmiy nutq malakasi asosida
izchil yorita berish mahorati, uning axborot texnologiyalaridan
to'g'iri va samarali foydalanganlik
darajasi**

Kurs ishiga qo'yilgan ball _____

Ilmiy rahbar _____

Kafedra mudiri _____

GLOSSARIY

1. ADAB (arabcha – adabiyot; yaxshi tarbiya, mahqul harakat) – odob va axloq soʻzlarining oʻzgargan shakli, maʼnodoshi; shaxsning tarbiyalanganlik darajasi, axloqiy qiyofasi, maʼnaviy barkamolligining asosiy sharti va mezonini anglatadi. Inson oʻz A.i orqali el-yurt oʻrtasida obroʻ-eʼtibor, izzat-hurmat topadi.

2. ADABIYOT – (arabcha adab soʻzining koʻpligi) sanʼatning bir turi; voqelikni soʻz yordamida obrazlar orqali aks ettirish. adabiyot – fikr, tuygʻularimizdagi toʻlqunlarni soʻzlar, gaplar yordami bilan tasvir qilib, boshqalarda ham shu toʻlqunlarni yaratmoqdir. Shu bilan yozilgan asarlarga adabiy asar deyiladi. (Fitrat)

3. ADABIYOT TOʻGARAGI – maktab, litsey, kollej va oliy oʻquv yurtlarida yoshlarning badiiy-estetik didini shakllantirish, ularning adabiyotga boʻlgan qiziqishlarini qondirish, ularda badiiy ijodga doir qoʻshimcha tasavvurlar uygʻotish maqsadida ixtiyoriy asoslarda tashkil etilgan vaqtinchalik taʼlimiy tuzilma.

4. ADABIYOT OʻQUV FANI – adabiyot taʼlimi jarayonida oʻquvchilarga taqdim etiladigan oʻquv yuklamasi, adabiyot fani asoslarini mujassamlashtirgan oʻquv fani. A.oʻ.f. adabiyotdan oʻquv dasturi va darsligi asosida tashkil etiladi. Ushbu darslik oʻquv fani tarkibiga kirgan mavzular boʻyicha oʻquvchilarga taqdim etiladigan oʻquv materiallarining muayyan qismini oʻzida mujassamlashtiradi. Shu bilan bir qatorda, oʻquv fani doirasida adabiyotdan tuzilgan xrestomatiya va oʻquv qoʻllanmalaridan ham foydalaniladi.

5. ADABIYOT OʻQITISH METODIKASI – xususiy pedagogikaning bir turi. A.oʻ.m. taʼlim tizimining turli bosqichlarida «Adabiyot» oʻquv predmetini oʻqitishning maqsadi, vazifalari, mazmuni va usullarini belgilab beradigan, oz intellektual-ruhiy kuch hamda pedagogik resurs sarflagan holda, kattaroq oʻquv natijalarga erishish yoʻllarini tadqiq etadigan fandir. A.oʻ.m. fan sifatida quyidagi 3 xususiyatga ega: a) boshqa fan tomonidan oʻrganilmaydigan tadqiqot predmetiga ega; b) ushbu tadqiqot predmetining katta ijtimoiy ahamiyati bor; v) shu soha boʻyicha ilmiy tadqiqot olib borishning oʻziga xos metodlari mavjud.

6. ADABIY BAHS – sinfdan tashqari ishlarning biror badiiy asar bilan tanishish tufayli yoshlarda paydo boʻlgan turlicha qarashlar yuzasidan fikrlashib olishiga qaratilgan turi. Unda hozirgi adabiy jarayonda koʻpchilikning eʼtiboriga tushgan bir asar yuzasidan turlicha

qarashlar o'rtaga tashlanishi ko'zda tutiladi. Shu yo'l bilan yoshlarda mustahkam estetik did va adabiy bahs yuritish madaniyati shakllanadi.

7. ADABIY KECHA — biror adibning tug'ilgan kuni yoxud ixtiyoriy bir mavzu bo'yicha uyushtiriladigan adabiy-badiiy tadbir. A.k.da yoshlardan iborat tashkiliy qo'mita maxsus reja tuzadi, ma'ruzachilar tayin etadi. A.k. she'r aytish, qo'shiq kuylash, raqsga tushish singari ko'ngilochar ish turlari bilan birga olib borilishi ko'zda tutiladi.

8. ADABIY KONFERENSIYA — bir yozuvchining bir yoki bir necha asarlari bo'yicha alohida tayyorgarlik bilan o'tkaziladigan adabiy-ilmiy tadbir. A.k.da mavzu yuzasidan bitta professor-o'qituvchi va bir necha o'quvchi yoxud talaba tomonidan ma'ruza qilinishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Sinf dan tashqari ishning bu turi uchun katta badiiy salmoqqa ega asarlar tanlanishi kerak. Negaki, adabiy asar u to'g'rida jiddiy va xilma-xil fikrlar aytishga yaraydigan bo'lsagina, turlicha qarashlarni yuzaga keltira oladi.

9. ADABIY KO'RGAZMA — adabiyot bo'yicha sinf dan tashqarida o'tkaziladigan tadbirlarning bu turi ko'pincha boshqa tadbirlarning ichiga singdirib yuborilgan bo'ladi. A.k.ni alohida bir adabiy tadbir sifatida ham uyushtirish mumkin. Bunda biror ijodkorning hayoti va ijodiga daxldor materiallardan maxsus joyga ko'rgazma qilinadi. Ijodkor asarlarining turli nashrlari, albomlar, suratlar, gazeta va jurnal yig'malari, ayni ijodkorga tegishli turli sana va qaydlar aks etgan chizmalar A.k.dan joy olishi mumkin. A.k. muayyan yozuvchi ijodining ko'lami va shaxsiyati qirralariga xos jihatlarni ko'rsatish orqali uning asarlariga qiziqish uyg'otishga qaratiladigan tadbir.

10. ADABIY O'QISH — uzluksiz ta'lim tizimining muayyan bosqichida «Adabiyot» o'quv fanini o'rgatish shakli. Ma'lumki, «Adabiyot» predmeti uzluksiz ta'lim tizimining turli bosqichlarida turlicha o'qitiladi. Chunonchi, O'zbekiston Respublikasining boshlang'ich va o'rta maktablarida «Adabiyot» o'qitish adabiy o'qish tarzida tashkil etiladi. Bu bosqichda «Adabiyot» o'quv faniga tizimli kurs tarzida yondashilmay, unga o'quvchilarni badiiy asar o'qish, o'qiganini tushunish va tahlil qilib, zavqlanishga o'rgatish vositasi sifatida qaraladi. A.o'.da asosiy maqsad o'quvchilarda ezgu ma'naviy sifat va yuqori badiiy did shakllantirishdan iborat bo'ladi. Ushbu bosqichda o'rganish uchun adib emas, balki asar tanlanadi. Negaki, A.o'. o'quvchilarga adabiyotshunoslik fanini o'rgatishga emas, balki ularni sara badiiy matnlar bilan tanishtirishga yo'naltirilgan bo'ladi.

11. ANALIZ – yunoncha ajratish, ajralish, Tekshirish, obyektни fikran tarkibiy elementlarga ajratib tadqiq qilish.

12. AN'ANAVIY DARSLAR – darsni bir maromda o'tish jarayoni; har doim davom etadigan aynan o'xshash o'quv holatlari. An'anaviy o'qitish texnologiyalari, avtoritar texnologiyalar asosida tashkil etiladigan o'quv jarayoni o'quvchilarning ichki dunyosi bilan chuqur bog'lanmagan. Bu jarayonda o'quvchilar individual layoqatlarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'lmaydi. Ular o'zlarini ijodiy jihatdan ko'rsata olmaydilar.

13. AUDIOVIZUAL O'QITISH VOSITALARI (lotincha audire – eshitmoq va visualis – ko'rinadigan so'zlaridan) – o'qitish kechimida foydalaniladigan zamonaviy texnik vositalar. A.o'v. sirasiga o'quv kinolari, diafilmlar, diapozitivlar, proektorlar, lingofon vositalari, ovoz yozish, radio eshittirish, teleko'rsatuv va boshqalar kiradi. A.o'v. o'quvchilarning sezgi muchallariga bevosita ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lganligi sababli o'qitish kechimida ularning samaradorligi yuqori bo'ladi.

14. ADAPTATSIYA – bolaning maktab sharoitiga, uning talab va mezonlariga moslashishi; indvidning ijtimoiy shaxs bo'lib yetishish jarayoni va natijasi; badiiy matnning muayyan pedagogik-didaktik maqsadlar zamidagi o'zgartirilishi, soddalashtirilishi.

15. BADIY ASAR–estetik maqsadga yo'naltirilib, obrazlar vositasida kishi ruhiyati va tafakkuriga ta'sir ko'rsata oladigan, muayyan mantiqiy tugallik hamda badiiy o'ziga xoslikka ega teran mazmun va ta'sirchan shakldan iborat yaratiq.

16. BADIY O'QISH – biror badiiy matnni maromiga yetkazib ijro qilish orqali o'quvchi yoki talabalarga asar matni mohiyatini ta'sirchan qilib yetkazib berishga qaratilgan didaktik kechim. B.o'. qadimgi o'zbek ta'lim tizimidagi asosiy ish turlaridan biri bo'lgan. Shuningdek, B.o'. o'tmishda baxshi, xalfa, qissaxon, ertakchi, badihago'y, qiziqchi kabi san'at ahli kasbiy faoliyatida muhim o'rin tutgan. B.o'. adabiyot va musiqa o'quv fanlaridan ta'lim berishda muhim o'rin tutadigan pedagogik tadbir.

17. BADIY O'QISH METODI – ta'lim usuli; she'riy, nasriy, publitsistik janrdagi adabiy asarlar, dramatik parchalarning o'qituvchi yoki o'quvchi tomonidan badiiy-ta'sirchan ifodali o'qish usuli.

18. BADIY TAHLIL – adabiy asarning yozilgan hamda tekshirilayotgan vaqtdagi badiiy va hayotiy mantig'i hamda estetik jozibasini anglashga yo'naltirilgan intellektual-hissiy faoliyat.

19. BADIY TASVIR – badiiy asarning obrazlilikini ta'minlovchi poetik vositalar tasviri.

20. BADIY VOSITA – obrazlilikni namoyon qiluvchi badiiy unsur.

21. BADIY OBRAZ – asarda ijodkor niyati va badiiy asar g'oyasini ifodalovchi qahramonlar, narsa va predmetlar.

22. BAHRI BAYT – (arabcha bahr – she'riy vazn nomi va bayt – uy so'zlaridan) – she'riy musobaqa turi. Bunda maxsus qoida bilan navbatma-navbat bayt aytib tortishiladi.

23. BAHS-MUNOZARA METODI – interfaol tafakkur metodi. Ojegovning lug'atida «munozara» va «debat» atamaları ma'nodosh so'zlar sifatida izohlanib, muayyan vaziyatlarni muhokama qilish, ular haqida bahslashish, ziddiyatlarni bartaraf etish ustida fikr yuritishni anglatadi.

24. BAHOLASH KRITERIYALARI – bu, o'quvchining o'zlashtirishini, yagona bitta raqamli ball yordamida emas, balki butunlay baxolashni maqsad deb biladigan baxolash bo'yicha qo'llanmadir.

25. BILIM – ma'lum bir fanni nazariy o'zlashtirishni aks ettiradigan inson g'oyalari yig'indisi.

26. BILISH – 1) ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalarga taqdim etilgan o'quv materialining o'zlashtirilganlik darajasi; 2) borliq va uning obyektiv qonuniyatlarini o'rganish, o'zlashtirish, egallash shakli.

27. BILISH VAZIFALARI – o'quvchi hamda talabalarga yangi bilimlar, ko'nikmalar, usullarni izlash imkonini beradigan o'quv topshiriqlari. Ular yordamida ta'lim jarayonida turli aloqador dalillar, munosabatlarni faol qo'llash imkoniyati vujudga keladi. B.v. tizimi ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida qo'llaniladi.

28. BLUM TAKSONOMIYASI – borliqning murakkab tuzilgan sohalarini tasniflash va sistemalashtirish nazariyasi.

29. VIRTUAL STENDLAR – haqiqiy obyektlar, jarayonlar va hodisalarning elektron modeli; axborotlarni ko'rsatmali tarzda taqdim qilishning varianti. V.s.ni yaratishdan ko'zda tutilgan asosiy maqsad – texnik mutaxassislar tayyorlash jarayoni samaradorligini tahminlashdan iborat. Stendlar shaxsiy kompyuterlar tarkibida yaratilib, termodinamika, teplotexnikaga oid ilmiy tadqiqotlar natijalariga tayanadi. Ular yordamida o'rganilgan ilmiy nazariyalar, ma'lumotlar hayotiy haqiqatga yaqinlashtiriladi. Shuningdek, ulardan keng ko'lamda o'zgaruvchan sharoitlarda foydalanish nazarda tutiladi.

30. VIRTUAL O'QUV MATERIALI – o'rganilayotgan obyekt, voqea-hodisa, jarayonlarni tushuntirish va tushunish uchun qulaylashtirilgan holatda tasvirlash va ifodalash asosida tayyorlangan o'quv vositasi. Ular kompyuter vositasida turli fanlar va mavzularga doir animatsiyalashtirilgan, multiplakatsiyalashtirilgan, real yoki stillashtirilgan tasvirlar ko'rinishida va zarur bo'lgan ovoz, musiqa ishtirokida tayyorlanadi.

31. VOIZ (arabcha va'z – pand, nasihat, nutq so'zlaridan olingan) – va'z aytuvchi, nutq so'zlovchi, nasihat qiluvchi shaxs. Chiroyli ovoz, dilkash ohangda va'z va nasihat bilan shug'ullanuvchi. V. so'zamol kishi sifatida so'zning nozik ma'no va ohang tovlanishlarini chuqur egallagan. O'rta asrlarda V.lik katta san'at hisoblangan: ulkan maydonlar, masjid va madrasalarning sahnalarida odamlar yig'ilishib, donishmand allomalar, ruhoniylar, davlat arboblarning va'zlarini, munozaralarini tinglaganlar.

32. VOSITA – o'quv jarayonini predmetli qo'llab-qo'vvatlanishi, yangi materialni o'zlashtirish jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar tomonidan foydalaniladigan obyekt; Vositalarga o'qituvchining jonli nutqi, keng ma'noda uning mahorati, darsliklar, sinf jihozlari va boshqalar

33. GLOBAL TA'LIM (fransuzcha global – umumiy; lotincha globus – soqqa) – 1) butun yer sharini qamrab oluvchi ta'lim; 2) har tomonlama, to'liq, yalpi, universal ta'lim. G.t. bir vaqtning o'zida o'quvchilarning intellektual, hissiy, jismoniy, axloqiy va ruhiy xususiyatlarini rivojlantirish yordamida ularni tez o'zgaruvchan, juda murakkab, ko'p millatli va o'zaro aloqador hayotga sifatliroq tayyorlashga yo'naltirilgan majmuaviy yondashuv.

34. DAVLAT TA'LIM STANDARTI – 1) ta'lim olish shaklidan qathi nazar, bitiruvchilar erishishlari zarur bo'lgan ta'lim darajasini belgilovchi asosiy hujjat; 2) o'quv fani bo'yicha ta'limning yakuniy natijalarini belgilovchi asosiy hujjat; 3) ta'lim dasturlari mazmunining minimumi, o'quvchilar tomonidan bajariladigan o'quv ishlarining maksimal hajmi hamda bitiruvchilar tayyorgarlik darajalariga qo'yiluvchi talablar.

35. DARS – muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim mashg'uloti. Bundan tashqari, sinfdagi yoshi, dunyoqarashi va bilim saviyasi jihatidan deyarli bir xil bo'lgan, ma'lum miqdordagi o'quvchilar guruhiga ma'lum hajmdagi bilimlarni yetkazish maqsadida amalga oshiriladigan mashg'ulot,

36. DARS TARKIBI – dars tarkibiy qismlari va ularning muayyan izchillik va o‘zaro aloqadorlikdagi mutanosibligi.

37. DARS TIPLARI – aralash yoki kombinatsion dars; yangi bilimlarni bayon qilish darsi; bilim, ko‘nikma, malakalarni takrorlash va umumlashtirish darsi; o‘tilganlarni mustahkamlash darsi; tekshirish va baholash darsi.

38. DARSLIK – biror fan tamoyillari, asoslarini tizimli va uzluksiz bayon etadigan, o‘quvchi va talabalarga mo‘ljallangan ilmiy kitob. Turli o‘quv (maktab, oliy va o‘rta maxsus o‘quv yurtlari, kollej, litsey va harbiy bilim yurtlari va q.k.) maskanlari uchun alohida D.lar ishlab chiqariladi. Ular davlat ta‘lim standarti asosida tuziladi.

39. DASTUR (forscha dast – qo‘l so‘zidan) – ko‘rsatma, bajarilishi kerak bo‘lgan ish yoki faoliyat rejasi. Siyosiy partiyalar, tashkilotlarning faoliyati, maqsad va vazifalarini belgilab beruvchi qo‘llanma, o‘qitiladigan fanning qisqacha bayoni, biror masalani yechishda EHM (elektron hisoblash mashinasi) bajarishi kerak bo‘lgan amallarning izchil tartibi. Biror o‘quv fani bo‘yicha darslik yozishdan oldin uning dasturi yaratiladi va shu dastur asosida darslik vujudga keladi. Darslarni izchil tartibda olib borish uchun dastur asosida yarim yillik va yillik o‘quv rejasi tuziladi. O‘quv D.lari davlat ta‘lim standartiga asosan tuziladigan davlat hujjati bo‘lib, unda bir o‘quv fani bo‘yicha o‘qitiladigan bilim hajmi va ta‘lim mazmuni ifodalanadi.

40. DEDUKSIYA (lotincha deductio – payqab olmoq, tagiga yetmoq) – yakunlovchi fikrga kelish usullaridan biri. D.da umumiylikdan xususiylikka, ko‘plikdan yakkalikka qarab fikr yuritilgan.

41. DEDUKTIV METOD – o‘qituvchining avval umumiy qoidalarini keltirishi, keyin shu asosda xususiy, yakka hollarni keltirib chiqarishidir. Bunda o‘quvchilar umumiy qoidalarini idrok etadilar, keyin ulardan kelib chiqadigan natijalarga ega bo‘ladilar.

42. DIDAKTIK TAMOYILLAR – ta‘limni tashkil etish hamda muayyan usullarda amalga oshirishda tayaniladigan pedagogik qonun-qoidalar. D.t. ta‘limning ilmiyligi; tarbiyaviyligi; tushunarliyligi; tizimliliigi; individualligi; izchilligi; ta‘lim oluvchilarning yosh va ruhiy xususiyatlariga mosligi; ta‘limda nazariyaning amaliyotdan ajralmasligi va boshqadan iborat.

43. DIDAKTIKA (yunoncha didaktikos – o‘rgatuvchi, didasko – o‘rganuvchi) – pedagogikaning ta‘lim nazariyasi tarmog‘i bilan shug‘ullanuvchi ajralmas qismi. U ta‘lim jarayoni va mohiyati,

qonuniyatlari, ta'limning metod va vositalari, ta'lim jarayonini takomillashtirish kabi kompleks masalalar bilan shug'ullanadi.

44. DIDAKTIK O'YIN – maqsadga yo'naltirilgan jamoaviy o'quv faoliyati shakllaridan biri bo'lib, unda butun jamoa ham, uning har bir a'zosi ham bosh vazifani yechish, hal qilish uchun yaxlitlikning tarkibiy qismi sifatida faoliyat ko'rsatadi va umumiy g'oliblik uchun kurashadi. Bunda individning umumjamoa manfaati uchun o'z xarakteri va xatti-qarakatlarini moslashtirishga urg'u berishi asosiy o'rin tutadi.

45. DIKSIYA (lotincha dictio – talaffuz) – tovush va tovush birikmalarini aniq, ravshan talaffuz qilish, nutq madaniyatining muhim unsurlaridan biri.

46. DRAMA TO'GARAKLARI. Drama to'garagida ham dasturda sinfdan tashqari o'qishga tavsiya etilgan dramatik asarlar o'qilib, tahlil qilinadi, shu orqali o'quvchilarda obraz yaratishga ishtiyoq tuyg'usi, aktyorlik faoliyatiga tayyorgarlik ishlari olib boriladi, dramatik asarlarni ijod qilishga rag'bat uyg'otiladi, o'quvchilarning dastlabki ijod namunalari o'qituvchi tomonidan tahlilga tortiladi, yutuq va kamchiliklari ko'rsatiladi.

47. DISKUSSIYA (lotincha discussion dan – o'rganish, tadqiqot) – 1) qandaydir bir masalani suhbatda, majlisda, bosmada va hokazoda muhokama, munozara qilish; 2) masalani umumiy yechimini ishlab chiqishga yordam beruvchi qo'shma faoliyatni tashkil etish usuli; 3) o'quvchilarni birgalikdagi xaqiqatgni izlashga qo'shish hisobiga Ta'lim jarayoni samarasini oshiruvchi ta'lim uslubi.

48. YOZMA ISH – o'quvchilarning didaktik ahamiyatga ega bo'lgan, ularning fan asoslarini o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish maqsadida qo'lla-niladigan va yozma nutqini o'stirishga xizmat qiladigan mustaqil ish turi.

49. YOZMA NUTQ – adabiy til shakllaridan biri bo'lib, bunda inson fikri muayyan shartli shakllar vositasida ifodalanadi. Yo.n.da imlo, inson his-tuyg'ularini ifodalovchi tinish belgilarini qo'llash qoidalariga to'la amal qilinadi. Yo.n. zamon va makon jihatidan ancha uzoq kishilarning fikr almashuvlari uchun xizmat qiladi. Yo.n. uzoq tarixiy taraqqiyot davrini bosib o'tgan. Yo.n. og'zaki nutqqa nisbatan ancha keyin vujudga kelgan va yozuvning vujudga kelishi tarixi bilan uzviy bog'langan.

50. JADID MAKTABLARI – Turkistonda XX asr boshlarida yuzaga kelgan tashkiliy, boshqaruv va o'qitish ishlarida ilg'or g'oyalar

asosida faoliyat ko'rsatuvchi maktablar. J.m.ni vujudga keltirish bevosita jadidchilik harakati doirasida olib borildi.

51. JORIY NAZORAT – o'rganilayotgan mavzularni o'quvchi va talabalar qay darajada o'zlashtirayotganini muntazam ravishda dars jarayonida nazorat qilish. J.n. o'qituvchi tomonidan o'tkazilib, o'quvchi-talabaning bilim darajasini shu fanning har bir mavzusi bo'yicha aniqlab borish ko'zda tutiladi. Bu esa o'quvchi-talabaning uzluksiz bilim olishini va natijasini muttasil nazorat qilib borishni nazarda tutadi.

52. IJODKORLIK – inson aqliy, ruhiy hamda jismoniy faolligi va yaratuvchilik faoliyatining oliy shakli.

53. ILMIYLIK – ta'lim kechimining asosiy tamoyillaridan biri. Aniq tushunchalarni umumiy yaxlit nazariy bilimlar orqali berishga e'tibor qaratadi. I.ning asosiy talabi zamonaviy fan bilan ta'lim mohiyati uyg'un kelishidan iborat. O'quvchilar tasavvurini ilmiy-umumiy uslub bilan birlashtirish; hayotni o'rganish qoidalarini ko'rsatish bilan shug'ullanadi. I. tamoyillari ta'lim jarayonini boshqaradi – bosqichlar, uslublar o'quv faoliyati shakllarini tashkil etadi.

54. INDUKSIYA (lotincha Inductio –yo'qlash, qo'zg'atish) – mantiqiy fikrlashning xususiy xulosalardan umumiyga o'tishi, bilish metodlaridan biri. Ta'limda fikrlashning induktiv metodidan foydalanish vositasida jarayonning xususiy omillar, ko'rsatkichlar va xususiyatlar, unsurlardan umumiyga o'tish xodisasi sodir bo'ladi. O'qitishda I. deduktsiya bilan mantiqiy aloqadorlikda qo'llaniladi. Ta'limda o'quv fanining xususiyatlari, uning mazmuni va qo'llaniladigan metodlar, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga alohida e'tibor qaratiladi.

55. INNOVATSIYA – yangilik, yangi g'oya kiritish.

56. INNOVATION TA'LIM (inglizcha innovation – yangilik kiritish) – o'qitish kechimiga yangi pedagogik usullarni qo'llashga asoslangan ta'limiy yondashuv. Unda ta'limning fundamental asosga ega bo'lishi, professionalizm, akmeologik yondashuv, texnik va gumanitar madaniyatlarni sintetik tarzda qo'llashga yo'naltirilgan yangi texnologiyalarni tatbiq etish asosiy ko'rsatkich sanaladi.

57. INKLYUZIV TA'LIM (frantsuzcha inclusif, lotincha include – qo'shaman) umumiy o'rta ta'limning o'quvchilardagi aqliy, ruhiy va jismoniy imkoniyatlar turlicha ekani hisobga olib tashkil etilganini anglatuvchi tushuncha.

58. INTERFAOL USULLAR (inglizcha inter – o'zaro, birgalikda, act – harakat, faoliyat) – ta'lim jarayoni qatnashchilarining birgalikdagi faoliyati natijasida o'qish va o'qitish kechimida bilimlarni tanlash,

yo'naltirish va o'zlashtirish yuzaga kelishini ta'minlashga qaratilgan usullar yig'indisi. I.u.da o'quvchi o'quvchi bilan, bir o'quvchilar guruhi boshqa guruhdagi o'quvchilar bilan, ularning har biri alohida yoki birgalikda o'qituvchi bilan o'zaro munosabatga kirishishi kerakligi ko'zda tutiladi.

59. INTELLEKT (intellect lotincha intellectus dan – fahmlash, tushunish, anglash) – insonning, aqliy o'cratsiyalar stili orqali (qiyoslash, o'tkazish, analogiya, abstraktlashish va hokazo) va muammolarni yechish strategiyasi bilan ifodalanuvchi fikrlash qobiliyati.

60. INTEGRATSIYA (lotincha integratio dan – tiklash, to'ldirish, birlashish, integer dan - butun) – rivojlanish jarayoni, uning natijasi, alohida maxsuslashtirilgan elementlarni (masalan, ilmdagi integratsiya, iqtisodiy integratsiya) o'zaro bog'liqligiga asoslangan sistema ichidagi birlik va yaxlitlikka yerishish bo'ladi.

61. ISTIQBOLLI O'QITISH – Ta'lim mazmunidagi o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan axborotlar tizimini kichik hajmlarda oldindan o'zlashtirib borish.

62. IJODIY O'QISH METODI – badiiy asarni o'qishda ilmiy, publitsistik, o'quv matnini o'qishdan farqli o'laroq so'zga, jumlagi, ritmga katta e'tibor beriladi. Bunday o'qish o'quvchining qayta yaratish faoliyatini, ijodiy tasavvurini (xayolotini) uyg'otadi, uni obrazli fikrlashga undaydi, his-tuyg'ularini jonlantiradi, junbushga keltiradi. Tabiiyki, asarlar janriga qarab har xil o'qiladi. Ijodiy o'qishning o'ziga xosligi ayni badiiy idrokni, badiiy kechinmalarni faollashtirishda, san'at vositalari yordamida badiiy moyilliklar va qobiliyatlarni shakllantirishda yaqqol ko'rinadi.

63. ISTE'DOD-talant, nihoyatda zo'r qobiliyat, biror sohada yuksak darajadagi layoqat.

64. IFODALI O'QISH -- o'qish malakasining ko'rinishlaridan biri. Maktabda, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari kitobdan yoki yoddan o'qish natijasida badiiy asarning mazmuni, uning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, obrazdar tizimgi xos bo'lgan asosiy xususiyatlarni ham to'g'ri, ham ta'sirchan yetkazish usuli.

65. IFODALI O'QISH TO'GARAGI. Ifodali o'qish to'garagiga turli sinf va turli yoshdagi o'quvchilar jalb etiladi va ularga turli janrdagi badiiy asarlarni ifodali o'qish, qayta hikoya qilish qoidalari o'rgatiladi.

66. KASBIY BILIM - aniq mehnat faoliyati doirasida bajariladigan ishlar uchun zarur bo'lgan nazorat, bilim, amaliy malaka va ko'nikmalar birlashmasidir.

67. KASBIY BILIMDONLIK – pedagogik jarayon mantiq'i-ning yaxlitligicha va butun tuzilmasi bilan birgalikda ko'ra olish, pedagogik tizimning rivojlanish qonuniyatlari va yo'nalishlarini tushunish, anglash.

68. KASBIY YO'NALGANLIK – shaxsning aniq bir faoliyat turiga bo'lgan qobiliyati, qiziqishlari, ehtiyoji va qat'iy ishonchi (A.B. Seyteshev); 2) kasb tanlash, qiziqish, qat'iy ishonch hamda kasb tanlash motivlari o'rtasidagi aloqaning shaxsiy sifatlarda yetakchilik qilishi (N.K. Stepankova).

69. KASBIY TAYYORGARLIK – maxsus nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar, shuningdek, ma'naviy-axloqiy, kasbiy sifatlarni o'zlashtirish asosida shaxsning muayyan kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli olib borishga nisbatan fiziologik, psixologik va jismoniy tayyorgarlik darajasi.

70. KARTOTEKA – kartochkalarning – informatsiya tarqatuvchi, birlashtirilgan, sistemalashtirilgan va aniq bir tartibda joylashtirilgan, masalan, alfavit, mavzular, sanalar bo'yicha, aniq bir sonining ja'mi.

71. KOMMUNIKATIV UQUVLAR – odamning, ijtimoiy uquvlarga (tinglash, dialog, muzokara olib borish, kompromiss topish, toqatli bo'lish uquvlari) asoslangan turli odamlar bilan munosabat va birgalikdagi ishga bo'lgan qobiliyati.

72. KOMMUNIKATSIYA (lotinchadan – communicatio – communico – umumlashtiraman, bog'layman, muomala qilaman) - 1) Muomala, odamdan odamga ma'lumotni uzatish – bu odamlarning, ularning bilish-mehnat faoliyati jarayonidagi hamkorlik shakli, u asosan, til yordamida amalga oshiriladi (kamdan-kam boshqa belgi sistemalari yordamida). 2) Aloqa yo'li, bir joyning boshqa joy bilan bog'lanishi.

73. KOMMUNIKATIVLIK – bu o'qituvchining alohida xususiyati bo'lib, unda o'quvchilar va hamkasblari bilan o'zaro hamkorlik muloqoti nazarda tutiladi. Bunda pedagogik faoliyatning samaradorligi uning muloqotchanligiga bog'liq bo'ladi.

74. KOMPITENTLIK – shaxsning o'zlashtirgan muayyan bilim, ko'nikma va tajribasini ijtimoiy-kasbiy sohadagi aniq vaziyatlardagi muammo va vazifalarni yechishga qodirlik darajasi, yaroqliligi.

75. KONSTRUKTIVLIK - (loyihalay olish qobiliyatiga egalik) – bu pedagogning shaxsiy faoliyati va tarbiya maqsadlarini hisobga olgan holdagi faolliklarini alohida loyihalashtirishni ko'zda tutadi.

76. KONSTRUKTIVIZM – D. Dyui nazariyasi, ushbu tushunchada – bola ontogenezda insoniyatning atrof-muhitni anglashdagi yo‘lini qaytaradi, degan g‘oya markaziy bo‘lgan. Lotincha Constructiodan – tuzish, qurish. Sotsiologiyada - konseptsiya, unga binoan, tadqiqot jarayonida olingan ma’lumotlar tadqiqotchining konstruktiv faoliyati natijasi bo‘lib, nazariyani tekshirishda mustaqil instantsiya tariqasida xizmat qila olmaydi.

77. KONSEPTSIYA (lotincha conce‘tio – tushunish), yo‘riq – 1) hodisalarni tushunish va talqin qilish usuli, ularni tushuntirishdagi asosiy nuqtai nazar, bosh g‘oya, faoliyatning yo‘nalishini anglatuvchi yetakchi qarash; 2) biror ilmiy, badiiy yoki boshqa turdagi asarning asosiy, yetakchi, mohiyatni anglatuvchi g‘oyasi; 3) ta’lim tizimida biror o‘quv fanining o‘qitilishdagi asosiy yo‘nalish va tamoyillarni belgilab berishga qaratilgan yo‘riq xarakteridagi ilmiy-pedagogik hujjat.

78. KREATIVLIK (lotincha creation – yaratuvchanlik, ijodkorlik) – shaxsning yangi g‘oyalarni yaratish va qabul qilishga tayyorligini tavsiflovchi ijodiy qobiliyati. Shaxs xatti-harakati, faoliyatida K. mavjudligi amaldagi an’anaviy holatlar, tajribalardan farqli o‘laroq muammoni yangicha yondashuv asosida, nostandart tarzda yechish yuzasidan mustaqil qaror chiqara bilish iqtidori mavjudligi bilan belgilanadi.

79. KIRISH MASHG‘ULOTI – umumiy o‘rta, o‘rta maxsus va oliy ta’lim muassasalarida o‘qitiladigan har bir fan yoki ular doirasiga kiruvchi nazariy kurslarni boshlash paytida tashkil etiladigan dars turi. Bu kabi mashg‘ulotlarda o‘quv predmetining umumiy fanlar orasidagi yoki kursning shu fan doirasidagi o‘rni, o‘ziga xos xususiyatlari, predmeti, ilmiy-tadqiqot metodlari, boshqa fanlar bilan aloqasi ko‘rsatiladi.

80. KITOBXON – umuman, kitob o‘qiydigan kishi, o‘qirman ham deyiladi. K. muntazam ravishda badiiy asar o‘qishi bilan badiiy adabiyotning rivojlanishiga turtki beradigan shaxs. Har bir shaxsning intellektual va ma’naviy-madaniy darajasi uning K.ligiga bog‘liqdir. Chunki insoniyat rivoji va takomili uchun hozirgacha ham K.liktan ko‘ra kuchlirok tahsir ko‘rsatadi vosita o‘ylab topilgan emas. Yoshlarni K.larga aylantirish jamiyatni taraqqiy ettirish va ta’lim-tarbiya tizimi oldida turgan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishning birinchi shartidir. Shuning uchun ham jamiyat hayotining barcha bo‘g‘inlarida har bir ota-ona, pedagog, faol fuqaro jamiyat ahzolarining K.liq darajasini ko‘tarishga harakat qilishi lozim.

81. KITOBXONLAR ANJUMANI – kitobxonlarni o‘qilgan badiiy va ilmiy ommabop asarlar yuzasidan mustaqil fikr yuritishga, erkin mulohaza bildirishga undaydigan, ularni o‘z estetik qarashlariga ega faol kishilar darajasiga ko‘tarish maqsadida amalga oshiriladigan ma‘rifiy tadbir.

82. KICHIK TEXNOLOGIYALAR – o‘quv-tarbiya jarayonining alohida qismi.

83. KLASSTER (inglizcha cluster — yig‘ish, to‘plash, jamlash) – ta‘lim jarayonida qo‘llaniladigan turli metodlarni yagona maqsadga yo‘naltirish, bir dars mavzusini bayon etishda ulardan kompleks tarzda foydalanish usuli.

84. KOGNITIV TA‘LIM – psixologik tadqiqot sohalaridan hamda pedagogikaning yo‘nalishlaridan biri. K.t.ning asosiy maqsadi sifatida individning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish hisoblanadi. O‘quvchining yangi bilimlarni o‘zlashtirishga moslashish imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan ta‘limiy strategiyalar majmuiga asoslangan o‘qitish.

85. KOLLOKVIUM (lotincha colloquium — suhbat, mulqot) – o‘qituvchining o‘quvchilar shaxsi yo‘nalganligi bilan tanishish, yoshlarning fan, adabiyot, sanhat va boshqalarga bo‘lgan qiziqishlarini aniqlash maqsadida o‘tkazgan suhbat. Shuningdek, ilmiy mavzular muhokama qilinadigan ilmiy yig‘ilishlarni ham K. deb atash mumkin.

86. KRITERIY - (yunoncha kriterion – mulohaza vositasi) – uning asosida bir nimani baholash, aniqlash yoki klassifikatsiyasi o‘tkaziladigan xususiyat; baholash o‘lchovi.

87. KO‘NIKMA – egallangan bilimlarning aniq xatti-harakatdagi ifodasi, o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliyotga qo‘llash usullarini egallash;

88. KO‘RSATMALI O‘QUV QUROLLARI – o‘quv-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish maqsadida foydalaniladigan didaktik vositalar. Didaktikaning eng muhim tamoyillaridan biri uning ko‘rsatmaliligidir. K.o‘.q. o‘quvchilarga o‘rgatilayotgan mavzuni o‘zlashtirishni osonlashtiradi. Ta‘limning ko‘rsatmaliligi bilish nazariyasining tabiatidan kelib chiqadi. O‘quvchi, ayniqsa, quyiroyq sinflarda bilishning hissiy bosqichida bo‘lishadi, yahni sezgi muchalariga bevosita ta’sir etgan narsa-hodisalarni yaxshiroq idrok etishadi. SHu boisdan ham darslarda ko‘rsatmalii quroldan foydalanish joiz.

89. KO'RGAZMALILIK – har bir darsning mazmun-mohiyatini turli xil tasviriyl rasmlar, jadvallar va boshqa vositalar orqali jonlantirib, qayta yodga solish.

90. KO'CHIRMA, k o n s p y e k t (lotincha cons'ectus – ko'rish, nazar solish; ko'rinish so'zlaridan) – biror matn (nutq, mahruza, asar va boshqa) mazmunining qisqacha yozma bayoni. Bunda kishi o'z ehtiyojidan kelib chiqib, matnning lozim qismini shartli qisqartmalardan foydalanib ko'chirishi ham mumkin. K. – o'quvchilar aqliy taraqqiyotini faollashtirishning samarali usullaridan biri. Maktab o'quvchilari va talabalar K. olish jarayonida o'qilgan yoki eshitilganlarning muhimlarini nomuhimidan ajratishni, eng zarur o'rinlarni anglanarli tarzda, o'zaro bog'liq yo'sinda qayd etishni o'rganishadi.

91. LOYIHALASHTIRISH – loyihani – ehtimol qilinayotgan yoki mumkin ob'ekt, holatning prototipini, proobrazini – yaratish jarayoni. An'anaviy turlar (arxitektura- va mashina-qurilish, texnologik va hok.) bilan bir o'rinda, mustaqil yo'nalishlar tuzilishni boshladi: tashkilotlarni loyihalashtirish, ekologik, ijtimoiy, injener-psixologik, genetik, pedagogik va hokazolar.

92. MAKTABDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR -- bevosita sinf yoki maktabda emas, balki, ta'lim muassasasidan tashqarida, adabiyot o'qituvchisi rahbarligida maqsadli ravishda olib boriladigan mashg'ulot: muzeylarga ekskursiyalar, tarixiy joy va ziyoratgohlarga sayohatlar, turli ko'rgazmalarda ishtirok etish, festival, karnaval, sayl, bayramlarda qatnashish...

93. MA'RUZA - yirik hajmdagi o'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi sanalib, u qathiy mantiqiy ketma-ketlik, uzatilayotgan axborotlarning ko'pligi, bilimlar bayonining tizimliliigi kabi o'ziga xos xususiyatlarini namoyon etadi.

94. MAZMUN (o'qitish, ta'lim) - o'quvchilar o'qitish jarayonida egallashi lozim bo'lgan ilmiy bilim, amaliy ko'nikma, malakalar, faoliyat va fikrlash usullari tizimi.

95. MALAKA – avtomatlashgan, biror-bir usul bilan bexato bajarish, ko'nikmaning takomillashgan darajasi;

96. MAHORAT – kasbiy individuallikning yorqin ko'rinishi.

97. MAQSAD (o'quv, ta'limiy) - o'qitish nimaga qaratilganligi, uning kuchlari kelgusida nimaga safarbar etilishi.

98. METOD – o'qitishning maqsad va vazifalariga erishish (amalgala oshirish) yo'li; Metod – 1) tabiiy va ijtimoiy hayot hodisalarini tadqiq

qilish, bilish usuli, harakat qilish tarzi; 2) maqsadga eltuvchi yo'l, ya'ni, maqsadga erishish yo'lidagi xatti-harakatlarning o'ziga xosligidir.

99. METODOLOGIYA – 1) nazariy va amaliy faoliyatni tashkil etish va uyushtirishning prinsip va yo'llari; 2) bilishning ilmiy metodi qaqidagi nazariya; 3) biror fan soqasida qo'llanadigan metodlar majmui.

100. MILLIY MODEL - kadrlar tayyorlashning milliy tuzilmasi. Milliy modelning tarkibiy qismlari: shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan ishlab chiqarish.

101. MODEL - (fransuzcha "modele" – "namuna", lotin tilida "modulus" – "me'yor") – qandaydir ob'ektning shartli qiyofasi, ob'ekt va ob'ekt haqidagi inson bilimlari o'rtasidagi munosabatni aks ettirish uchun xizmat qiladi.

102. MODUL – 1) ma'lumotning nisbatan yakunlangan va mustaqil birliklari, qismlari; 2) har qanday sistema, tashkilotning bo'linadigan, nisbatan mustaqil qismi.

103. MODULLI O'QITISH – Ta'lim jarayonini tashkil etish, unda o'qish informatsiyasi modullarga bo'linadi. Bir necha modullarning jamligi aniq bir Ta'lim mavzusi yoki hattoki butun o'quv ditsiplinasi mazmunini ochib berishga yo'l qo'yadi. Modullar (yangi hodisalar, faktlar haqida ma'lumot saqlaydilar), informatsion (materiallar, darsliklar, kitoblar), operatsion (amaliy mashg'ulotlar va topshiriqlar) bo'lishi mumkin.

104. MODERATOR - o'quvchilarning yetakchisi

105. MOTIV – ma'lum ehtiyojlarni qondirish uchun asos bo'ladigan kishining ichki harakatlari mazmuni.

106. MOTIVATSIYA – odam xatti-xarakatlarini ifodalovchi faktorlar sistemasi, odam xatti-xarakatlari, uning boshi, yo'nalishi va aktivligini tushuntirib beruvchi ehtiyoj va talablari majmui.

107. MUNOSABAT – bir yoki undan ko'proq odamlarning, shaxslararo munosabatlarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash, birgalikdagi faoliyatning qo'shma natijasiga kelish maqsadidagi o'zaro harakati; bola psixik va ijtimoiy rivojining eng muhim faktorlaridir biri. Aloqaning etishmovchiligi va chegaralanishi bola rivojlanishini sekinlashtiradi va sayozlashtiradi.

108. MUAMMOLI VAZIYAT (yunoncha problema - masala, topshiriq va lotincha situatio – vaziyat) – ziddiyatni o'z ichiga olgan va bir xil ma'noli echimi bo'lmagan vaziyat. Faoliyat jarayonida qandaydir bir ziddiyatni anglash (masalan, oldin o'zlashtirilgan bilimlar yordamida nazariy yoki amaliy topshiriqni bajara olmaslik), maydonga kelgan

ziddiyatni echishga yo'l qo'yuvchi yangi bilimlar extiyoji kelib chiqishiga olib keladi. Muammoni anglash va uning echimini qidirishni boshi o'z-o'ziga savol qo'yishdan boshlanadi.

109. MUAMMOLI TA'LIM – Ta'lim, unda o'qituvchi, sistemali ravishda muammoli vaziyatlarni tuzgan va o'quvchilarning o'quv muammolarini yechishga oid faoliyatini tashkil etgan holda, ularning mustaqil qidirish faoliyatini, ilmning tayyor xulosalarini o'zlashtirgan holda, optimal bog'liqligini ta'minlaydi. Muammoli ta'lim faqatgina ilmiy bilishning natijalarini o'zlashtirishni emas, balki bilish yo'lini o'zginasini ham, ijodiy faoliyat usullarini ham ko'zda tutadi.

110. MUAMMOLI O'QITISH METODI – o'quvchining oldiga muammo qoyish va darsda muammoli vaziyat yaratishga asoslanadi.

111. MUSTAQIL ISH METODI – o'rganilgan mavzuning mustahkamlash qismida og'zaki yoki yozma vazifalarni bajarish jarayoni.

112. MUSTAQIL FIKRLASH – har bir shaxsning hayotdagi voqea, hodisa va jarayonlarga o'z nuqtai nazariga tayanib munosabat bildirish salohiyati.

113. MUSTAHKAMLASH – o'qituvchi va o'quvchi hamkorligida amalga oshiriladigan hamda egallangan nazariy bilimlarni, shakllantirilgan amaliy ko'nikma va malakalarni xotirada kuchliroq saqlanishiga erishish uchun qo'llaniladigan o'qitish usuli. Shuning uchun ta'lim jarayonida yangi mavzuni o'tishdan oldin, ta'limning bir bosqichidan ikkinchisiga o'tishda bilimlarni mustahkamlashga yo'naltirilgan ta'limiy tadbirlar (o'tilganlarni so'rash, savol-javob o'tkazish, test sinovlari o'tkazish va boshqa) olib boriladi. Bu omil bilim, ko'nikma va malakalar mustahkam bo'lishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

114. MUFASSAL TAHLIL – asar boblari, lavhalar, obrazlarni o'rganishda qo'llaniladi, tahlil keng hajmli bo'ladi.

115. NATIJA - dars mashg'ulotlari jarayonida rejalashtirilgan xulosaga kelingan va ta'limning m a'lum muayyan jarayonidan olingan yakuniy natijasidir.

116. ONGLILIK VA FAOLLIK TAMOYILI – ta'lim oluvchilar egallayotgan bilimlarining mohiyatiga yetib borib, ularni xotirada yaxshi saqlab, hayotga qo'llay olish jarayoni.

117. PEDAGOGIK JARAYON – ta'lim masalalari, uning taraqqiyotini kashf qilishga qaratilgan, maxsus tashkil etilgan pedagog va tarbiyalanuvchilarning o'zaro munosabatlari.

118. PEDAGOGIK KVALIMETRIYA – pedagogik jarayon sifat darajasini o'ltovchi.

119. PEDAGOGIK MAHORAT – yuksak darajadagi pedagogik faoliyatning taraqqiy etishi, pedagogik texnikani mukammal egallash, shuningdek, pedagog shaxsi, uning tajribasi va kasbiy faoliyatdagi individuallikning yorqin ko'inishi.

120. PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA - Ta'lim oluvchining ichki imkoniyatlari va o'qituvchining innovatsion tayyorgarligiga tayangan holda ishlab chiqilgan va ta'limiy maqsadga erishishni kafolatlovchi o'quv-tarbiya jarayonining loyihasi.

121. PEDAGOGIK FAOLIYATGA YO'NALGANLIK - 1) shaxsning "pedagogik kasbga qiziqishi va faoliyatning ushbu turi bilan shug'ullanishga bo'lgan ishtiyoqi" (N.V. Kuzmina); 2) bolalarga bo'lgan munosabat, pedagogik mehnatga ishtiyoq, pedagogik kuzatuvchanlik qobiliyati (V.A. Slastenin). Demak, shaxsning pedagogik faoliyatga yo'nalganligi uning dunyoqarashi, pedagogik kasbga qiziqishi, u bilan shug'ullanishga bo'lgan layoqati bilan belgilanadi.

122. PEDAGOGIK TAKT (lotincha tactus – tegish, sezish, his qilish) – pedagog bolalar bilan munosabatda bo'lish jarayonida amal qilishi lozim bo'lgan mahnaviy-axloqiy mehyorlar tizimi. T. kattalar bilan bolalar o'rtasida o'zaro hurmatga asoslangan ta'limiy munosabatlarning ajralmas qismidir. T. pedagogning mahorati, malakasi, madaniyat darajasi, uning shaxsiy sifatleri bilan belgilanadi.

123. PORTFOLIO – italyan tilidan tarjima qilganda "hujjatlari bor papka", "mutaxassis papkasi"ni anglatadi. portfolio – bu, asosan o'z imkoniyatlarini ko'rsatishga qaratilgan ishlar to'plami (banki)dir.

124. REPRODUKTIV METOD (frantsuzcha re'rodution – qayta tiklash, qayta xotirlash) – o'quvchilar faoliyatida bir necha marta ishlab chiqilgan bilim-malakani qayta tiklash, xotirga olish usuli. Bu usul instruktiv (yo'llanma) metod ham deb yuritiladi.

125. REFERAT (lotincha refero – axborot berayapman) – biror ilmiy asar, maqola, o'qilgan kitob va shu kabilar mazmunining qisqacha yozma yoki og'zaki bayoni; o'rganilgan ilmiy masalaning natijasi haqidagi axborot; tegishli adabiyot va boshqa manbalarning qisqartirilgan sharhli tahlilini o'z ichiga olgan ma'lum mavzudagi ma'ruza. R., odatda, ilmiy axborot vazifasini o'taydi.

126. SINTEZ – yunoncha birikish, qo'shilish, biriktirish. Predmet va hodisalarni bir butun holda, ularni tashkil etgan qismlarning birligi va o'zaro bog'liqlikda o'rganuvchi ilmiy tadqiqot usuli.

127. SISTEMALI YONDASHISH – obyektlarga sistemalar sifatida qarash usuli. Obyekt yaxlitligini ochib beradi va undagi aloqalarni ko‘turliligini aniqlab beradi. Sistemali yondashuv sistemaning funksiyalashish maqsadlarini va uning boshqa sistemalar bilan bo‘lgan aloqasini aniqlaydi.

128. SINF DAN TASHQARI MASHG‘ULOTLAR – fan yuzasidan belgilangan dastur asosida o‘tkaziladigan darslarga qo‘shimcha tarzda olib boriladigan mashg‘ulotlar.

129. SUHBAT – ta’limdagi ikki tomonlama aloqaga tayanadigan usullardan biri. Bunday asosiy maqsad o‘qituvchining maqsadga yo‘naltirilgan savollari orqali o‘quvchining yangi materialni tushunishi va oldin o‘zlashtirganlarini nazorat qilishdan iborat bo‘ladi.

130. TADQIQOT – yangi bilimlarni ishlab chiqishni maqsad qilgan, bilish faoliyati turlaridan biri.

131. TADQIQOT METODI – biror yo‘nalishdagi ilmiy izlanishni amalga oshirish yo‘sinini anglatuvchi tushuncha. Barcha fanlar o‘z tadqiqot ob’ekti va metodlariga ega. Hamma fanlarda bo‘lganidek, ilmiy tadqiqot pedagogika fanining ham rivojlanib, takomillashib borishiga, ayrim pedagogik hodisalarni tekshirishga, ularni to‘g‘ri hal etish yo‘llarini aniqlashga yordam beradi.

132. TASNIF, k l a s s i f i k a t s i y a (arabcha saralash, tartibga solish) – ilm yoki inson faoliyatining biror sohasiga oid o‘zaro yaqinlikka ega tushunchalar tizimi. T. har bir fanga xos muhim mantiqiy amal bo‘lib, uning vositasida shu fan doirasida to‘plangan bilimlar qat’iy tartibga solinadi. Fanni o‘rganishda bunday tasnif qulaylik tug‘diradi. T.da bo‘linuvchi va bo‘luvchi tushunchalar o‘zining qat’iy o‘rniga ega bo‘ladi.

133. TARBIYA – shaxsning ma’naviy va jismoniy holatiga muntazam va maqsadga muvofiq ta’sir o‘tkazish ta’sirida shakllanuvchi uziksiz jarayon.

134. TARBIYA TEXNOLOGIYASI – tarbiyaviy jarayonga kompleks yondashuvni anglatib, bu tarbiyaviy ta’sir va o‘zaro hamkorlik maqsadlari, vazifalari, mazmuni, metodi va shakllarining birligidan iboratdir.

135. TA’LIM – maxsus tayyorgalikdan o‘tgan kishilar rahbarligida o‘tkaziladigan, ta’lim oluvchilarni bilim, ko‘nikma va malakalar bilan qurollantiradigan, qobiliyatlarni o‘stirib, dunyoqarashlarni tarkib toptiruvchi jarayon.

136.TA'LIM – 1) shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga ko'ra, shaxsning aniq bir maqsadga qaratilgan ta'lim va tarbiyasi jarayoni; 2) sistemalashtirilgan bilim, uquv va malakalarni o'zlashtirish jarayoni va natijasi; 3) odamni hayot va mehnatga tayyorlashning zarur sharti.

137.TA'LIM METODI – pedagog va o'quvchining ta'lim maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan hamkorlikdagi faoliyatlarining usullari.

138.TA'LIM MAZMUNI - Ta'lim oluvchilarning o'qish jarayonida, egallab olishi lozim bo'lgan hamda tizimga solingan bilim, malaka va ko'nikmalarning aniq belgilangan doirasi.

139.TA'LIM VOSITALARI – o'quv kabinetlari va ularning informatsion-predmet muhitining ta'minining zarur elementi, shuningdek maktablar o'quv-material bazasining eng muhim komponenti. "Ta'lim vositalari" terminiga quyidagi ekvivalentlar mos keladi: "o'quv uskunalari", "o'quv ko'rgazma qurollari va o'quv qurollari", "Didaktik vositalar". Alohida guruhni "texnik o'quv vositalari" – kompyuter va kompyuter Tarmoqlashi, interaktiv video; elektron texnikasi asosidagi media-Ta'lim vositalari, o'quv uskunalari va hokazolar – tashkil etadi.

140.TA'LIM USULLARI – o'qituvchi va o'quvchilar orasida nazariy bilimlar berish va ularni olish maqsadida amalga oshiriladigan o'zaro aloqalarni tartibga soluvchi pedagogik tadbir.

141.TA'LIM TAMOYILLARI, p r i n s i p l a r i (lotincha principum – negiz, boshlang'ich) – ta'lim kechimini tashkil etishda tayaniladigan eng muhim qoida va qarashlar tizimi. T.t. pedagogik amaliyotni to'g'ri tashkil ehtiyoji natijasida vujudga kelgan. T.t. o'qitish jarayoniga qo'yiladigan talablar majmuasidir. T.t.ni quyidagi muhim tamoyillarga ajratish mumkin: rivojlantiruvchi ta'lim va tarbiya tamoyili; ta'limning hayot bilan bog'liqligi tamoyili; ta'limning ilmiyligi tamoyili; ta'limning tizimliliigi va izchilligi tamoyili; o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning ongliligi va ijodiy faolligi tamoyili; ta'limning ko'rsatmaliligi va o'quvchilarning nazariy fikrlash qobiliyatini o'stirish tamoyili; ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustahkam bilimga ega bo'lish tamoyili; ta'limning o'quvchilar shaxsiy ehtiborga olgan holda ta'limning jamoaviyligi tamoyili. Ushbu T.t. ayrim-ayrim holda emas, bir-biri bilan uzviy bog'langan holda amalga oshiriladi.

142.TA'LIM-TARBIYANING TIZIMLILIGI VA IZCHILLIGI TAMOYILI–didaktikaning "umumiyydan xususiyga va xususiyydan

umumiyya” qoidasini hamda o’quv fanlarining bir-biri bilan uzviy bog’liq bo’lishi.

143. TA’LIM-TARBIYANING BIRLIGI TAMOYILI – hayotni bilish va unga amaliy munosabatni tarkib toptirish jarayoni.

144. TA’LIM TEXNOLOGIYASI – ta’lim kechimini zamon talablari asosida tashkil etishning barcha unsurlarini kompleks tarzda hisobga olishni ko’zda tutadigan pedagogik yondashuv tizimi.

145. TA’LIM MUHITI – bu, o’quvchilar aniq bir bilim, uquv va malakalarni egallashiga qaratilgan maxsus tashkil etilgan muhitdir, unda o’qitish shakllari o’zgartirish uchun xarakatchan va ochiq bo’ladilar. Boshqachasiga aytganda, bu, o’qitish va rivojlanish jarayonini stimullashtiradigan tashqi tashkiliy kuchdir.

146. TAJRIBA – bu amaliy yo’lda o’zlashtirilgan bilim, uquv va malakalar majmuasidir.

147. TAHLIL – arabcha tarqalish, yozish; tekshirish, surishtirish, hal qilish; таҳлил– адабий асарнинг бадийи мантиг‘ига сингишиш мақсад қилиб қo‘йилган илмий изохдир.

148. TAHLIL YO’NALISHI – tahlil etilayotgan badiiy asarning qaysi jihatiga ustuvor ahamiyat qaratilishi lozimligini belgilash.

149. TAHLILGA TAYYORGARLIK BOSQICHI – asar matni o’rganilishi, tahlilga e’tibor qaratilishi, urg’u beriladigan jihatlar aniqlab olinishi, asosiy nuqtalar belgilab qo’yilishi.

150. TAHLILNING ASOSIY BOSQICHI– tahlil qilinayotgan asarning estetik qimmati, millat badiiy tafakkur taraqqiyotidagi o’rni belgilab beriladi.

151. TASHKIL ETISH - qo’yilgan maqsadni yaxshi amalga oshirish uchun unga zaruriy shaklni taqdim etadigan, aniq mezonlar bo’yicha tartiblangan didaktik jarayon.

152. TO’GARAK – O’qituvchi va o’quvchilarning, usta va shogirdlarning birgalikda ishlash, mashg’ulotlar o’tkazish, mashq qilish, bilim-hunar o’rganish va shu kabi umumiy maqsadlar bilan tuzilgan guruhi va shunday birlashmaning, uyushmaning o’zi:

153. TEXNOLOGIK KARTA – texnologik jarayonning har bir bosqichi mazmuni to’liq yoritilgan hujjat.

154. TEXNOLOGIYA – (yunoncha techne san’at, mohirlik, uquv) biror ishda, mahoratda, san’atda qo’llaniladigan usullar, yo’llar yig’indisi. Texnologiya – 1) Ishlab chiqarish jarayonida ashyolar, materiallar va yarim tayyor mahsulotlarni tayyorlash, qayta tayyorlash,

ashyoning holati xususiyati, shaklini o'zgartirish metodlari to'plami. 2) texnos- san'at, mahorat, logos- Ta'limot.

155.«TESKARI YO'NALISHDA ISHLAB CHIQISH» (rus tilidagi adabiyotda – sistemalarni loyixalashtirish) – bu, pedagogik texnologiyada dars (mash'ulot), mavzu, kurs va hokazolarni ishlab chiqishda qo'llaniladigan jarayon. Ishlab chiqish xususiyatlari: 1) kutilgan natijalarni shakllantirish; 2) kutilgan natijalarni o'lchashga yo'l qo'yadigan savollar, mashqlar va topshiriqlarni ishlab chiqish; 3) kutilgan natijalarga erishishni ta'minlovchi mavzu, uslub va vositalarni tanlab olish.

156.TEST (inglizcha test – sinash, tekshirish) – aniq maqsad asosida, muayyan holat darajasini sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarda belgilashga imkon beruvchi sinov vositasi.

157.TRENING – tahsil oluvchi faoliyatiga mo'ljallangan Ta'lim shakli bo'lib, nazariy ma'lumotlarni amaliy mashqlar orqali o'zlashtirilishini ta'minlaydi. U Ta'lim beruvchi tomonidan o'qitishni emas, balki tahsil oluvchi tomonidan mustaqil va faol o'rganishni ko'zda tutadi.

158.TUSHUNTIRISH – axborotning ma'no-mazmunini, undan foydalanish tartibini turli vosita va usullarni qo'llab, tushuntiruvchining o'zi tushungan holda boshqalarga yetkazish faoliyati.

159.TUSHUNISH – axborotning ma'no-mazmunini idrok qilish, undan ko'rsatilgan tartibda mustaqil foydalana olish.

160.UZLUKSIZ TA'LIM – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi.

161.UY ISHI – saboq vaqtida o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni mustaqil ravishda amalda qo'llashga o'rgatish maqsadida o'quvchilarga uyda bajarish uchun beriladigan didaktik topshiriqlar.

162.USUL– Ta'limdagi usullar ta'lim metodlarining tarkibiy qismi yoki uning alohida olingan bir tomonidir. Har bir metodning o'ziga xos va o'ziga mos usullar tarkibi bo'ladi. Metod yaxlitlikni ta'minlaydi. Usul bu yaxlitlikning alohida bosqichini, uning bir qismini ro'yobga chiqarishga yordam beradi.

163.UQUV – ko'p martali qaytarish yo'li orqali shakllantirilgan, detalma-detal ongli regulyatsiya va nazorat yo'qligi bilan ifoda etilgan harakat. Uquvlar pertseptiv – yaxshi tanish bo'lgan, oldin bir necha bora qabul qilingan predmet xossa va xarakteristikalarini avtomatik ravishda

tanish, intellektual – oldin uchragan masalani yechishning avtomatlashtirilgan usullari, yo'llari, harakatli – oldin bir necha bora xarakatga keltirilgan tashqi ob'ekt bilan bo'lgan avtomatlashtirilgan harakat.

164. FAKULTATIV MASHG'ULOTLAR – fakultativ [fr. facultative < lot. facultas, facultatis –imkoniyat, mumkinlik] Majburiy bo'lmagan, ixtiyoriy; ixtiyoriy ravishda tanlab olinadigan. Fakultativ mashg'ulotlar TM ixtiyoridagi soatlar hisobidan o'qituvchi tashabbusi, metodik birlashma hamda pedagogik kengash kelishuvi va qarori asosida amalga oshiriladigan qo'shimcha darslardir. Bunday darslar adabiyot fanidan, asosan, 8-, 9- sinflarda olib boriladi.

165. FAOLIYAT – ongli ruhiy faoliyat bilan boshqariladigan kishining ichki, tashqi faolligi, atrofidagi voqelik bilan aktiv o'zaro harakat, uning jarayonida odam obyektga maqsadli ta'sir ko'rsatadi shuning bilan, o'z ehtiyojlarini qondiradi. Inson faoliyatining asosiy turi mehnat bo'ladi. Mehnat bilan inson faoliyatining boshqa turlari genetik bog'liqdir (o'yin, o'qish va hokazo). Mehnat asosida ijtimoiy-tarixiy rivojlanish jarayonida, aqliy mehnat, inson va jamiyatning alohida bir rivojlanish bosqichi sifatida kelib chiqadi.

166. XUSUSIY TEXNOLOGIYA – ta'lim-tarbiya mazmunining ayrim yo'nalishlarini amalga oshirish usullari va vositalari majmuasini o'z ichiga oluvchi pedagogik tizim.

167. FILOLOGIK (ilmiy) TAHLIL – adabiy asarning yozilgan hamda o'rganilayotgan paytdagi badiiy va hayotiy mantig'i hamda estetik o'ziga xosligini anglashga yo'naltirilgan intellektual-hissiy faoliyat.

168. SHAXS – muayyan jamiyatning a'zosi bo'lgan, ruhiy, jismoniy, ma'naviy-ahloqiy barkamol bo'lgan, o'z xatti-harakatlarini anglab, baholab, unga javob bera oladigan, jamiyat taraqqiyotiga o'z hissasini qo'sha oladigan inson.

169. SHAKL – o'quv jarayonining mavjudlik usuli, uning ichki mohiyati, mantiqi, mazmuni uchun qobiq.

170. EVRISTIK METOD – o'qitish metodi, ta'lim jarayonidagi suhbatlar va inson faoliyatining xususiyatini anglatadi. Yahni ta'lim amaliyotida tarbiyalanuvchilar faoliyatining erkinligiga, hamkorlik pedagogikasiga tayangan o'qitish usullari, bu jarayonda tarbiyalanuvchi tafakkuri va faoliyatining chegaralanmaganligi hamda tafakkur yo'nalishiga, fikrlar erkinligiga asoslanadigan jihat hisoblanadi.

171.EVRISTIK SUHBAT – ijodiy o‘qishning barcha usullarini evristik metodning asosi bo‘lgan E.s. deyish mumkin. CHunki ijodiy erkinlikka asoslangan tafakkur, tahlil va faoliyat bir-birini to‘ldirib boradi.

172.EKSKURSIYA – (lotincha excursio – sayr, sayohat) – muzeylar, diqqatga sazovor joylar, ko‘rgazmalar, tashkilotlar va shunga o‘xshash joylarga jamoa bo‘lib yoki individual tarzda ta‘limiy, ilmiy, sport yoki ko‘ngil ochish maqsadida amalga oshiriladigan sayohat.

173.ELEKTRON DARSLIK – qog‘oz kitoblar o‘rniga elektron axborot vositalarida darslik matni, takrorlash, mustahkamlash va nazorat uchun savol-topshiriqlar, tegishli illyustratsiyalardan tashqari, mavzular bo‘yicha videoroliklar, audioyozuvlar, virtual laboratoriya va boshqa bir qancha qo‘shimcha materiallar jamlangan didaktik ashyo. Oddiy darslik faqat mahlumot, u ham bo‘lsa, matn, didaktik apparat va illyustratsiyadan iborat bo‘ladi. E.d.larning samaradorlik darajasi kamida uch baravar ko‘p bo‘ladi.

174.ELEKTRON O‘QUV ADABIYOTI –barcha o‘quv fanlari bo‘yicha yaratilgan elektron darsliklar, yordamchi didaktik vositalar, kitoblar, lug‘atlar, qomuslar va boshqa E.o‘a.lari hisoblanadi. O‘quvchilarga E.o‘a.lar bilan ishlash oddiy darsliklar bilan ishlashdan ko‘ra qiziqarliroq.

175.ELEKTRON O‘QUV-METODIK MAJMUALAR – sifatli va chuqur bilim berishga xizmat qiladigan barcha didaktik ashyolarning bir joyga to‘plangan elektron nusxasi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus hamda Xalq ta‘limi vazirliklari tomonidan ta‘lim tizimida o‘tiladigan barcha fanlar yuzasidan

176.YAKKA TARTIBDAGI TADBIRLAR – o‘quvchilar jamaosi bilan emas, balki o‘quvchi bilan individual tarzda shug‘ullanishni talab qiladigan mashg‘ulotlardir. Bunday mashg‘ulotlar sirasiga quyidagi ish usullarini sanab o‘tishimiz mumkin: Olimpiadalarga tayyorlash. Tanlovlarga tayyorlash. Musobaqalarga tayyorlash. Sust o‘zlashtiradigan o‘quvchilar bilan ishlash. Va h.

177.YAKUNIY MASHG‘ULOT– olingan bilimlarni mustahkamlashga, tegishli malaka va ko‘nikmalarni barqarorlashtirishga imkon yaratadi. Xuddi shu bosqich o‘quvchining badiiy asar haqidagi yaxlit, uzil-kesil xulosalarining paydo bo‘lishiga asos bo‘ladi.

178.O‘QUV-DIDAKTIK TAHLIL – badiiy asarning hozirgi hayotiy va badiiy mantig‘i hamda estetik o‘ziga xosligini anglash orqali

o'quvchilarda ezgu mahnaviy sifatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan jamoa shaklidagi estetik-pedagogik faoliyat.

179. O'Z-O'ZINI ANGLASH – insonning o'zi haqidagi tasavvurlar - hulq-atvori, faoliyati va ehtiyojlarini anglashida namoyon bo'ladi.

180. O'QITISHNI INDIVIDUALLASHTIRISH – Ta'lim mazmunini o'quvchi shaxsi, uning individual xususiyatlariga moslash.

181. O'QITISH – o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi bir maqsadga qaratilgan faoliyati, uning jarayonida shaxsning rivojlanishi, uning ta'limi va tarbiyasi amalga oshiriladi. O'qitish jarayoning asosiy tashkiliy qismlari – dars berish va o'qish. Ularning birligi o'z ichiga ta'limning asosiy didaktik funksiyasini qamrab oladi.

182. O'QITISH METODLARI (yunoncha *methodos* so'zidan olingan bo'lib, yo'l; tadqiqot, o'qitish, bayon etish usuli; xatti-harakat usuli; usul, usullar yig'indisi mahnolarini anglatadi). Ta'lim metodi tushunchasi o'z ichiga o'quvchi, o'qituvchi va ta'lim mazmuni singari unsurlarni qamrab olib, muayyan ta'lim mazmunining o'quvchilar tomonidan o'qituvchi rahbarligida o'zlashtirilishini tashkil etishga qaratilgan birgalikdagi faoliyatni anglatadi.

183. O'QITUVCHI MONOLOGI – o'qituvchining o'quvchilarga yetkazmoqchi bo'lgan bilimlar haqidagi hikoya qilish yoki murojaat etish usuli. O'm. yangi o'quv materialini tushuntirish uchun xizmat qiladi, o'quvchilar e'tiborini tortadi va ularni fikrlashga undaydi.

184. O'QISH TEXNIKASI – o'qitish kechimi mobaynida har bir o'quvchida matnni o'qiy olish bo'yicha egallanishi lozim bo'lgan malaka ko'rsatkichlarini anglatuvchi tushuncha. Bunda matnning tez, ifodali, tushunib va to'g'ri o'qilishi ko'zda tutiladi.

185. O'QISH MALAKALARI – badiiy asar matnini to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish.

186. To'g'ri o'qish – xato qilmasdan, yanglishmasdan o'qish.

187. Tez o'qish – o'qilayotgan asar mazmunini o'zlashtirishni, matn mazmunini ongli idrok etishni ta'minlaydigan o'qish turi.

188. Ongli o'qish – matn mazmunini, asarning g'oyaviy yo'nalishini, obrazlarni va badiiy vositalarning rolini tushunib o'qish, asardagi voqea-hodisalarga munosabatni ifodalay olish.

189. Ifodali o'qish – ohang yordamida asarning g'oyasi va jozibasini to'g'ri, aniq. yozuvchi niyatiga mos ifodalaya bilish.

190. Intonatsiya – og'zaki nutqning birgalikda harakat qiluvchi elementlari: urg'u, nutq tempi, ritmi, pauza, ovoznning past-balandligi.

191. Ovozli o'qish – ovozga asoslangan o'qish.

192. Ichda o'qish – tovushga asoslangan, lekin unda ovozsiz o'qiladi.

193. SHIVIRLAB O'QISH – yarim ovoz bilan o'qish.

194. BADIY MATNNI IDROK ETISH – matn mazmunini tushunish.

195. O'QUV FILMLARI – o'qitish vositasi sifatida qo'llanadigan ilmiy, ilmiy-ommabop hamda hujjatli filmlar. O'quv materialini qamrab olishi jihatidan bunday filmlar turli xususiyatlarga ega.

196. O'QUV DASTURI – aniq fanning maqsadidan, o'quv rejası bo'yicha ajratilgan soat va bilim hajmidan kelib chiqib tuzilgan va mavjud jamiyatning g'oyaviy-siyosiy yo'nalishini o'zida aks ettirgan davlat hujjati.

197. O'QUV REJA – mutaxassis shaxsi bilishi va o'zlashtirishi zarur deb belgilangan o'quv fanlari, ularni o'qitish uchun ajratilgan soatlar va o'quv yilining tuzilishini belgilab beruvchi davlat hujjati.

198. O'RGATISH – o'qitish maqsadini amalga oshirish bo'yicha pedagogning tartiblangan faoliyati;

199. O'RGANISH – anglash, mashq qilish va egallangan tajribalar asosida xulq-atvor va faoliyatning yangi shakllarini egallash jarayoni, oldin egallanganlari o'zgaradi;

200. O'QITISH – qo'yilgan maqsadga erishishga yo'naltirilgan pedagog bilan o'quvchilarning tartiblangan o'zaro harakati.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qathiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: O'zbekiston, 2017, 102 bet.
2. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlis Murojaatnomasi, 2018 (28-dekabr). Xalq so'zi gazetasining 29-dekabrda 84-soni.
3. Mirziyoyev Sh.M. "Oliy Majlisga Murojaatnomasi".-// Xalq so'zi, 28.12.2018.
4. Karimov I. A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. - T.: «O'zbekiston», 1992. -78 b.
5. Karimov I. A. Buyuk maqsad yo'lidan og'ishmaylik. - T.: «O'zbekiston», 1993. -48 b.
6. Karimov I. A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat va mafkura. - T.: «O'zbekiston», 1993. -105 b.
7. Karimov I. A. Istiqlol va ma'naviyat. - T.: «O'zbekiston», 1994.- 676 b.
8. Karimov I. A. Yuksak malakali mutaxassislar - taraqqiyot omili. - T.: «O'zbekiston», 1995. -91 b.
9. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. - T.: «O'zbekiston», 1997. -326 b.
10. Karimov I. A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin. - T.: «O'zbekiston», 1998. -31 b.
11. Karimov I. A. Ma'naviy yuksalish yo'lida. - T.: «O'zbekiston», 1998. - 127b.
12. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. - T.: «Sharq» nashriyot-matbaa konserni, 1998. -32 b.
13. Karimov I. Iroda va iymon e'tiqodimiz sinovi. - T.: «O'zbekiston», 1999. -32 b.
14. Karimov I. A. Olloh qalbimizda, yuragimizda. - T.: «O'zbekiston», 1999. -34 b.
15. Karimov I. A. Milliy istiqlol mafkurasi - xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. - T.: «O'zbekiston», 2000. -40 b.
16. Karimov I. A. Milliy mafkura - davlatimiz va jamiyatimiz qurilishida biz uchun ruhiy-ma'naviy kuch-quvvat manbai. «Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot - pirovard maqsadimiz». - T.: «O'zbekiston», 2000. -366 b.
17. Karimov I. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot provard maqsadimiz. - T.: «O'zbekiston», 2000. -112 b.
18. Karimov. I. A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: "Ma'naviyat", 2008. - 176 b.
19. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - T.: «O'zbekiston», 1992. - 46 b.

20. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. \Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -T., 1997. -B. 20-29.
21. O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi». //Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T., 1997. -B. 31-60.
22. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. — Т.: Ўзбекистон, 2016. — 23 б.
23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони.
24. 2017 йил 12 январдаги “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб муталааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида”ги фармойиши.
25. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги «Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5538-сон Фармони, “Ўзбекистон республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси”.
26. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017йил 6 апрелдаги «Ўмумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида»ги №187-сонли қарори.
27. Abdullayev Q. Bobir hayoti va ijodi bo'yicha seminar dars. “Til va adabiyot ta'limi”. 2000. -№1. - B. 23-28.
28. Abdurahmonova B. Ta'lim bosqichlarida “Qutadg'u bilig” asarini o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari. NDA, T.: 2007. - 16 b.
29. Abul Muhsin Muhammad Boqir ibn Muhammad Ali. Bahovuddin balogardon. - T.: “Yozuvchi”, 1993. - 208 b.
30. Avliyolar sultoni. Turonlik avliyolar. To'plam. - T.: “Yangi asr avlodi”, 2004. - 256.
31. Avloniy, Abdulla. Turkiy Guliston yoxud axloq. - T.: «O'qituvchi», 1992. - 160 b.
32. Adabiyot o'qitish metodikasi (pedagogika institutlari va universitetlarining filologiya fakultetlari uchun dasturiy qo'llanma). Tuzuvchilar: Yo'ldoshev Q., Madayev O., Abdurazzoqov A. - T.: 1994. - 116 b.
33. Adabiy tur va janrlar. Uch jildlik. 1-jild. Epos. - T.: «Fan», 1991. - 384 b.
34. Adabiy tur va janrlar. Lirik. - T.: «Fan», 1992. - 396 b.
35. Azizxodjayeva N.N. Pedagogichesk iye texnologii i pedagogicheskoye masterstvo. - T.: Izdatelsko-poligraficheskii tvorcheskii dom imeni Chulpana. 2005. - S. 286.
36. Aliyev Akbar. Maktabda yozuvchi uslubini o'rganish. - T.: «O'qituvchi», 1977. - 86 b.

37. Aliyev A, Sodiqov Q. O'zbek adabiy tili tarixidan. - T.: «O'zbekiston» 1994. - 178 b.
38. Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati. II jild, - T.: «Fan», 1983. - 630 b.
39. Almatamatov T., va b. O'zbek tilini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish (metodik qo'llanma). Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, 2013.
40. Arastu. Poetika. Axloqi kabir. - T.: "Yangi asr avlodi". 2004.-196 b.
41. Aripov M. Gumanizm Alishera Navoi. - T.: «O'zbekiston», 1991. - S. 224.
42. Asallayev A., Rahmonov V., Musurmonqulov F. Badiiy san'at jozibasi. - T.: 2005. - 112 b.
43. Attor, Fariddin. Ilohiynoma. - T.: "Yozuvchi", 1994. - 202 b.
44. Attor, Fariddin. Tazkirat ul-avliyo. - T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 1997. - 176 b.
45. Ahmedov S. va boshqalar. Adabiyot. 5-sinf uchun darslik. - T.: "Ma'naviyat", 2007. - 352 b.
46. Ahmedov S. Va boshq. Adabiyot. 6-sinf uchun darslik. - T.: "Ma'naviyat", 2005. - 352 b.
47. Boboyev T. Oliy o'quv yurtlarida o'zbek she'riyati poetikasi asoslarini o'rganish. DDQ. - T.: 1997. - 268 b.
48. Bobur, Zahiriddin Muhammad. Boburnoma. -T.: "Yulduzcha", 1989. - 368
49. Bobur, Zahiriddin Muhammad. Muxtasar. -T.: «Fan», 1971. - 590 b.
50. Bobir she'riyatidan. - T.: «O'zbekiston», 1982, 70-bet. - 144 b.
51. Bolibekov A. O'quvchilarda milliy istiqloq g'oyasini shakllantirishda hadislardan foydalanish. "Til va adabiyot ta'limi", 2000. - № 6. - B. 35-39
52. Valixojayev Boturxon. Xoja Axror tarixi. - T: "Yozuvchi", 1994.-96 b.
53. Gadoiy.Devon. - T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1973. - 148 b.
54. Davletshin M. G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. - T.: «O'zbekiston», 1999. -30 b.
55. Jalilov S. Bobur haqida o'ylar. - T.: «Sharq», 2006. - 112 b.
56. Zavqiy. Ajab zamona. - T.: «Sharq», 2003. - 238 b.
57. Zebunniso, Dilshod, Anbar Otin. - T.: O'zKPMK, 1981. - 320 b.
58. Ziyomuhamedov B. Komillikka eltuvchi kitob. - T.: Turon-Iqbol nash., 2006. - 352 b.
59. Zunnunov A., J. Esonov. Maktabda adabiyot o'qitish metodikasi - T.: «O'qituvchi», 1985. - 200 b
60. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. Toshkent, O'qituvchi, 2005.
61. Ishoqov Yo. So'z san'ati so'zligi. - T.: Zargalam, 2006. - 128 b.
62. Yo'ldoshev Q. Tahlil mashhaqqatlari. "O'zAS", 1993 yil, 20 avgust.

63. Yo'ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. - T.: Respublika o'quv-metodik markazi, 1994. - 96 b.
64. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. - T.: «O'qituvchi», 1996. - 192 b.
65. Kaykovus. Qobusnoma. - T.: «O'qituvchi», 1968. - 58 b.
66. Komilov N. Tasavvuf. Tayhid asrori. 2-kitob. - T.: «O'zbekiston», 1999. - 208 b.
67. Komilov N. Komil inson - millat kelajagi. - T.: «O'zbekiston», 2000.
68. Koshifiy, Husaytn Voiz. Futuvvatnomai sultoniy yoxud javonmardlik tariqati. - T.: A.Qodiriy nomidani xalq merosi nashriyoti, 1994. - 110 b.
69. Lutfiy. Sensan sevarim. - T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987. - 464 b.
70. Mamajonov Z. She'riy san'at haqida ayrim mulohazalar. "Til va adabiyot ta'limi", 2007. № 2. B. 92-95.
71. Matchon, Safo. Maktabda adabiyotdan mustaqil ishlar. - T.: «O'qituvchi», 1996. - 138 b.
72. Matchonov S. Umumta'lim tizimida adabiyotdan mustaqil ishlarni tashkil etish. Ped. fan. doktori ...dissertatsiya. - T.: 1998. - 268 b.
73. Mashrab, Boborahim. Mehribonim, qaydasan. - T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1990. - 464 b.
74. Maxtumquli. She'rlar. - T.: «Fan», 2007. - 176 b.
75. Ma'nolar xazinasi. - T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" 2001. - 448 b.
76. Mahkamov U. Axloq-odob saboqlari. - T.: «Fan», 1994. - 102 b.
77. Mirmaxsudova M.B. O'quvchilar nutqini takomillashtirishda grammatik terminlardan foydalanishning lingvometodik asoslari. 5-7-sinf ona tili darslari misolida: Ped. fan. nom. diss., -T.: 2004.142 bet.
78. Mirqosimova M. O'quvchilarda adabiy ta'lim malakasini shakllantirish va takomillashtirish usullari. Ped. fan. doktori ...dissertatsiya. - T.: 1995.
79. Muborak maktublar. - T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1987. - 304.
80. Munis. Saylanma. - T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashr., 1980. - 368 b.
81. Muxtorov A., Sanaqulov U. O'zbek adabiy tili tarixi. - T.: «O'qituvchi», 1995. - 174 b.
82. Muqimiy. Tanlangan asarlar. - T.: «Fan», 1958. - 308 b.
83. Muhammad alahissalomning vasiyatlar. - T.: «O'zbekiston», 1992. - 24 b.
84. Muhammad Nurulloh Sayido al-Jazaariy. Tasavvuf sirlari. T. "Movarounnahr", 1994. - 100 b.

85. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tasavvuf haqida tasavvur. - T.: Movarounnahr, 2004. - 176 b.
86. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. - T.: «Sharq», 2007. - 640 b.
87. Muhammad Siddiq Rushdiy. G'avsul a'zam. - T.: "Nur", 1992. - 96 b.
88. Navoiy Alisher. Asarlar. O'n besh jildlik. 14-jild. - T.: Fan, 1967. - 168 b.
89. Navoiy Alisher. MAT. Nasoyim ul-muhabbat. XV jild, - T.: «Fan», 1967- 128 b.
90. Navoiy Alisher. MAT. XV jild. Mahbub ul-qulub. - T.: Fan, 1990. - 124 b.
91. Navoiy Alisher. MAT. 5-jild. Xazoyin ul-maoniy. Badoye' ul-vasat. - T.: Fan, 1990. - 544 b.
92. Navoiy Alisher. MAT. 7-tom. Hayrat ul-abror. - T.: Fan, 1991. - 392 b.
93. Navoiy asarlari uchun qisqacha lug'at. - T.: Fan, 1993. - 376 b.
94. Najmiddin Kubro. Maqolalar to'plami. - T.: Yozuvchi, 1995. - 80 b.
95. Nasafiy, Aziziddin. Zubdat ul-haqoyiq. - T.: Kamalak, 1995.-56 b.
96. Necvüddin Kübra. Tacavvufi hayat. Dergah yayinlari. Istanbul 1980. - 206 b.
97. Niyozmetova R. Uzluksiz ta'lim tizimida o'zbek adabiyotini o'rganish metodikasi. Monografiya. - T.: Fan, 2007.
98. Nisoriy, Hasanxoja. Muzakkiri ahhob. - T.: A.Qodiriy nomidani xalq merosi nashriyoti, 1993. - 344 b.
99. Normurodov B. Tarbiya nazariyasi: uning takomillashuv jarayoni qanday kechmoqda? Ma'rifat, 2004. 24- yanvar soni.
100. Nosirov O. O'zbek adabiyotida g'azal. - T.: O'qituvchi, 1972. - 72 b.
101. Ogahiy. Ta'viz ul-oshiqin. T.: FAN, 1960. - 648 b.
102. Oybek MAT. XIII tom, - T.: Fan, 1979. - 378 b.
103. Olimov S. va boshqal. Adabiyot. 8-sinf uchun darslik. - T.: G'. G'ulom nomidagi nash.-matbaa uyi, 2006. - 384 b.
104. Olimov S. va boshqal. Adabiyot - 8. Metodik qo'llanma. - T.: G'. G'ulom nomidagi nash.-matbaa uyi, 2006. - 190 b.
105. Orzibekov R. O'zbek adabiyoti tarixi. - T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006. - 271 b.
106. Oripov Q., Obidova M. Ifodali o'qish. - T.: «O'qituvchi», 1994. - 136 b.
107. Orifiy, Sharafjon. Maktabda liro-epik asarlarni o'rganish. - T.: «O'qituvchi», 1981. - 104 b.
108. Oxunova M. Adabiy o'qish darslarida estetik tarbiya. - T.: «O'qituvchi», 1982. - 32 b.

109. Ochilov E. Tasavvuf va irfoniy she'riyatni o'rganish muammolari. "O'zbek tili va adabiyoti", 2002. № 3. B. 33-40.
110. Ochilov E. O'zbek adabiyotida ruboiyning o'rganilishi. "O'zbek tili va adabiyoti", 2005. № 6. B. 19-32.
111. Pedagogik izlanish. /Tuzuvchi I. Bajenova - T.: «O'qituvchi», 1990.- 608 b.
112. Rabg'uziy, Nosiruddin Burxonuddin. Qisasi Rabg'uziy. 1-2-jild. - T.: "Yozuvchi", 1991. - 412 b.
113. Rajabova I. Adabiyot darslarini interfaol usullarda tashkil etish. -T.: Tamaddun, 2010.
114. Rahimov Jo'ra. Adabiyot darslarida yozuvchi shaxsini o'rganish. - T.: «O'qituvchi», 1975. - 52 b.
115. Rumi, Jaloliddin. Ichingdagi ichidadir. - T.: Yozuvchi, 2001. - 160 b.
116. Rumi, Jaloliddin. Masnaviyi ma'naviy. - T.: A.Qodiriy nom. xalq merosi nashr., 2002. - 368 b.
117. Saidova Rahima. 8-sinfda Bobur hayoti va ijodini o'rganish. - T.: «O'qituvchi», 1984. - 35 b.
118. Sobirova M. Navoiy ijodini o'rganish bo'yicha norasmiy dars o'tish tajribasidan. T.: Til va adabiyot ta'limi, 2000. № 6. B. 43-48.
119. Sultonov T. E'tiqod va tafakkur ehtiyojlari. "Ma'rifat" gazetasi, 2006 yil 26- aprel soni.
120. Suyunov H. Adabiyot darslarida savol-topshiriqlar ustida ishlash. -T., 2004.
121. Taroziy Shayx Ahmad Xudoydod. Funun al- balog'a// O'zbek tili va adabiyoti, 2002. № 1-6.
122. Timoti J. Uinter. XXI asrda islom (postmodern dunyoda qiblani topish). - T.: Sharq, 2005. - 368 b.
123. Tojiyev Abdumannob. Adabiyot darslarida suhbat. - T.: «O'qituvchi», 1977. - 132 b.
124. To'xliyev B. Adabiyot. Aradematik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik. - T.: "O'qituvchi", 2002. - 288 b.
125. To'xliyev B., Abdurahmonova B. "Qutadg'u bilig"ni o'rganamiz. - T.: Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashr., 2005. - 82 b.
126. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. - T.: "Yangi asr avlodi", 2006. - 152 b.
127. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi. - T.: O'zbekiston Milliy kutubxonasi. 2010.
128. To'xliyev B., Abdurahmonova B. Adabiyot. Akademik litseylarning 1-bosqichi uchun. - T.: "Cho'lpon", 2007. - 216 b.
129. To'xliyev B. va boshqalar. To'garaklar faoliyatini tashkil etishnir me'riy asoslari. Toshkent, 2010.

130. To'garaklar yoshlar intellektual salohiyatini oshirish omili. Reshublikla ilmiy-amaliy anjumani materiallari. Toshkent, TDPU, 2010.
131. To'xliyev B., X.Aliqulova. "Ifodali o'qish" to'garagi uchun materiallar. Toshkent, Bayoz, 2011.
132. Umarova M., Hakimova Sh. O'qish kitobi. 3-sinf uchun darslik. - T.: "Cho'lpon", 2008. - 214 b.
133. Umumta'lim maktablari dasturi. O'zbek adabiyoti. (Tuzuvchi: Normatov U. va boshq.) - T.: "Universitet", 1992. - 32 b.
134. Umumta'lim maktablari uchun O'zbek adabiyotidan dastur. (Adabiyot chuqur o'rganiladigan maktablar, maktab-internatlar va litseylarning V - XI sinflari uchun) Respublika o'quv-metodik markazi. T.: 1993. - 28 b.
135. Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Ona tili - Adabiyot (5 - 9 sinflar). Toshkent. 2010 yil.
136. Usmon Turar. Tasavvuf tarixi. - T.: "Istiqlol", 1999. - 180 b.
137. Usmonov Rahim. Yuqori sinflarda yozuvchi biografiyasini o'rganish. - T.: «O'qituvchi», 1968. - 102 b.
138. Fitrat, Abdurauf. Adabiyot qoidalari. Adabiyot muallimlari ham adabiyot havasilari uchun. - T.: «O'qituvchi», 1995. 112 b.
139. Fitrat, Abdurauf. Aruz haqida. - T.: «O'qituvchi», 1997. 80 b.
140. Fitrat, Abdurauf. Tanlangan asarlar. - T.: "Ma'naviyat", 2000. 2-jild. - 208 b.
141. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. - T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. 224 b.
142. Xoja Abduxoliq G'ijduvoni. Manaqib. /To'plovchi M.Hasaniy. - T.: «O'zbekiston», 2003. - 128 b.
143. Xudoberdiyev A. Xo'janazar Huvaydo hayoti va ijodi. NDA. - T.: 1990. - 16 b.
144. Yunusov K. va boshqalar. Xalqaro terrorizm - insoniyatga suiqasd. Andijon, 2004. 96 b.
145. Yusupova Sh. Til ta'limi va falsafa. - T.: Mumtoz so'z, 2009.-140 b.
146. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. - T.: "Yulduzcha", 1990. 192 b.
147. Yangicha fikrlash va ishlash - davr talabi. -T.: O'zbekiston, 1997. - 67 b.
148. Qayumov A. Bu ohang ila bo'lg'asen naqshband... - T.: 1993. - 120 b.
149. Qodirov V. Maktabda Huvaydo ijodini o'rganish. "Til va adabiyot ta'limi". 1998. - 16 b.
150. Qodirov V. Maktabda Bobur ijodini o'rganishda uzviylik. - T.: O'zbekiston NMIU. 2009. - 24 b.
151. Qozoqboy Yo'ldosh, Muhayyo Yo'ldosh, Badiiy tahlil asoslari. Toshkent, Kamalak, 2016.
152. Qurbonov A. Aruz vazni bo'yicha saboqlar. Ertakchi-repetitor, 2006. 1-4-sonlar.

153. G'azzoliy, Abu Homid. Kimyoi saodat. - T.: "Adolat", 2005. - 342 b.
154. G'anixo'jayeve N. "Xamsa" hikoyatlari. - T.: «Fan», 1986. - 60 b.
155. G'ulomov A., Qodirov M. Ona tili o'qitish metodikasi. - T.: Fan va texnologiyalar, 2012.
156. Hayitmetov A. Sharq adabiyotining ijodiy metodi tarixidan. - T.: 1970. - 332 b.
157. Hazratqulov M. Tasavvuf. Dushanbe.: 1988. - 284 b.
158. Hasanov Sh. Mumtoz asarlar matnini tahlillash tajribasidan. Til va adabiyot ta'limi. 2008. - №5. 15-20-b.
159. Haqqulov I. O'zbek adabiyotida ruboiy. T.: «Fan», 1981. - 100 b.
160. Haqqul, Ibrohim. Kamol et kasbkim. - T.: "CHO'lpon", 1991. -
161. Haqqulov I. Ahmad Yassaviy. (So'zboshi maqola) // Ahmad Yassaviy. Hikmatlar. - T.: 1991. - B.3-26.
162. Haqqulov I. O'zbek tasavvuf she'riyatining shakllanishi va taraqqiyoti. DDQ. - T.: 1995. - 224 b.
163. Haqqulov I. Kim nimaga tayanadi? - T.: "Zarqalam", 2006. - 144 b.
164. Haqqul, Ibrohim. Taqdir va tafakkur. - T.: «Sharq», 2007. - 336 b.
165. Hojiahmedov A. "Maktabda aruz vaznini o'rganish". - T.: «O'qituvchi», 1995. - 192 b.
166. Hojiahmedov A. O'zbek aruzi lug'ati. - T.: «Sharq», 1998. - 224 b.
167. Hojiahmedov A. Matabda o'rganiladigan mumtoz she'riyatning vazn ko'rsatkichlari. - T.: «Sharq», 2001. - 64 b.
168. Hojiahmedov A. She'r san'atlarini bilasizmi? - T.: «Sharq», 1999. - 96 b.
169. Homidiy H. Tasavvuf allomalari. - T.: «Sharq», 2004. - 208 b.
170. Huvaydo. Devon. - T.: "Meros", 2005. - 232 b.
171. Husanboyeva Q. Adabiyot - ma'naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili. - O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009. - 368 b.
172. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. - T.: Barkamol fayz media. 2018. 352-b.

Elektron saytlar ro'yxati:

- http://www.ZiyoNet.uz;	- http://rtm.uzedu.uz;
- http://www.ziyouz.uz;	- http://www.multimedia.uz;
- http://www.kitob.uz;	- http://ru.wikipedia.org/wiki;
- http://www.fikr.uz;	- http://www.literature.uz;
- http://www.edunet.uz;	- http://www.natlib.uz.
- http://www.edu.uz;	

MUNDARIJA

Kirish	3
Kurs ishining o'ziga xos xususiyatlari va unga qo'yiladigan talablar	4
Kurs ishini bajarishda amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar	6
"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan yoziladigan kurs ishining maqsadi va unda amalga oshiriladigan vazifalar	8
"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fani bo'yicha yoziladigan kurs ishlarining ilmiy-amaliy ahamiyati	10
Kurs ishining tarkibiy tuzilishi	11
Kurs ishi mavzusiga oid ilmiy manbalardan foydalanish	13
Kurs ishi mavzusi yuzasidan ilmiy-nazariy xulosalar chiqarish va ularni umumlashtirish	15
kurs ishi mavzusini reja asosida izchil bayon etish	16
"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan yoziladigan kurs ishlarini rasmiylashtirish tartibi	17
"O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi" fanidan kurs ishlarini ochiq himoya qilish	20
kurs ishini baholash tartibi	22
O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi fanidan kurs ishi mavzulari	25
Ilovalar	31
Glossariy	71
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	95

Niyozmetova R., Matyoqubova T., Yo`Ldosheva N.

**"O`zbek adabiyotini o`qitish metodikasi"
fanidan kurs ishlarini bajarish bo`yicha
o`quv-uslubiy qo`llanma**

Toshkent - "INNOVATSIYA-ZIYO" – 2019

Muharrir Xolsaidov F.B.

Nashriyot litsenziyasi AI № 023, 27.10.2018.

Bosishga 8.02.2020 da ruxsat etildi. Bichimi 60x90.

"Times New Roman" garniturası.

Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i 7. Nashr bosma tabog'i 6,5.

Adadi 100 nusxa

ISBN 978-9943-6213-7-4

9 789943 621374